

ΕΚΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΗ 1973

(Εγκρίθηκαν στην 4η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, Ιούλης 1976)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η πολιτική κατάσταση και το λαϊκό κίνημα στη διάρκεια του 1973

1.1. Η κρίση της δικτατορίας βαθαίνει

Στη διάρκεια του 1973, - αν και η δικτατορία έκλεινε τα έξι χρόνια της, - κάθε άλλο παρά άρχιζε να κερδίζει κάποια σταθερότητα, σαν καθεστώς, να αποκτάει κάποια λαϊκή βάση. Αντίθετα μάλιστα. Η κρίση του χουντικού καθεστώτος συνεχιζόταν. Τέλη 1972, και κυρίως το 1973, η κρίση βάθυνε πολύ. Είχε αρχίσει πια να κορυφώνεται. Στα ντοκουμέντα του ΚΚΕ η διαπίστωση αυτή φαίνεται εντελώς καθαρά. Η απόφαση της 17ης Ολομέλειας (Δεκέμβρης 1972) τόνιζε: «Παρά τις προσπάθειες της χούντας να παρουσιάσει το καθεστώς της σταθεροποιημένο..., τα βάθρα, πάνω στα οποία στηρίζεται, εξακολουθούν να είναι εξαιρετικά αδύνατα, και οξύνονται οι αντιθέσεις του καθεστώτος. Η χούντα, παρά τη δημαγωγία της, δεν μπόρεσε να δημιουργήσει βάσεις και στηρίγματα στην εργατική τάξη και στα άλλα εργαζόμενα στρώματα του λαού... Ένα τέτοιο καθεστώς, που προκαλεί την γενική λαϊκή αντίθεση προς αυτό, δεν μπορεί να είναι σταθερό, η αστάθειά του, παραμένει κύριο γνώρισμα» (η υπογράμμιση τωρινή). Αυτές οι διαπιστώσεις υπάρχουν και στις ανακοινώσεις του ΠΓ στη διάρκεια του 1973. Και η εισήγηση στο 9ο Συνέδριο (η αναφορά σε αυτή έχει σημασία, γιατί είναι γνωστό ότι ετοιμαζόταν πριν από τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και συνόψιζε τις τελευταίες, μέσα στο 1973, εξελίξεις) υπογράμμιζε: «Το στρατιωτικό φασιστικό καθεστώς βρίσκεται σε μόνιμη κρίση, που τον τελευταίο καιρό βάθυνε ακόμα περισσότερο... Βαθαίνει η κρίση της χουντικής δικτατορίας. Γιγαντώνεται η οργή και το μίσος του λαού μας ενάντια στους Αμερικάνους ιμπεριαλιστές. Δυναμώνει η θέλησή του να απαλλαγεί από ντόπιους και ξένους δυνάστες. Η χούντα κάθεται πάνω στο δημοκρατικό και αντιφασιστικό καμίνι του ελληνικού λαού. Η Ελλάδα γίνεται αδύνατος κρίκος για τους ιμπεριαλιστές» (η υπογράμμιση τωρινή).

Οι αιτίες και το βάθος αυτής της κρίσης βρίσκονται καταρχήν στις ίδιες τις αντικειμενικές εξελίξεις, εξωτερικές και εσωτερικές, που υπογραμμίζονταν στα κομματικά και τα άλλα ντοκουμέντα του λαϊκού κινήματος της εποχής.

Οι τυχοδιωκτικές επιθετικές ενέργειες του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού (ιδιαίτερα η χοντροκομμένη, γκανγκοστερική επέμβαση στη Χιλή) βαθαίνουν την αντιαμερικανική συνείδηση του λαού και της νεολαίας του, κάνουν πιο χειροπιαστό το ρόλο του σαν προστάτη της χούντας. Η αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, οι αμερικάνικες απειλές για άμεση επέμβαση στις αραβικές πετρελαιοπηγές, - με την πιθανότητα χρησιμοποίησης της Ελλάδας σαν ορμητηρίου των αμερικανονατοϊκών δυνάμεων, - δημιουργούν πρόσθετες ανησυχίες, στο λαό (παρά τις διακηρύξεις της χούντας για «ουδετερότητα», που κανείς δεν πιστεύει). Η αγανάκτηση του λαού απέναντι στους Αμερικάνους ιμπεριαλιστές, με τον ελλιμενισμό του βου Στόλου στο Φάληρο και την Ελευσίνα, τις απαλλοτριώσεις στην Αττική κλπ. κορυφώνεται. «Η κύρια κατεύθυνση της χούντας στο Κυπριακό είναι κατεύθυνση υπονόμευσης της ανεξαρτησίας και της δημοκρατίας του Κυπριακού λαού, δηλαδή προαγωγής του ιμπεριαλιστικού, ιδιαίτερα του αμερικάνικου, σχεδίου μετατροπής της μεγαλονήσου σε νατοϊκή βάση» (Εισήγηση στο 9ο Συνέδριο), - κι αυτό γίνεται όλο και πιο φανερό στο λαό. Παράλληλα, η άνοδος των δυνάμεων του σοσιαλισμού, του κινήματος της εργατικής τάξης στις καπιταλιστικές χώρες και οι επιτυχίες των εθνικοαπελευθερωτικών κινήσεων (εξέγερση λαού και φοιτητών στην Ταϊλάνδη, νίκες των επαναστατικών δυνάμεων στο Βιετνάμ, άνοδος των κινήσεων στην Αφρική, - Μοζαμβίκη, Γουινέα Μπισάου κλπ. δυναμώνουν στο λαό και τη νεολαία την πεποίθηση στις δυνάμεις τους.

Εσωτερικά, οξύνονται στο έπακρο τα προβλήματα της οικονομίας και του λαού. Η οικονομική κρίση αρχίζει, ο πληθωρισμός γίνεται πια πολύ αισθητός, τα διάφορα σκάνδαλα (λόγου χάρη των κρεάτων) συζητούνται από στόμα σε στόμα. Αρχίζει να εκδηλώνεται το σπάσιμο του οικοδομικού «μπουμ». Οι σκανδαλώδεις συμβάσεις με τα ξένα μονοπώλια γίνονται αποκάλυπτες και πλατιά γνωστές στο λαό. Η χούντα, πάνω σε αυτή τη βάση, απομονώνεται πλήρως από το λαό, κάνει πιο αποκάλυπτο το τυραννικό της πρόσωπο (διωγμοί των φοιτητών μετά τα γεγονότα της Νομικής, βασανιστήρια στο ΕΑΤ-ΕΣΑ κλπ.). Δυναμώνουν κι οι εσωτερικές αντιθέσεις ανάμεσα στις διάφορες κλίκες των πρακτόρων-στρατοκρατών.

Όλο και περισσότερο απομονώνεται και διεθνώς η χούντα. Κύριο ρόλο παίζει η ανάπτυξη της διεθνούς αλληλεγγύης (πρώτα απ' όλα των σοσιαλιστικών χωρών και του διεθνούς εργατικού κινήματος), που στη διάρκεια του 1973 παίρνει καινούργια έξαρση, με πρωταρχικό αίτημα την υπεράσπιση και την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων. Και γενικότερα, η συντελούμενη στροφή στις διεθνείς σχέσεις προς την ύφεση

περισφίγγει περισσότερο τον κλοιό γύρω από τη χούντα. Έτσι, η διατήρηση του τυραννικού καθεστώτος της γίνεται μια ακόμα πιο έντονη παραφωνία στην Ευρώπη. Ταυτόχρονα, η όξυνση, - πάνω στη βάση και της εντεινόμενης, ενεργειακής και γενικότερα οικονομικής, κρίσης και των αποτυχιών των τυχοδιωκτισμών του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού, - των εσωιμπεριαλιστικών αντιθέσεων βρίσκει την έκφρασή της και στις αντιθέσεις των ιμπεριαλιστών, ως προς τη μορφή άσκησης, της εξουσίας και της επιβολής της νατοϊκής επικυριαρχίας στη χώρα μας. Πολλοί διαβλέπουν πως η συνέχιση της ανοιχτής στρατιωτικοφασιστικής δικτατορικής μορφής βλάπτει τα συμφέροντα του ιμπεριαλισμού και κηρύσσονται υπέρ μιας, «ομαλής» διαδοχής προς μια σχετική «φιλελευθεροποίηση» της μορφής αυτής.

1.2. Αναπτύσσεται και δυναμώνει η λαϊκή αντίθεση

Ο κύριος όμως παράγοντας που συντελεί στο βάθεμα της κρίσης, της δικτατορίας είναι η σημαντική ανάπτυξη της παλλαϊκής αντίθεσης προς τη χούντα, η άνοδος της πάλης όλων των στρωμάτων του λαού. Το 1973 χαρακτηρίζεται από τη σοβαρή αγωνιστική ανάταση του λαού και της νεολαίας, ιδιαίτερα της σπουδάζουσας.

Το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης των αγώνων της εργατικής τάξης και των εργαζομένων αρχίζει να ξεπερνιέται. Οι αγώνες, από τις πρώτες στοιχειώδεις μορφές τους (διαβήματα, υπομνήματα κλπ.), περνάνε σε ανώτερες, μέχρι τις απεργίες: Μεροκάματα, ασφαλιστικά ταμεία, ωράριο, συνδικαλιστικές ελευθερίες, δικαίωμα της απεργίας είναι μερικά από τα βασικά αιτήματα των εργαζομένων, που πολλά υιοθετούνται ακόμα και από τη ΓΣΕΕ, τα Εργατικά Κέντρα, τις Ομοσπονδίες. Η συνδικαλιστική ηγεσία, παρόλο που υπηρετεί γενικά την πολιτική της χούντας, υποχρεώνεται, - κάτω από την πίεση των εργαζομένων, και για να ανακόψει τους αγώνες τους, να υιοθετήσει μερικά από τα αιτήματα της εργατιάς. Χαρακτηριστική περίπτωση, το Ντοκουμέντο (απόφαση) του Εργατικού Κέντρου Πειραιά. Αναπτύσσονται εργατικές κινητοποιήσεις, που εκδηλώνονται με καταγγελία των συμβάσεων, συνελεύσεις, επιτροπές, αποφάσεις για απεργίες. Σημειώνονται οι απεργίες αλιεργατών Καβάλας, τυπογράφων Αθήνας, τεχνικών «Ολυμπιακής», δημοσιογράφων Αθήνας, προσωπικού τρόλεϊ, εργαζομένων της ΔΕΗ, κινηματογραφιστών της Αθήνας.

Μέσα στο 1973 αναπτύσσονται κι οι εκδηλώσεις των αγροτών (αν και μένουν ακόμα πίσω σε σύγκριση με τους αγώνες των άλλων εργαζομένων). Παίρνουν τη μορφή μαζικής άρνησης για παράδοση ή πώληση των προϊόντων τους και επεκτείνονται σε όλη τη χώρα. Πληθαίνουν οι αγωνιστικές εκδηλώσεις ενάντια στις απαλλοτριώσεις. Πραγματοποιήθηκε Πανθεσσαλική σύσκεψη των εκπροσώπων αγροτικών συνεταιρισμών στη Λάρισα. Οργανώνονται συλλαλητήρια κατά των απαλλοτριώσεων στα Μέγαρο, στα Σπάτα, στο Μενίδι, στου Σκαρμαγκά.

Κινούνται εντονότερα οι επαγγελματίες και βιοτέχνες, οι άνθρωποι του πνεύματος και της επιστήμης, οι εκπαιδευτικοί και τα άλλα στρώματα των εργαζομένων.

Η ανάπτυξη των αγώνων είναι μεγαλύτερη στη νεολαία, και ειδικά στη σπουδάζουσα. Υπάρχει ασφαλώς εξήγηση του φαινομένου της ανάπτυξης, πριν απ' όλα, των αγώνων των σπουδαστών στην περίοδο της δικτατορίας. Δεν αναφερόμαστε τώρα σ' αυτή, μόνο σημειώνουμε πως η ανάπτυξη το 1973 ήταν συνέπεια και της όλης πορείας του φοιτητικού κινήματος (ΦΚ) στα προηγούμενα χρόνια, που ανάδειξε και το μαζικό του φορέα, την «Αντιδικτατορική ΕΦΕΕ» (Α/Ε) και το παράνομο έντυπό του την «Πανσπουδαστική» («Π»).

Ιδιαίτερη ανάπτυξη του ΦΚ έχει αρχίσει από τις αρχές του 1972, με την κίνηση για την αποκατάσταση του φοιτητικού συγκαλούν το Γενάρη 1972 και κατοπινά, οι διορισμένες τότε διοικήσεις τους, οι σπουδαστές αξιώνουν τη σύγκληση γενικών συνελεύσεων, που θα έπαιρναν μέτρα για διεξαγωγή νέων αρχαιρεσιών στους συλλόγους. Χρησιμοποιούν τη μέθοδο προσφυγών στα Πρωτοδικεία, με τις οποίες προσβάλλουν τη «νομιμότητα» των διορισμένων. Ταυτόχρονα, συγκαλούν συγκεντρώσεις, όπου εγκρίνονται ψηφίσματα για τη διεξαγωγή αρχαιρεσιών. Η χούντα αναγκάζεται να κάνει την πρώτη υποχώρηση, δέχεται τη διεξαγωγή αρχαιρεσιών, προσπαθώντας να τις βάλει κάτω από τον έλεγχό της και τις ορίζει υποχρεωτικά το Νοέμβρη 1972. Κάνει δημαγωγία και παίρνει μέτρα εκφοβισμού, μεγάλων διωγμών, εφαρμόζει το μέτρο της επιστράτευσης. Με αυτές τις συνθήκες οι εκλογές είναι βέβαια παρωδία. Η «Π» έγραφε: «Η μέρα της διεξαγωγής των εκλογών θα μένει στα χρονικά του φοιτητικού κινήματος σαν μέρα βίας και νοθείας, ξυλοδαρμών, υπήρξαν, ασφαλίτες, εσατζήδες, λοκατζήδες και εκοφίτες...». Και παρ' ολ' αυτά, υπήρξαν σχολές (τοπογράφων και χημικών μηχανικών στο Πολυτεχνείο), όπου γίνεται δυνατό να εκλεγούν γνήσιοι αντιπρόσωποι. Δικαιώνεται η γραμμή της Α/Ε ενάντια στην αποχή και την παθητική στάση και ανεβαίνει αμέσως το κίνημα για την καταγγελία των νόθων αποτελεσμάτων, το σταμάτημα των διώξεων και της επιστράτευσης, την κατάργηση των ΝΔ 93/1969 και 180/1970. Κηρύσσονται απεργίες των υπομηχανικών Αθήνας και Θεσσαλονίκης (κράτησαν πάνω από μήνα), οργανώνονται πορείες (Φυσικομαθηματικής Θεσσαλονίκης), γίνονται απεργίες όλων των σχολών του Πολυτεχνείου. Μέσ' από τους αγώνες του αυτούς το ΦΚ ανεβάζει και τις πιο ανοιχτές αντιχουντικές εκδηλώσεις του. Οι φοιτητές βρίσκονται στις πρώτες γραμμές

μαχητικών διαδηλώσεων της νεολαίας στις 21 του Απρίλη και την Πρωτομαγιά 1972, καθώς και στα τέλη του 1972 με αντιχουντικά και αντιαμερικανικά συνθήματα.

Το 1973 βρίσκει το ΦΚ σε μια κρίσιμη καμπή του. Η χούντα προσπαθεί να οργανώσει επίθεση εναντίον του. Το Γενάρη δημοσιεύει το λεγόμενο «καταστατικό χάρτη» της Ανώτατης Παιδείας, με τον οποίο θέλει να κάμψει το ΦΚ. Απόφασή της για ίδρυση ξενόγλωσσων κολλεγίων, ινστιτούτων, πανεπιστημίων, ανεβάζει τον αντιαμερικανισμό. Νέες διώξεις με το ν. 63/69 (περίπτωση 12 φοιτητών Εμπορικής κ.ά.) όξυνε την αγανάκτηση. Στις 14 Φλεβάρη, με τη συγκέντρωση στο Πολυτεχνείο, αρχίζει η ανώτερη φάση των αγώνων Φλεβάρη - Μάρτη - Απρίλη. Παραβίαση ασύλου, βάρβαρη επίθεση ακόμα και στα γραφεία καθηγητών. Παραίτηση της Συγκλήτου. Σε απάντηση, στις 21-22 του Φλεβάρη, 4 χιλιάδες φοιτητές κάνουν κατάληψη στο κτίριο της Νομικής, μένουν 48 ώρες. Χιλιάδες λαού τους συμπαραστέκονται. Το απόγευμα, στις 22 του Φλεβάρη, ύστερα από τις υποσχέσεις που δόθηκαν, εγκαταλείπουν το κτίριο και, μαζί με χιλιάδες λαού, διαδηλώνουν στους δρόμους ως το βράδυ. (Συνθήματα: «Ελλάς Ελλήνων φυλακισμένων», «Ελευθερία», «Δημοκρατία», «Κάτω η δικτατορία», «Ένας είναι αρχηγός, ο κυρίαρχος λαός» κλπ.). Η χούντα απαντάει πάλι με τρομοκρατία κι επιβάλλει ακόμα χειρότερο φίμωτρο στον Τύπο.

Αλλά οι φοιτητές αναπτύσσουν τους αγώνες τους. Στις 16 του Μάρτη οργανώνεται ξανά κλείσιμο, για ώρες, στο κτίριο της Ιατρικής και κατοπινά μαχητική διαδήλωση. Στις 20 του Μάρτη δυόμιση χιλιάδες φοιτητές συγκεντρώνονται στο κτίριο της Νομικής και κατόπιν ανεβαίνουν στην ταράτσα με τραγούδια και συνθήματα. Σημειώνεται επίθεση της χούντας με δυνάμεις ΕΣΑ, ΛΟΚ και αστυνομίας. Εισορμούν στη σχολή με την κάλυψη του πρύτανη (Τούντα). Συλλήψεις, διωγμοί. Κηρύσσεται αποχή. Αγωνιστικές διαδηλώσεις και αποχή και στα Πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης και Πάτρας. Συγκέντρωση 1.500 φοιτητών, απαίτηση για ελεύθερες εκλογές, υπόσχεση της Συγκλήτου και λύση της αποχής. Μπροστά στις υπαναχωρήσεις της Συγκλήτου (μετά από τις πιέσεις του Γκαντώνα) κλείσιμο του Πανεπιστημίου (6-9 του Απρίλη και ξανά από τις 10 του Απρίλη), επανειλημμένες μαζικές συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις των φοιτητών. Με το κλείσιμο ματαιώνονται οι εκλογές. Οι μαχητικές εκδηλώσεις συνεχίζονται και μέχρι την επέτειο του φασιστικού πραξικοπήματος. Το κύμα των συλλήψεων και των διωγμών μεγαλώνει. Η σπουδαστική περίοδος φτάνει στο τέλος της, το ΦΚ προσωρινά ανακόπτεται, αφού έχει φτάσει σε πρωτοφανή, ως τότε, ανάπτυξη. Παρά τις μαζικές συλλήψεις, τους σκληρούς διωγμούς, την πλατιά εφαρμογή της επιστράτευσης, η χούντα δεν κατάφερε να συντρίψει το ΦΚ, ούτε καν να το πισωστρέψει. Ήταν φανερό ότι με την καινούργια χρονιά η άνοδος του θα συνεχιζόταν.

Είναι πολύ σημαντικό ότι μέσα στο 1973 ανεβαίνουν οι αγώνες και οι κινητοποιήσεις της νεολαίας και όλου του λαού όχι μόνο για την ικανοποίηση των άμεσων οικονομικών διεκδικήσεων ή για τις συνδικαλιστικές τους ελευθερίες αλλά και με καθαρά πολιτικό περιεχόμενο. Έτσι, σημειώνονται οι εκδηλώσεις της 28 του Οκτώβρη 1972, στην επέτειο του φασιστικού πραξικοπήματος *21 Απρίλη 1973) και την Πρωτομαγιά 1973, η μάχη κατά του ψευτοδημοψηφίσματος τον Ιούνη 1973, η νυχτερινή διαδήλωση μετά το σχηματισμό της κυβέρνησης Μαρκεζίνη. «Η μάχη κατά του ψευτοδημοψηφίσματος έδωσε την ευκαιρία στον ελληνικό λαό να εκδηλώσει την ενότητα θέλησης και την ενεργό αντίθεσή του στο καθεστώς της δικτατορίας, την απόφασή του να ανταγωνιστεί για την ανατροπή τους» (Εισήγηση στο 9ο Συνέδριο). Οι αντιδικτατορικές εκδηλώσεις αγκαλιάζουν ακόμα και τις ένοπλες δυνάμεις, όπως έδειξε και το κίνημα στο Πολεμικό Ναυτικό. Η υποχώρηση της χούντας, με την απόλυση τον Αύγουστο 1973 του συνόλου σχεδόν των πολιτικών κρατουμένων, αποτέλεσε ένα ακόμα σοβαρό στοιχείο που εμπύχωσε το λαϊκό κίνημα.

Το λαϊκό κίνημα, κορυφώνει την ανάρσταση του το φθινόπωρο, Οκτώβρη - Νοέμβρη 1973. Και μέρα σ' αυτό το κλίμα εκδηλώνονται τα γεγονότα στο Πολυτεχνείο.

1.3. Το επίπεδο οργάνωσης των λαϊκών δυνάμεων

Όχι μόνο το λαϊκό κίνημα, γενικά, αλλά και η οργάνωσή του, - και ειδικότερα οι οργανώσεις του ΚΚΕ και της ΚΝΕ και η καθοδήγησή τους, - σημειώνουν θετικά βήματα στη διάρκεια του 1973. Ωστόσο, πρέπει, να σημειωθεί ότι το λαϊκό κίνημα αναπτυσσόταν με βήματα πιο γοργά από ό,τι η οργάνωση του υποκειμενικού παράγοντα, που και πριν παρουσίαζε αδυναμίες. Αλλά τώρα οι αδυναμίες υπογραμμίζονταν ιδιαίτερα, σε σύγκριση με το αναπτυσσόμενο λαϊκό κίνημα. Η αγωνιστική διάθεση του λαού ανεβαίνει γρηγορότερα από ό,τι βελτιώνεται η οργανωτική ανάπτυξη του Κόμματος και της ΚΝΕ.

Η 17η Ολομέλεια της ΚΕ (Δεκέμβρης 1972) αποτελεί σημαντικό βήμα για την καθαρή διατύπωση, ακόμα μια φορά, της πολιτικής γραμμής μας και, κυρίως, για το ξεκαθάρισμα της οργανωτικής πολιτικής του Κόμματος. Δίνει ώθηση στη βελτίωση της καθοδήγησης και της οργάνωσης της παράνομης δουλιάς. Αλλά οπωσδήποτε, δεν προλαβαίνει πλήρως τα γεγονότα.

Με την αλλαγή και την ενίσχυση της καθοδήγησης του Γραφείου του Κλιμακίου σημειώνεται ένα βήμα θετικό. Το Κόμμα έχει οργανώσεις (στο βαθμό που μπορούμε τότε να μιλάμε για οργανώσεις) στην Αθήνα,

στη Θεσσαλονίκη, στον Πειραιά, καθώς και σε μια σειρά μεγάλες επαρχιακές πόλεις (όπως Λάρισα, Πάτρα, Ηράκλειο, Ελευσίνα, Γιάννενα). Ακόμα και σε μικρότερες, διατηρεί ορισμένες βάσεις. Υπολογίσιμες όμως δυνάμεις κρατάει στην Αθήνα και λιγότερο στη Θεσσαλονίκη, τον Πειραιά και σε άλλες πόλεις. Αλλά γενικά, οι οργανώσεις του Κόμματος και της ΚΝΕ είναι πολύ αδύνατες και κινούνται, σε μεγάλο βαθμό, γύρω από τον εαυτό τους.

Ύστερα από την απόλυση των πολιτικών κρατουμένων (Αύγουστος 1973), με απόφαση του ΠΙ', ανασυγκροτείται το Γραφείο του Κλιμακίου. Από τα 6 μέλη του, τα 3 είναι τότε παράνομα. Θέτει, για εκείνη την περίοδο, σα στόχους του: Την ολοκλήρωση της δουλειάς του για την προετοιμασία συντρόφων αντιπροσώπων για το 9ο Συνέδριο, νόμιμα ή παράνομα. Ανασυγκρότηση των οργανώσεων της ΚΟΑ και ΚΟΘ, άμεσο πέρασμα των Γραμματέων των ΚΟΑ, ΚΟΘ, ΚΟΠ στην παρανομία, και αργότερα και άλλων στελεχών των Γραφείων αυτών των οργανώσεων. Προώθηση της δουλειάς του μηχανισμού. Δουλειά στα συνδικάτα και τους άλλους, μαζικούς φορείς για ανέβασμα και καθοδήγηση των αγώνων του λαού και της νεολαίας. Γενικότερα, το Γραφείο Κλιμακίου κάνει προσπάθειες για την ανασυγκρότηση όλης της δουλειάς του, τη βελτίωση του μηχανισμού του, την καλύτερη σύνδεση με τις οργανώσεις, με τη νόμιμη δουλειά και τους νόμιμους φορείς, με παράλληλη κατεύθυνση το πέρασμα μερικών ηγετικών στελεχών στην παρανομία. Έχει οργανωθεί καλύτερα η άμεση σύνδεση με τη «Φωνή της Αλήθειας» (ΦΑ), πράγμα που δίνει στις εκπομπές της ΦΑ ζωντανότερο περιεχόμενο, τις κάνει επίκαιρες, σωστά συνδεδεμένες με τα καθημερινά γεγονότα, έτσι που μεγαλώνει ο προπαγανδιστικός και καθοδηγητικός της ρόλος στο λαϊκό κίνημα.

Από τη Β' Σύνοδο του ΚΣ της ΚΝΕ, και με βάση τις αποφάσεις της, είχε αρχίσει η ανασυγκρότηση της δουλειάς και των οργανώσεων της ΚΝΕ, που διευκολύνθηκε και από την απόλυση ορισμένων συντρόφων από την εξορία. Κάπως πιο αποτελεσματικά όμως μπαίνει με την απόφαση του ΚΣ τον Αύγουστο 1972, για το γιορτασμό των 50χρονων της ΟΚΝΕ. Στην απόφαση εκείνη καθορίζεται συγκεκριμένο πλάνο ανάπτυξης της. Στη διάρκεια του 1973 γίνεται προσπάθεια για την πραγματοποίηση αυτού του πλάνου και η ΚΝΕ κάνει σοβαρά βήματα προς την κατεύθυνση αυτή. Ανασυγκροτήθηκε το ΚΣ, πάρθηκαν ορισμένα μέτρα για τη λειτουργία του, συγκροτήθηκαν επιτροπές διαφώτισης και Συντακτική Επιτροπή του «Οδηγητή». Συγκροτείται Γραφείο στην οργάνωση Αθήνας της ΚΝΕ. Προωθεί τη δουλειά της, η ΚΝΕ, στην εργαζόμενη νεολαία, τις συνοικίες, τις τεχνικές σχολές και τους μαθητές. Η δουλειά στην εργαζόμενη νεολαία προχωρεί βασανιστικά με πολλές δυσκολίες και σε μερικές περιπτώσεις μένει στάσιμη. Καλύτερη κάπως είναι η δουλειά στις συνοικίες, τις τεχνικές σχολές, τους μαθητές. Συγκροτήθηκε η οργάνωση της ΚΝΕ στον Πειραιά και το Γραφείο της. Η δουλειά της ΚΝΕ στις επαρχίες καθυστερεί. Εκτός από τη Θεσσαλονίκη, στις άλλες περιοχές ή δεν έχει επαφές, ή έχει μεμονωμένες επαφές. Η Σπουδάζουσα γίνεται η πιο μαζική οργάνωση της ΚΝΕ, έχει σχετικά καλή ανάπτυξη και αποτέλεσε το βασικό παράγοντα για την ανάπτυξη του ΦΚ. Η ίδρυση της Α/Ε και η κυκλοφορία της «Π» ήταν σημαντική επιτυχία και βοήθεια στο άνοιγμα της ΚΝΕ μέσα στις μάζες των φοιτητών. Σοβαρό ρόλο έπαιξαν οι Τοπικοί Σύλλογοι, που, σε μια φάση, πρωτοστάτησαν στις φοιτητικές κινητοποιήσεις. Ωστόσο, το Γραφείο Σπουδάζουσας της ΚΝΕ δεν καταφέρνει να δουλεύει εποπτικά και επιτελικά, παρουσιάζει συγχύσεις σε μερικά ζητήματα, όπως στο συνδυασμό νόμιμης και παράνομης δουλειάς. Υπήρξαν μεμονωμένες περιπτώσεις άπειρων μελών της ΚΝΕ με ασυνέπεια, απειθαρχία και ανεύθυνους χειρισμούς. Αυτά είναι μερικά από τα βασικά συμπεράσματα της Γ' Συνόδου του ΚΣ. Η ίδια η πραγματοποίηση της Γ' Συνόδου ήταν ακόμη μια ένδειξη της ανάπτυξης της ΚΝΕ μέσα από το 1973.

Παρά τα θετικά βήματα στη βελτίωση της δουλειάς του Κόμματος, και της ΚΝΕ, η οργάνωση γενικά δεν βρισκόταν στο ύψος των απαιτήσεων του λαϊκού κινήματος. Και οπωσδήποτε δεν αξιοποιήθηκαν πλήρως, για τη βελτίωση αυτή και για το στήσιμο κατάλληλου καινούργιου παράνομου μηχανισμού, οι κάποιες ευνοϊκές συνθήκες που δημιουργούσαν η απόλυση των πολιτικών κρατουμένων και η προσπάθεια της χούντας να εφαρμόσει το πείραμα της «φιλελευθεροποίησης».

Ειδικότερα: Δεν έχουν δημιουργηθεί ικανοποιητικοί δεσμοί του Κόμματος και της ΚΝΕ με τις μάζες και τους νόμιμους ή μισονόμιμους φορείς του μαζικού κινήματος, όπου αυτό έχει αρχίσει ν' αναπτύσσεται (λόγου χάρη της ΚΝΕ με το ΦΚ). Δηλαδή όχι μόνο η σύνδεση του Κόμματος και της ΚΝΕ με τις μάζες και τα προβλήματά τους δεν είναι ικανοποιητική, αλλά και όπου μια τέτοια σύνδεση γενικά υπάρχει, όπως της ΚΝΕ με το ΦΚ, κι εκεί η σύνδεση αυτή: Και πολιτικά δεν είναι απόλυτα ικανοποιητική. (Έτσι, το Γραφείο ΚΝΕ Σπουδάζουσας, και πολύ περισσότερο το Γραφείο ΚΣ της ΚΝΕ, δεν έχουν φτάσει ακόμα στο σημείο να μπορούν να μελετούν σε όλες τις λεπτομέρειες τα προβλήματα του ΦΚ και κυρίως τους δρόμους ανάπτυξης του, τις μορφές και μεθόδους ανάπτυξης των αγώνων του και σύνδεσής του με το άλλο κίνημα της νεολαίας και με το λαϊκό κίνημα). Και, κυρίως, οργανωτικά βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο, έτσι που η καθοδήγηση δεν μπορεί να επεμβαίνει άμεσα στην καθοδήγηση των μαζικών αγώνων. (Η ανάπτυξη, λόγου χάρη, των φοιτητικών αγώνων καθοδηγείται όχι τόσο μέσω του μηχανισμού οργάνωσης της ΚΝΕ, έστω και της Α/Ε, αλλά μέσω ξεχωριστών μονάδων - στελεχών, μελών της ΚΝΕ και της Α/Ε που έχουν στελεχωσει το ΦΚ). Αν αυτό, ως ένα βαθμό, αποτελεί στοιχείο της αναγκαίας στην παρανομία αποκέντρωσης, από την άλλη μεριά δημιουργεί δυσκολίες στην καθοδήγηση και το συντονισμό των αγώνων, ιδίως σε στιγμές γρήγορων και

σοβαρών εξελίξεων. Και πάντως, πρέπει να έχει εξασφαλιστεί εφεδρικός (οργανωτικός και τεχνικός) μηχανισμός και σχέδιο αξιοποίησής του σε τέτοιες στιγμές. Αυτό το είχε κιόλας αποδείξει η πείρα των φοιτητικών αγώνων (με τις καταλήψεις κτιρίων κ.λ.π.) την άνοιξη του 1973.

1.4. Το πείραμα «φιλελευθεροποίησης»

Η σοβαρή αγωνιστική ανάταση - ο κύριος καταλύτης των εξελίξεων - αποτελεί και το βασικό παράγοντα που συντελεί στο παραπέρα βάθεμα της κρίσης της χούντας και βάζει στην ημερήσια διάταξη το ζήτημα της τελικής πάλης για την ανατροπή της.

Η χούντα και οι πάτρωνές της, αισθάνονται τον κίνδυνο, καταλαβαίνουν πως φεύγει το έδαφος κάτω από τα πόδια τους. Βρίσκουν πως, μπροστά στην κατάσταση αυτή, παίρνοντας υπόψη τους και τις άλλες εσωτερικές και διεθνείς συνθήκες (που αναφέρθηκαν προηγουμένως), το καλύτερο θα ήταν να προχωρήσουν σε κάποια «φιλελευθεροποίηση» του καθεστώτος, νομίζοντας πως έτσι θα εξαπατήσουν τις λαϊκές μάζες και τη διεθνή κοινή γνώμη. Θα αμβλύνουν τη λαϊκή αγανάκτηση, θα ανακόψουν το ανερχόμενο λαϊκό κίνημα, θα καταφέρουν να δημιουργήσουν μια στοιχειώδη, έστω, λαϊκή βάση, θα αντιμετωπίσουν και τα άλλα εσωτερικά τους προβλήματα και θα προετοιμάσουν τη λύση των προβλημάτων, που πιεστικά προβάλλονταν από τις ανάγκες του αμερικανονατοϊκού ιμπεριαλισμού (λόγου χάρι, λύση του Κυπριακού). Βέβαια, η κατεύθυνση αυτή «φιλελευθεροποίησης» δεν ήταν μόνο τωρινή (στα μέσα του 1978), είχε μπει αρκετά νωρίτερα κι εντελώς συγκεκριμένα από τις αρχές του 1972. Τέτοια βήματα είχαν γίνει προηγουμένως με την απόλυση των εξόριστων, τη δημιουργία της Συμβουλευτικής κ.λ.π. Τώρα, εξαιτίας των λόγων που αναφέρθηκαν, το σχέδιο επισπεύδεται. Καταργείται ο θεσμός της βασιλείας, δίνεται η μορφή της κυβέρνησης Μαρκεζίνη, απολύεται σχεδόν το σύνολο των πολιτικών κρατούμενων, παραχωρείται μια κάποια ελευθερία στον Τύπο. Και κυρίως, προετοιμάζεται το πείραμα των «εκλογών». Βρίσκεται κιόλας στα σκαριά η λύση Καραμανλή.

Δεν πρέπει να υποτιμηθεί ο κίνδυνος που τότε δημιουργήθηκε. Υπήρξε πραγματικός κίνδυνος να εξαπατηθούν οι πολιτικές δυνάμεις και ένα μέρος του λαϊκού κινήματος. Κυρίως, υπήρχε ο κίνδυνος να επικρατήσει η οπορτουνιστική αντίληψη ότι μια και δεν μπορούμε να πετύχουμε πλήρη απαλλαγή από τη χούντα, πρέπει ν' αρκεστούμε σ' αυτό που τώρα δίνεται και να το «αξιοποιήσουμε» για βαθμιαίες αργότερα αλλαγές. Να επικρατήσει αυτό που τότε λεγόταν «σώφρων ρεαλισμός». Και ακριβώς στο ότι αποφεύχθηκε ο κίνδυνος αυτός, πρέπει να δει κανείς τη μεγάλη υπηρεσία, που είχαν και ως τότε προσφέρει και προσέφεραν και εκείνες τις μέρες, οι συνεπείς αντιδικτατορικές δυνάμεις, πριν απ' όλα και κυρίως, το ΚΚΕ. Να δει τη σημασία που είχαν οι ως τότε αγώνες του λαού και της νεολαίας του - έστω και όπως και στο βαθμό που είχαν αναπτυχθεί - που με το αντιχουντικό και το αντιαμερικικό-αντιιμπεριαλιστικό κλίμα που είχαν δημιουργήσει, δεν επιτρέψαν να περάσει ο ελιγμός αυτός. Μέσα στα πλαίσια αυτά είναι σωστό να υπογραμμισθούν οι θέσεις των πολιτικών δυνάμεων και του πολιτικού κόσμου τη στιγμή εκείνη.

Η «αντιδικτατορική Δεξιά», αν και όχι ανοιχτά, στην ουσία ερωτοτροπούσε προς τον ελιγμό αυτό. Είχαν ιδιαίτερα δραστηριοποιηθεί οι «γεφυροποιοί». Κύρια προσπάθειά τους: να ευνουχίσουν το λαϊκό κίνημα, κηρύσσοντας «σύνεση», «φρόνηση», όχι αγώνες και «περιττές θυσίες». Και προετοιμάζαν τη λύση Καραμανλή. Είναι γνωστή η στάση του ίδιου του Καραμανλή, που σταθερά «σιωπούσε» πάνω στις εξελίξεις αυτές. Ο Π. Κανελλόπουλος, που είχε μείνει τότε σαν ουσιαστικός αρχηγός της ΕΡΕ και αντικαταστάτης του Καραμανλή, με μια ομάδα γύρω απ' αυτόν, ακολουθεί μια κάπως συνεπέστερη γραμμή. Είχε αντιταχθεί στη «λύση Μαρκεζίνη» και κατηγορούσε τον Καραμανλή για λιποταξία και συμβιβαστικές τάσεις απέναντι στη χούντα, ήταν, γενικά, υπέρ της συνεργασίας των κομμάτων, μαζί και του ΚΚΕ.

Στην πράξη όμως δεν προχωρούσε, γιατί, όπως έλεγε ο ίδιος, υπήρχε αντίδραση από τα στελέχη της ΕΡΕ. Και τελικά, υποτασσόταν στην πολιτική αυτή (που αποκλείει τη συνεργασία με τους κομμουνιστές) και στην πολιτική της χαλαρής αντιμετώπισης της δικτατορίας.

Ο κεντρικός πολιτικός κόσμος, στον οποίο συμπεριλαμβάνονταν τότε και στελέχη του Ανδρέα Παπανδρέου, ήταν ακόμα ακέφαλος. Σ' αυτόν υπήρχαν κυρίως δυο τάσεις. Η μια (Μαύρος, Θ. Κανελλόπουλος - που υποστηρίζονταν από το συγκρότημα «Βήματος») ερωτοτροπούσε προς τη «λύση Μαρκεζίνη» και ήταν έτοιμη να την αποδεχτεί. Η άλλη (Ζίγδης και βουλευτές της ΕΚ, που αργότερα πήγαν με τον Ανδρέα Παπανδρέου) είχε αντιταχθεί στη «λύση» αυτή. Στις αρχές του 1973 (σε συγκέντρωση όλων των βουλευτών της ΕΚ) έγινε προσπάθεια συνένωσής τους με μια προσωρινή διοικούσα επιτροπή μ' επικεφαλής τον Μαύρο, που αποτύχε. Ο Μαύρος κρατούσε επαφές και με τους δυτικογερμανούς (χαρακτηριστική είναι, εκτός από τα άλλα, και μια «τυχαία» συνάντηση και συζήτηση του Μαύρου με Γερμανό μεγαλοβιομήχανο στη Γυάρο). Τελικά, πάντως, η κεντρώα ηγεσία αντιτάχτηκε στη «λύση Μαρκεζίνη» (στη στάση της ενισχύθηκε και από συμβουλές ορισμένων Αμερικανών και των δυτικογερμανών, που είχαν ότι η «λύση Μαρκεζίνη» συναντάει την καθολική αντίθεση του λαού) κάτω από την πίεση της πλειοψηφίας των στελεχών της ΕΚ και, κυρίως, των κεντρογενών αντιστασιακών οργανώσεων («Δημοκρατική Άμυνα» κ.λ.π.) και απόρριψε τη συμμετοχή στις

«εκλογές». Αλλά η αντίθεσή της εκφραζόταν ολότελα χαλαρά και, το χειρότερο, η στάση της απέναντι στην ανάπτυξη της έντονης ενεργητικής αντίστασης κατά της «πολιτικοποίησης» ήταν αρνητική. Έπεφτε, ουσιαστικά, στη θέση αναμονής και «σύνεσης».

Η θέση του ΠΑΚ (Α. Παπανδρέου) ήταν αντίθετη στον «ελιγμό». Αλλά η τακτική του, όπως και αριστεριστικών ομάδων, ήταν, στον ένα ή τον άλλον βαθμό, εξτρεμιστική. Αρνιόταν την αξιοποίηση των δυνατοτήτων, που δημιουργούσε η νέα κατάσταση. Κι αυτό φάνηκε ιδιαίτερα στο ΦΚ.

Τη χειρότερη, εκείνη τη στιγμή, στάση κράτησε η αναθεωρητική ομάδα. Ο οπορτουνισμός των ηγετών της οδήγησε σε θέσεις αποδοχής, στην ουσία, του παπαδοπουλομαρκεζινικού πειράματος, συμμετοχής και στις «εκλογές» που είχαν εξαγγελθεί. Η θέση τους αυτή είχε προετοιμασθεί από τις απολογίες των Δρακόπουλου - Παρτσαλίδη στη δίκη τους (θέση για τη μοναρχία κ.λ.π.), από τις συνεντεύξεις του Δρακόπουλου στην «Ακρόπολη» και διατυπώθηκε με τις δηλώσεις και θέσεις του Ηλιού, που βγήκε από τη μακριά «χειμερία νάρκη» του στη δικτατορία («λόγω υγείας και γηρατειών») και διεκδικούσε θέση πολιτικού αρχηγού στις διαγραφόμενες πολιτικές εξελίξεις. Οι θέσεις της ηγεσίας των αναθεωρητών - αποστατών, όπως διατυπώθηκαν τότε στις δηλώσεις τους για τις «εκλογές», αποτελούν μια από τις χειρότερες σελίδες του ελληνικού αναθεωρητισμού.

Αντίθετα, οι θέσεις του ΚΚΕ ήταν οι μόνες σωστές στην περίοδο εκείνη. Απέρριπταν σταθερά το χουντικό πείραμα «πολιτικοποίησης» και «εκλογών», αλλά και σωστά προσανατόλιζαν το λαϊκό κίνημα στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων για ανάπτυξη του αγώνα, που δημιουργούνταν στις συνθήκες εκείνες. Το ΠΓ, σε ανακοίνωσή του (2.6.1973), μετά το κίνημα στο ναυτικό και το ψευδοδημοψήφισμα, τόνιζε: «Ο ελληνικός λαός δεν θα ξεγελαστεί από τον προμελετημένο ελιγμό της στρατιωτικής δικτατορίας. Για τον ελληνικό λαό τίποτα δεν άλλαξε. Το χουντικό καθεστώς παραμένει το ίδιο, φασιστικό, στυγνό, τρομοκρατικό, αντιλαϊκό, αμερικανικόδουλο και αντεθνικό... Σήμερα δημιουργούνται αντικειμενικά συνθήκες διεύρυνση του μετώπου της αντιχουντικής πάλης». Ιδιαίτερη σημασία είχαν, για την πλατιά κοινοποίηση των θέσεων του ΚΚΕ οι δηλώσεις του σ. Καλούδη, που δημοσιεύτηκαν και στον Τύπο, σε αντιπαράθεση μάλιστα με δηλώσεις του Ηλιού και η συνέντευξη Τύπου του σ. Φλωράκη στο Λονδίνο (10 Οκτώβρη 1973), όπου πολύ καθαρά δηλώθηκε η εναντίωση του ΚΚΕ στις «εκλογές». «Το ΚΚΕ καταγγέλλει από τώρα την προσπάθεια εξαπάτησης της ελληνικής και της διεθνούς κοινής γνώμης με το σύνθημα των "ελεύθερων εκλογών"... Τις εκλογές αυτές τις θεωρούμε τέχνασμα της χούντας». Είναι αναμφισβήτητο ότι η πολύ σωστή αυτή θέση του Κόμματος, σε κρίσιμη στιγμή, αποτελεί ως σήμερα πολύτιμο πολιτικό κεφάλαιο και ότι έπαιξε θετικό ρόλο για την ανάπτυξη του αντιχουντικού αγώνα τις στιγμές εκείνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μπροστά στο γεγονός.

Το ξέσπασμά τους

2.1. Μπροστά στα γεγονότα. Οι θέσεις μας

Μετά τον Αύγουστο '73 η εσωτερική κατάσταση δυσκολεύει περισσότερο. Αρχίζουν να φαίνονται έντονα τα σημάδια της οικονομικής κρίσης. Φουντώνουν πολύ ο πληθωρισμός και η ακρίβεια. Οι εργάτες και υπάλληλοι βρίσκονται σε αναβρασμό, ετοιμάζονται να διεκδικήσουν αγωνιστικά, - και με απεργίες, - τα αιτήματά τους. Οπωσδήποτε, τώρα η εργατική τάξη και τα πλατιά στρώματα των εργαζομένων αρχίζουν, με το ανέβασμα των διεκδικητικών τους αγώνων, να προωθούνται σταθερά στο προσκήνιο της αντιδικτατορικής πάλης. Παρόμοια διάθεση υπάρχει και στους αγρότες.

Με την έναρξη της νέας πανεπιστημιακής χρονιάς, βρίσκονται σε ιδιαίτερη έξαρση οι φοιτητικοί αγώνες. Σημειώνονται κινητοποιήσεις και απεργίες ή αποχές, κατά σχολές, έστω κι αν, καμιά φορά, τα αιτήματα των απεργών δεν είναι, στην πρώτη τους μορφή, εντελώς καθαρά. Η απεργία των σπουδαστών της Γεωπονικής, λόγω χάρη (Οκτώβρης '73), ξεσπάει σαν αντίθεση επαγγελματική. Αλλά, γρήγορα, το συνεπές ΦΚ βοηθάει για το σωστό προσανατολισμό της. Οι σπουδαστές του Πολυτεχνείου τους γράφουν, σε μήνυμά τους: «Το πρόβλημα που διεκδικείτε σεις, οι φοιτητές της Γεωπονικής, είναι και δικό μας πρόβλημα. Και δεν οφείλεται σε καμιά διαμάχη επαγγελματών, αλλά στη γενικότερη κατάσταση της οικονομίας». Ταυτόχρονα, έχει ανέβει η οργανωτικότητα του ΦΚ. Οι εκλεγμένες από γενικές συνελεύσεις φοιτητικές επιτροπές έχουν αναδειχτεί πραγματικοί φορείς, εκφραστές του ΦΚ. Ανεβαίνει η επιρροή της ΚΝΕ και της Α/Ε, μέσα στο ΦΚ, ενώ υποχωρεί η επίδραση των αποστατών-αναθεωρητών και του «Ρήγα Φεραίου» (ΡΦ), εξαιτίας της συμβιβαστικής γραμμής τους στο χουντομαρκεζινικό ελιγμό. Παίρνει όμως μεγαλύτερες διαστάσεις ο αριστεριστικός κίνδυνος.

Μέσα στις συνθήκες της χουντομαρκεζινικής «φιλελευθεροποίησης», που συναντάει την αυξανόμενη αντίθεση του λαού και της πλειοψηφίας του πολιτικού κόσμου, οι αγωνιστικές διαθέσεις του λαού και της νεολαίας και οι κινητοποιήσεις τους παίρνουν σαφή αντιδικτατορικό χαρακτήρα και περιεχόμενο. Κάτι νέο κυοφορείται.

Σ' αυτές τις συνθήκες η θέση του Κόμματος, τονίζει, σωστά, τη σημασία της αποφασιστικής ανάπτυξης των διεκδικητικών αγώνων της εργατικής τάξης, των εργαζομένων, της νεολαίας, των φοιτητών, μέσα στα γενικά πλαίσια της ανάπτυξης της αντιχουντικής πάλης, για την ανατροπή της δικτατορίας. Επισημαίνει την ανάγκη της αξιοποίησης προς αυτήν την κατεύθυνση, κάθε νόμιμης δυνατότητας. Την ανάγκη της οργάνωσης και κλιμάκωσης των λαϊκών κινητοποιήσεων. Ιδιαίτερα στο φοιτητικό χώρο, όπου εκδηλώνεται έντονα ο αριστεριστικός κίνδυνος, το Κόμμα, - με βάση και την αρνητική πείρα από τη δεύτερη κατάληψη της Νομικής, - επιμένει περισσότερο στην περιφρούρηση των μορφών πάλης, στην καλή οργάνωση και τη σωστή κλιμάκωση των αγώνων. Θέση σωστή, αλλά, οπωσδήποτε, όχι πλήρης, αφού δεν συμπληρωνόταν με συγκεκριμένες οδηγίες για αντιμετώπιση εκτάκτων καταστάσεων, είτε αυθόρμητων ή μισοαυθόρμητων λαϊκών ξεσπασμάτων και αγώνων. Και όμως, στοιχεία για έναν τέτοιο προβληματισμό υπήρχαν. Αρχές φθινοπώρου του '73 υπήρχαν, λόγου χάρη, πληροφορίες για τη σύγκρουση Ιωαννίδη με Παπαδόπουλο και την πιθανότητα πραξικοπήματος. Τις πληροφορίες τις διαβίβασε το Γραφείο της ΚΟΑ (χωρίς όμως το ίδιο να τις επεξεργαστεί) στο Γραφείο Κλιμακίου. Και αυτό (χωρίς επίσης να μελετήσει σχέδιο αντιμετώπισης τέτοιου ενδεχόμενου και να προσανατολίσει τις οργανώσεις του Κόμματος και της ΚΝΕ), τις διαβίβασε στο ΠΓ. Οι πληροφορίες αυτές είχαν διαβιβαστεί επίσης και στη ΦΑ, η οποία δεν τις σχολίασε, ούτε τις ανέφερε στις εκπομπές της. Εκτός απ' αυτό, τέτοια προοπτική αντικειμενικά δημιουργούνταν, είτε από ξεχωριστές - φοιτητικές ή άλλες - είτε από γενικότερες εκδηλώσεις που θα έπαιρναν παλλαϊκό χαρακτήρα. (Μια τέτοια περίπτωση, που μπορούσε να είχε δώσει από πολύ πριν αφορμή για τέτοιο προβληματισμό, ήταν και οι εκδηλώσεις στην κηδεία του Γ. Παπανδρέου το Νοέμβριο του 1968. Και το ότι δεν είχε γίνει, ούτε τότε, ούτε αργότερα, μια τέτοια ανάλυση και μελέτη για να υπάρχει συγκεκριμένος προσανατολισμός, ήταν ασφαλώς παράλειψη). Δεν είχε όμως γίνει συγκεκριμένος προβληματισμός ούτε είχε μελετηθεί η αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων και πολύ περισσότερο δεν είχε γίνει η ανάλογη οργανωτική προετοιμασία γι' αυτό το σκοπό.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια της κομματικής γραμμής διατύπωνε και η ΚΝΕ τις θέσεις της. Τις επεξεργάζονταν πιο συγκεκριμένα, - γενικά, σωστά και ικανοποιητικά, - για το χώρο της. Σωστές, ειδικότερα, ήταν οι γενικές κατευθύνσεις που προσπαθούσε να περάσει στο ΦΚ. Αυτό φαίνεται και από τα υλικά της Γ' Συνόδου, που είχε προηγηθεί, και οι αποφάσεις της δίνουν, στην περίοδο αυτή την κατεύθυνση. Σε προκήρυξή του, επίσης, το ΚΣ της ΚΝΕ στα τέλη Οκτώβρη που δημοσιεύτηκε στον «Οδηγητή», συγκεκριμενοποιεί τους στόχους των αγώνων των φοιτητών στη νέα πανεπιστημιακή χρονιά. Γράφει, ανάμεσα σε άλλα: «Νέοι και νέες ενωθείτε, οργανωθείτε, αγωνιστείτε για την ανατροπή της δικτατορίας, για μια νέα δημοκρατία, για την ειρήνη, για το σοσιαλισμό... Φοιτητές, σπουδαστές τεχνικών και επαγγελματικών σχολών, μαθητές. Οι πλούσιες και μεγαλειώδεις αγωνιστικές σας κινητοποιήσεις πέρυσι, που τόσο καταθρόβησαν τη φασιστική χούντα και τους πάτρωνες της και η μάχη του ΟΧΙ, που έδωσε ο λαός μας και η νεολαία του, αποτελούν τις καλύτερες εγγυήσεις ότι ο αγώνας σας για την ικανοποίηση των ζωτικών σας αιτημάτων θα συνεχιστεί πιο ρωμαλέος, καλύτερα οργανωμένος, με μεγαλύτερη συνοχή και αποφασιστικότητα. Σ' αυτόν σας τον αγώνα οι δυνάμεις του συμβιβασμού, της ηττοπάθειας, της εφησύχησης, της διάσπασης, της κάθε είδους υπονόμευσης, και κάθε προβοκάτορας πρέπει να συντριβούν στη γρανιτένια ενότητά σας, στις συσπειρωμένες δυνάμεις σας γύρω από τα καυτά και κοινά ζητήματά σας και τους συνεπείς εκφραστές σας. Το κλειδί για την επιτυχία του αγώνα σας βρίσκεται στη σωστή σύνδεση και το συντονισμό με τον ασταμάτητο αγώνα, που διεξάγει η εργατική νεολαία και όλος ο λαός μας με επικεφαλής την εργατική τάξη και το κόμμα της, το ΚΚΕ». Και παραπέρα τους καλούσε να παλέψουν για τα παρακάτω συγκεκριμένα αιτήματα: «Για τον εκδημοκρατισμό και εκσυγχρονισμό της Παιδείας. Για την ελεύθερη λειτουργία και αυτοτέλεια των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και την κατάργηση του φασιστικού νόμου 180. Για ακαδημαϊκές και συνδικαλιστικές ελευθερίες και την κατάργηση του φασιστικού νόμου 93 και του "Σπουδαστικού" της Ασφάλειας. Για την κατάργηση των αντιδραστικών κανονισμών στα Γυμνάσια και τις Σχολές. Για την κατάργηση των φασιστικών νόμων 720 και 1374 και την επιστροφή όλων των στρατευμένων φοιτητών στα μαθήματά τους. Για την επαναφορά των διωχθέντων για πολιτικούς λόγους φοιτητών στις σπουδές τους. Για την ουσιαστική δωρεάν παιδεία, με την αύξηση των κονδυλίων για την παιδεία σε 10% και την κατάργηση του ιδιωτικού τομέα, και άμεσα των ιδιωτικών τεχνικών και επαγγελματικών σχολών. Για μείωση της στρατιωτικής θητείας σε 12 μήνες». Και κατάληγε με τα συνθήματα: «Ζήτω η αδούλωτη σπουδάζουσα και μαθητική νεολαία. Κάτω η προεδρική δικτατορία. Ζήτω η Νέα Δημοκρατία».

Φαίνεται, δηλαδή, καθαρά η σωστή, γενικά, μελέτη των συγκεκριμένων αιτημάτων που προβάλλονταν και ότι αυτά, κατά σωστό τρόπο, εντάσσονταν μέσα στα πλαίσια της πάλης για την ανατροπή της δικτατορίας. Ωστόσο, η αδυναμία της πρόβλεψης των μορφών, που μπορεί να πάρει αυτή η πάλη, υπήρχε στην επεξεργασία και της γραμμής της ΚΝΕ. Αντίθετα, τονίζονταν, και μάλιστα έντονα, (πράγμα που γενικά ήταν

σωστό), ότι θα έπρεπε να αποφευχθούν οι περιπτώσεις ξεκομμένων ενεργειών του ΦΚ, - και ειδικά με τη μορφή κατάληψης κτιρίων, - κάτω από την επίδραση των αυθόρμητων και αριστεριστικών στοιχείων. Αυτό όμως είχε και την αρνητική του πλευρά, γιατί περιόριζε σε λειψό, καθολικά απορριπτικό προσανατολισμό την αντιμετώπισή τους. Τονίζοταν (σωστά): «όχι απρογραμμάτιστες ενέργειες, όχι καταλήψεις. Δεν γινόταν όμως επεξεργασία συγκεκριμένων μεθόδων για τη θετική παρέμβασή μας σ' οποιαδήποτε τέτοια ξεκομμένη ενέργεια, για την εξέλιξή της μέσα στα σωστά πλαίσια της ανάπτυξης της γενικότερης αντιχουντικής πάλης. Στην έλλειψη αυτή συντελούσε και κάποια υπερτίμηση των δυνάμεών μας μέσα στο ΦΚ. Κι ακόμα το ότι και η ΚΝΕ, στην περίοδο εκείνη, ήταν υπερβολικά απορροφημένη στην οργάνωση και αποκέντρωση των δυνάμεών της και των μηχανισμών της, προσπάθεια γενικά σωστή, που όμως, στη δοσμένη στιγμή, ήρθε σε μια κάποια διάσταση με τις ανάγκες του μαζικού ΦΚ.

Τη γραμμή αυτή την εφάρμοζαν γενικά σωστά οι μαζικοί φορείς που βρίσκονταν κάτω από την καθοδήγηση και την επιρροή της ΚΝΕ, ειδικά η Α/Ε, οι Τοπικοί Σύλλογοι (ΤΣ) και το Διασχολικό όργανο των εκλεγμένων, την περασμένη χρονιά, επιτροπών κατά σχολές. Λόγου χάρη, σε κείμενο που αυτό το Διασχολικό κυκλοφόρησε, τέλη Οκτώβρη '73, και το έστειλε στον Τύπο με την απαίτηση «να δημοσιευτεί χωρίς περικοπές», γράφει: «Οι Επιτροπές, οι εκλεγμένες από τις περσινές συνελεύσεις και συγκεντρώσεις όλων των σχολών της Αθήνας, εκφράζοντας την αγωνιστική ενότητα του φοιτητικού κόσμου, που σφυρηλατήθηκε μέσα στους περσινούς αγώνες του, προβάλλουμε τα άμεσα αιτήματα... Οι φοιτητές σαν κοινωνική ομάδα δεν είναι ανεξάρτητοι από την υπόλοιπη κοινωνία... Η παιδεία είναι αναπόσπαστο κομμάτι του παραγωγικού μηχανισμού... Τα συγκεκριμένα φοιτητικά προβλήματα και η αδυναμία επίλυσής τους ωθούν το φοιτητικό κίνημα σε πολιτικό και κοινωνικό προβληματισμό... Ο αγώνας για τη λύση των προβλημάτων μας και ο αγώνας για τη λύση του γενικότερου κοινωνικού και πολιτικού προβλήματος είναι κοινός...». Σε συνέχεια διακηρύσσει τα συγκεκριμένα φοιτητικά αιτήματα και τον τρόπο που πρέπει να διεξαχθούν οι φοιτητικές εκλογές για να είναι ελεύθερες. Και καταλήγει: Καταγγέλλοντας τις περσινές εκλογές, διακηρύσσουμε τη σταθερή μας απόφαση, να μην ανεχτούμε τις περσινές διαδικασίες εκλογών βίας και νοθείας. Ο φοιτητικός κόσμος είναι αποφασισμένος να εντείνει τους αγώνες του για όλα τα παραπάνω αιτήματα». Επίσης η Α/Ε, σε προκήρυξή της, απαιτεί: Αύξηση σε 20% των δαπανών για την Παιδεία, λεύτερες εκλογές στους συλλόγους, κατοχύρωση των ακαδημαϊκών ελευθεριών. Και η προκήρυξη καταλήγει με τα συνθήματα: Κάτω η χούντα. Ζήτω η λαϊκή κυριαρχία. Τα κείμενα δείχνουν ότι και οι μαζικοί φορείς του συνεπούς ΦΚ σωστά, γενικά, αντιμετώπιζαν σ' εκείνη την περίοδο την ανάπτυξη της πάλης των φοιτητών, μέσα στα πλαίσια της αντιμετώπισης και των γενικότερων προσπαθειών για εξαπάτηση με τη «φιλελευθεροποίηση». Δείχνουν επίσης και την ύπαρξη κάποιου συντονισμού δράσης του ΦΚ και των μαζικών φορέων. Ωστόσο ούτε απ' αυτούς υπήρξε συγκεκριμένη προετοιμασία για την αντιμετώπιση εκτάκτων καταστάσεων.

2.2. Διαμόρφωση ατμόσφαιρας ξεσηκωμού

Τις τελευταίες μέρες του Οκτώβρη και ιδίως το πρώτο δεκαπενθήμερο του Νοέμβρη (ως τις 14 Νοέμβρη) κυλάνε, σα χιονοστιβάδα, σημαντικά γεγονότα, μαχητικές κινητοποιήσεις, που δημιουργούν, αναμφισβήτητα, γενικότερο κλίμα ξεσηκωμού. Στην ατμόσφαιρα των ημερών εκείνων υπάρχει έντονα η αίσθηση ότι κάτι πιο ουσιαστικό θα ξεσπάσει.

Στις 28 Οκτώβρη, η επέτειος γιορτάζεται με μαχητικές εκδηλώσεις. Στις 4 του Νοέμβρη, Κυριακή, στο μνημόσυνο του Γ. Παπανδρέου οργανώνεται παλλαϊκή αντιδικτατορική εκδήλωση. Ο λαός έρχεται σε ανοιχτή αντιπαράθεση με την αστυνομία, χρησιμοποιεί ακόμα και οδοφράγματα και τα συνθήματα «Κάτω η χούντα», «Δημοκρατία» κλπ. Η κατάσταση γίνεται κιόλας εκρηκτική. Στις 8 του Νοέμβρη στη δίκη των 17 συλληφθέντων, γίνεται μεγάλη συγκέντρωση με μαχητικά συνθήματα (τα παραπάνω και: «Φτάνει η δικτατορία», «Ο φασισμός δεν θα περάσει», «Κάτω ο Παπαδόπουλος», «Να παραιτηθεί η κυβέρνηση Μαρκεζίνη», «Λευτεριά στους κρατούμενους»). Νέες μανιασμένες επιθέσεις της αστυνομίας και συλλήψεις. Όλα δείχνουν ότι οι εξελίξεις θα είναι ραγδαίες.

Τα γεγονότα εξελίσσονται πραγματικά ραγδαία, πρώτ' απ' όλα μέσα στο φοιτητικό χώρο. Να μερικά απ' αυτά: Από την 1η Νοέμβρη: Συνεχίζεται, για δεύτερο 15θήμερο, η απεργία της Γεωπονικής. Συμπαράσταση τον Πολυτεχνείου. Εκλέγουν επιτροπή σε συγκέντρωση και στη Βιομηχανική. Συγκεντρώσεις στο Πανεπιστήμιο και χωρίς την άδεια πρυτανικών αρχών. Οι κυβερνητικοί επίτροποι πιέζουν για διώξεις. Συγκέντρωση πολλών φοιτητών στη Φυσικομαθηματική. Συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας στη Θεσσαλονίκη. 2 του Νοέμβρη: Η χούντα αναγκάζεται να κάνει ελιγμό. Δηλώσεις του Σιφναίου, ότι θα γίνουν «ελεύθερες εκλογές» στα Πανεπιστήμια μετά τις βουλευτικές εκλογές, ότι κάνει δεκτά επιμέρους αιτήματα και την επαναφορά των στρατευθέντων την άνοιξη φοιτητών. Υπόσχεται για αργότερα και άλλα μέτρα, με σκοπό «να εξαλειφθούν λυπηρά κατάλοιπα του πρόσφατου παρελθόντος».

Οι φοιτητές δεν ξεγελώνται από τον ελιγμό. Το συνεπές ΦΚ αντιπαραθέτει την αγωνιστική του απόφαση να διεκδικήσει άμεσες εκλογές σε όλες τις σχολές της Αθήνας. Ο ελιγμός, δηλαδή, της χούντας φέρνει αντίθετα αποτελέσματα. Αντιμετωπίστηκε όχι σαν απόδειξη «φιλελευθεροποίησης», αλλά σα νίκη του ΦΚ και έφερε μεγάλο ενθουσιασμό. Άλλωστε, η δημαγωγία του ελιγμού συνοδεύεται με νέες διώξεις και τρομοκρατικές ενέργειες. Παραπομπή στο Πειθαρχικό φοιτητών Νομικής και Ιατρικής. Συλλήψεις καταγγέλλουν σε συγκέντρωσή τους οι φοιτητές της Θεσσαλονίκης. Συλλήψεις, παρακολουθήσεις, προσκλήσεις σε ανακρίσεις, καταγγέλλουν διάφοροι ΤΣ. Γι' αυτό οι φοιτητικοί ΤΣ, σε κοινή ανακοίνωση τους, καταγγέλλουν τον ελιγμό των φοιτητικών εκλογών, ζητούν την αναθεώρηση του σχετικού διατάγματος, για να γίνουν πραγματικά ελεύθερες, και άμεσα, οι εκλογές. Και καταλήγουν σε γενικότερο συμπέρασμα ότι με το διορισμό της μεταμφιεσμένης χουντικής κυβέρνησης Μαρκεζίνη, τίποτα δεν άλλαξε στο δικτατορικό καθεστώς της εξουσίας.

Η βδομάδα 7-14 Νοέμβρη σημειώνεται με παραπέρα άνοδο των αγώνων. Στις 7 Νοέμβρη συγκέντρωση αγρονομοτοπογράφων και χημικών μηχανικών στο Πολυτεχνείο που διακηρύσσουν και πάλι τα αιτήματα του ΦΚ και αποφασίζουν διενέργεια των εκλογών στις 27 Νοέμβρη. Στις 8-12 Νοέμβρη: 1.500 περίπου φοιτητές Ιατρικής κάνουν μαχητική συγκέντρωση στο Γουδί. Με αγωνιστική ενότητα, κάνουν μαχητική συγκέντρωση 600 φοιτητές στην Πάτρα. Οι φοιτητές της Γεωπονικής, με συγκέντρωση τους, αποφασίζουν τη συνέχιση της αποχής. Εξαναγκάζονται σε παραιτήσεις και τα διορισμένα συμβούλια στην Οδοντιατρική και την Πάντειο. Διαμαρτύρονται οι σπουδαστές της Σχολής Υπομηχανικών για την απαγόρευση συγκέντρωσής τους από τη Διεύθυνση. Συγκεντρώσεις των Σχολών Πολιτικών Μηχανικών και Αρχιτεκτόνων με τα ίδια αιτήματα, όπου ζητούν να γίνουν αρχαιρεσίες ως τις 15 Δεκέμβρη. Τα ίδια και στη Βιομηχανική και σε όλες σχεδόν τις σχολές και τα Πανεπιστήμια της χώρας. Κυκλοφορούν νέα κοινή ανακοίνωση τους οι ΤΣ με τα φοιτητικά και γενικότερα αιτήματα. Η κυβέρνηση αναγκάζεται να αποβάλει το προσωπείο, κινητοποιεί πιο έντονα το μηχανισμό της βίας και τρομοκρατίας, διατάζει κλείσιμο Πανεπιστημίου και Γεωπονικής. Δεν καταφέρνουν όμως και να εκφοβίσουν τα μέτρα αυτά. Η ανοιχτή σύγκρουση του φοιτητικού κόσμου με τη χουντομαρκεζινική κυβέρνηση περνάει πια στην κορύφωση της.

Στις εκδηλώσεις αυτές (μεγάλες συγκεντρώσεις στις 8 Νοέμβρη) πέφτει και πάλι το σύνθημα της κατάληψης κτιρίων. Ούτε όμως τώρα η Α/Ε και οι καθοδηγήσεις της ΚΝΕ (και φυσικά ούτε το Γραφείο Κλιμακίου της ΚΕ του Κόμματος) δίνουν μεγάλη προσοχή στο σύνθημα. Και δεν επεξεργάζονται τη συγκεκριμένη στάση τους μπροστά σε μια τέτοια προοπτική.

Είναι φανερό ότι η χούντα, απορροφημένη με την προσπάθειά της να πείσει τον πολιτικό κόσμο να δείξει θετική στάση ή τουλάχιστον, στάση ανοχής στο πείραμα της των βουλευτικών «εκλογών», ελπίζοντας πως αυτό θα επιδράσει και στη μείωση της έντασης των φοιτητικών αγώνων, υποτίμησε τον κίνδυνο από τη θεαλλώδη ανάπτυξη του ΦΚ και την προώθηση του συνθήματος για άμεση διενέργεια των φοιτητικών εκλογών. Τον συνειδητοποιεί με κάποια καθυστέρηση. Και στις 13 Νοέμβρη επιχειρεί νέο ελιγμό, αλλά και απόπειρα εκβιασμού-εκφοβισμού. Την Τρίτη 13 Νοέμβρη, ο υπουργός Παιδείας Σιφναίος έρχεται στο Πολυτεχνείο, όπου προσπαθεί να πείσει τις επιτροπές αγώνα των 5 σχολών του Πολυτεχνείου, σε κοινή, συνεδρίαση με τη Σύγκλητο, να μην επιμένουν να, ζήτηνε φοιτητικές εκλογές πριν από τις βουλευτικές, γιατί αυτό επιβάλλουν «εθνικοί λόγοι». Πιο συγκεκριμένα, προσπάθησε να εκφοβίσει-εκβιάσει; Το νομοσχέδιο, είπε, για τον τρόπο και χρόνο διεξαγωγής των φοιτητικών εκλογών, το έχω στην τσέπη. 'Η δέχεσθε αυτό, ή ο κίνδυνος αιματοχυσίας, - αν ξεσπάσουν διαδηλώσεις και απεργίες, - είναι άμεσος.

Φυσικά, το ΦΚ δεν υποχώρησε. Αλλά και δεν μελέτησε τη μεθόδευση, - από κείνη τη στιγμή που ήταν πια στιγμή κορύφωσης της σύγκρουσης, - των παραπέρα εκδηλώσεων και ενεργειών. Δεν έκανε καμιά οργανωτικοτεχνική προετοιμασία. Την προετοιμασία αυτή δεν την επεξεργάστηκαν και η καθοδήγηση του Κόμματος και της ΚΝΕ που δεν ήσαν, εξάλλου άμεσα, την ίδια στιγμή, σε γνώση αυτών των εξελίξεων.

Οι θέσεις των διάφορων πολιτικών δυνάμεων μπροστά στα γεγονότα που επέρχονταν, είχαν αναπτυχθεί όλες αυτές τις μέρες. Εκδηλώθηκαν όμως ξανά, συγκεκριμένα, στις μεγάλες συγκεντρώσεις που γίνονται πια το πρώτο μισό της μέρας της Τετάρτης 14 του Νοέμβρη, ακριβώς πριν από την κατάληψη, που άρχισε μετά το μεσημέρι. Την Τετάρτη το πρωί γίνεται Παμπολυτεχνειακή συγκέντρωση στην αυλή του Πολυτεχνείου, σα μέσο πίεσης στη Σύγκλητο, για να δώσει και τυπικά την άδεια για γενικές συνελεύσεις που είχαν οριστεί για το μεσημέρι. Την ίδια ώρα γινόταν συνεδρίαση των επιτροπών των πέντε σχολών για να συζητηθεί κοινή πρόταση, που θα κατέβαινε στις γενικές συνελεύσεις. Τις ίδιες ώρες γίνεται παμφοιτητική συγκέντρωση στη Νομική, για να καθοριστεί η στάση των φοιτητών, μετά την άρνηση του Σιφναίου ν' αναθεωρήσει το διάταγμα για τις φοιτητικές εκλογές. Στις συγκεντρώσεις αυτές ξαναφάνηκαν οι διαφορές στη στάση των διάφορων πολιτικών τάσεων, διαφορές που συνδέονταν άμεσα με τη διαφορετική πολιτική εκτίμηση της χουντομαρκεζινικής «φιλελευθεροποίησης».

Ο ΡΦ υποστηρίζει: Οι φοιτητές δεν έχουν αυτή τη στιγμή διάθεση για αγώνα που θα τους φέρει σε αντιπαράθεση με τον Μαρκεζίνη. Πρέπει να εξαντλήσουμε την «καλή θέληση» του Παπαδόπουλου για

αλλαγή και να μη δημιουργούμε καταστάσεις ανασχετικές αυτής της «θετικής πορείας». Γι' αυτό και πρότεινε: Να περιμένουμε να εκδοθεί πρώτα το νομοσχέδιο για τις φοιτητικές εκλογές και ύστερα να συζητηθεί η αντιμετώπιση του, αν θα γίνει δεχτό ή όχι.

Οι αριστεριστές (η θέση τους κύρια εκφραζόταν από την ΑΑΣΠΕ και από ορισμένους ανοργάνωτους συνδικαλιστές στους ΤΣ και σε ορισμένες συνελεύσεις του Πανεπιστημίου): Δεν υπάρχει ούτε η ελάχιστη δυνατότητα αξιοποίησης των συνθηκών που δημιουργεί η «φιλελευθεροποίηση». Κατάγγελλαν γενικά και αόριστα, τη «μεταμφίεση του καθεστώτος σε κοινοβουλευτική δικτατορία», έριχναν γενικά συνθήματα για λαϊκούς αγώνες. Και καταδίκάζαν, με την πλήρη άρνηση εκμετάλλευσης κάθε νόμιμης δυνατότητας, σε αδράνεια το ΦΚ. Αρνιόνταν πλήρως τις φοιτητικές εκλογές, τις αντιμετώπιζαν με περιφρόνηση, ορίζοντας τους «ρεφορμιστές», που έπεσαν στο δόλωμα της αντίδρασης.

Οι άλλες πολιτικές τάσεις δεν είχαν εκπροσώπηση μέσα στο ΦΚ Γενικά, όπως ειπώθηκε, αντιτάσσονταν στον ελιγμό της χούντας. Μιλούσαν με «συμπάθεια» για το ΦΚ, διακήρυσσαν πως ήσαν στο πλευρό του, συμπαραστάθηκαν στην περίπτωση της δίκης των 17 φοιτητών. Αλλά ταυτόχρονα διαμηνούσαν στους φοιτητές να περιμένουν, ώσπου να ανακοινωθούν και τα άλλα μέτρα του Μαρκεζίνη (ήταν να μιλήσει το Σάββατο, 18 Νοέμβρη).

Η μόνη σωστή, ρεαλιστική και αγωνιστική γραμμή δινόταν από το Κόμμα και την ΚΝΕ, μέσω των εκπροσώπων τους στους μαζικούς φορείς, Α/Ε, ΤΣ και εκλεγμένες επιτροπές. Εκτιμώντας το χαρακτήρα της κυβέρνησης Μαρκεζίνη και το ανεβασμένο επίπεδο αγωνιστικής διάθεσης, πρότειναν άμεση απάντηση στην προσπάθεια της κυβέρνησης για αναβολή των εκλογών με ενεργητική αποχή για τη μη δημοσίευση του χουντομαρκεζινικού νόμου για τις εκλογές και με συγκεκριμένα μέτρα: Εκλογές εφορευτικών επιτροπών και προκήρυξη εκλογών για τις πρώτες μέρες τον Δεκέμβρη, που θα γίνονταν ανεξάρτητα από τη στάση του Υπουργείου Παιδείας. Στο Πολυτεχνείο, όπου η γραμμή αυτή συζητήθηκε πιο συγκεκριμένα, υπερψηφίστηκε. Οι εκπρόσωποι του ΡΦ, και εκεί όπου αυτός είχε σημαντική δύναμη, απομονώθηκαν.

Η γραμμή αυτή ήταν οπωσδήποτε σωστή, εντασσόταν στα πλαίσια της γραμμής ΚΝΕ και Α/Ε, όπως αυτή εκτέθηκε και προηγούμενα. Δεν ήταν όμως πλήρης, για εκείνες τις στιγμές ιδιαίτερα. Έχει λεχθεί πως η γραμμή της ΚΝΕ δεν είχε από πριν επεξεργαστεί τρόπο αντιμετώπισης έκτακτων καταστάσεων, εξάρσεων του αγώνα. Αυτό δεν έγινε και από τις επιτόπου καθοδηγήσεις ΚΝΕ και Α/Ε στις σχολές, ούτε αυτή τη στιγμή, που χαραζόταν μια τέτοια αγωνιστική προοπτική. Δεν κατανοήθηκε η ανάγκη σύνδεσης, - συγκεκριμένα πια, - με το άλλο κίνημα της νεολαίας, και γενικότερα, με το εργατικό και το λαϊκό κίνημα. Έγινε, από τα πράγματα, φανερό μια αβανγκαρντίστικη αντίληψη (όχι βέβαια συνειδητή) για την «πρωτοπορία» του ΦΚ. (Σε έναν ορισμένο βαθμό, τα γεγονότα στην Ταϊλάνδη είχαν επίσης δώσει ώθηση σε μια τέτοια αντίληψη). Και δεν πάρθηκαν μέτρα για την άμεση ενημέρωση της καθοδήγησης (Γραφείο Σπουδάζουσας και Γραφείο του ΚΣ της ΚΝΕ) και την εξασφάλιση μόνιμης σύνδεσης μπροστά στις ραγδαίες εξελίξεις που έπρεπε να αναμένονται. Υπερτιμήθηκαν οι οργανωμένες δυνατότητες του συνεπούς ΦΚ, ενώ υποτιμήθηκαν οι κίνδυνοι από τις αριστεριστικές απόψεις και την πιθανότητα να επηρεάσουν, με άκαιρα συνθήματα την εξέλιξη των γεγονότων. Ούτε το Γραφείο Σπουδάζουσας και το Γραφείο ΚΣ της ΚΝΕ προσπάθησαν εκείνη τη στιγμή να αποκτήσουν άμεση γνώση της συγκεκριμένης κατάστασης, που, ως ένα βαθμό, δεν είχαν αντιληφθεί το πώς διαμορφωνόταν. Και φυσικά, ούτε το Γραφείο Κλιμακίου της ΚΕ και το Γραφείο της ΚΟΑ μπόρεσαν να είναι ενήμερα γι' αυτές τις εξελίξεις. Οι αδυναμίες αυτές έπαιξαν, αναμφισβήτητα, σοβαρό ρόλο στον τρόπο που αντιμετωπίστηκαν παραπέρα τα γεγονότα, που σε λίγες ώρες από το απόγευμα της Τετάρτης 14 του Νοέμβρη, εξελίσσονταν πια ραγδαία και, σ' ένα μεγάλο βαθμό, απρόβλεπτα.

2. 3. Το ξεκίνημα για την κατάληψη

Όλα δείχνουν πώς το ξεκίνημα για την κατάληψη δεν αποτέλεσε συγκεκριμένο, προμελετημένο σχέδιο καμιάς πολιτικής παράταξης, ούτε των αριστεριστών.

Τετάρτη μεσημέρι άρχισαν στο Πολυτεχνείο γενικές συνελεύσεις. Στο προαύλιο συνεχιζόταν συγκέντρωση εκατοντάδων φοιτητών που φώναζαν αντιδικτατορικά συνθήματα. Η αστυνομία είχε περισφίξει το Πολυτεχνείο. Σπουδαστές τους επιτίθενται, πετώντας νεράντζια. Στο Πανεπιστήμιο συνεχίζεται η Παμφοιτητική συγκέντρωση (στη Νομική). Κάποιος πετάει την είδηση ότι στο Πολυτεχνείο γίνονται γεγονότα και καλεί όλους να πάνε εκεί. Τα στελέχη της Α/Ε (ακολουθώντας τη γραμμή αποφυγής προγραμματιστών ενεργειών) αντιτάσσονται και, για μια στιγμή, καταφέρνουν να συνεχιστεί η συγκέντρωση. Αλλά, σε λίγο, και άλλος (γνωστός αριστεριστής τώρα) ξαναρίχνει, με «δραματικό» τρόπο το σύνθημα, λέγοντας πως η αστυνομία χτυπάει τους σπουδαστές του Πολυτεχνείου και ζητάει η συνέλευση να πάρει θέση. Στελέχη της Α/Ε ανησυχούν. Ξεκινούν αρκετές εκατοντάδες φοιτητών για το Πολυτεχνείο, μαζί τους γνωστά συνδικαλιστικά στελέχη της Α/Ε. Από τον ίδιο τον τρόπο που έγινε το ξεκίνημα, είναι φανερό ότι δεν υπήρξε κάποιο γενικότερο σχέδιο οργανωμένης παράταξης (ούτε των αριστεριστών). Το ξεκίνημα αυτό ήταν

γέννημα της γενικής ατμόσφαιρας ξεσηκωμού, που ζητούσε κάτι περισσότερο και το εύρισκε σ' ένα συντονισμό του αγώνα. Και η ατμόσφαιρα αυτή δημιουργούνταν κύρια: Από τη μια μεριά, από εντυπώσεις εκείνων που πέρασαν από το Πολυτεχνείο και έβλεπαν μέσα συγκεντρωμένους και σε αναβρασμό τους σπουδαστές και απέξω την αστυνομία. Από την άλλη μεριά, από ανεύθυνα συνθήματα αριστεριστών, - οργανωμένων και, περισσότερο, ανοργάνωτων, με αριστεριστικές τάσεις φοιτητών, - που γενικά και αόριστα, χωρίς σχέδιο, πρόβαλαν τις πιο «δυναμικές» μορφές.

Όταν έφτασαν, πάντως, οι φοιτητές στο Πολυτεχνείο, δεν βρήκαν «σύγκρουση». Βρήκαν όμως αναβρασμό έντονο και ενώθηκαν με τους σπουδαστές του Πολυτεχνείου. Από τότε μένουν εκεί και οι συνδικαλιστές της Α/Ε. Στο προαύλιο του Πολυτεχνείου, ανοργάνωτα, συζητιέται πλατιά τι θα γίνει παραπέρα και από πολλούς, - κυρίως Οργανωμένους και, περισσότερο, ανοργάνωτους αριστεριστές, - προβάλλεται η προοπτική της κατάληψης, όχι στη βάση κάποιου σχεδίου, άλλα αυτοσχεδιασμών.

Το πρόβλημα παρουσιάζεται συγκεκριμένα την Τετάρτη το απόγευμα, όταν τελειώνουν οι γενικές συνελεύσεις των σχολών του Πολυτεχνείου. Χωρίς να μπαίνει ακόμα ζήτημα μιας κάπως πιο μόνιμης κατάληψης, συζητιέται, αν το βράδυ θα μείνουν μέσα ή θα γίνει προσπάθεια να εκκενωθεί το Πολυτεχνείο. Δεν παίρνουν εκείνη τη στιγμή την πρωτοβουλία απόφασης, οι καθοδηγήσεις οργανώσεων (ούτε της ΚΝΕ). Την πρωτοβουλία την έχουν οι συνδικαλιστές, χωρίς και αυτοί να είναι σε προσυεννόηση μεταξύ τους.

Οι συνδικαλιστές του ΡΦ τάσσονται ενάντια στην κατάληψη και μαζί τους ορισμένοι συνδικαλιστές από άλλες συγγενείς του ομάδες. Η Σχολή Μηχανολόγων μάλιστα πήρε απόφαση, ύστερα από πρόταση τους, για αποχώρηση, και την πραγματοποίησε. Οι αριστεριστές, - κύρια συνδικαλιστές της ΑΑΣ ΠΕ από τη νομική και φυσικομαθηματική, - είχαν ταχθεί υπέρ της κατάληψης, χωρίς όμως να προτείνουν τι προοπτική θα είχε αυτή η ενέργεια, σε τι θα αποσκοπούσε. Ήταν φανερό πως ούτε η πρόταση τους αυτή ξεκινούσε από κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο. Η Α/Ε, σαν παράταξη, ταλαντεύεται και δεν παίρνει θέση ανοιχτά με κανένα συνδικαλιστή της. Πάντως, ορισμένα στελέχη της έβλεπαν θετικά την κατάληψη, πολλοί όμως είχαν σοβαρές αντιρρήσεις, γιατί είχαν υπόψη τους την έλλειψη προετοιμασίας γι' αυτή τη μορφή πάλης. Αλλά όλοι έμεναν εκεί, συμφώνησαν ότι δεν μπορούσαν να βρεθούν έξω από τα γεγονότα και ήσαν έτοιμοι να αναλάβουν τις ευθύνες τους στην εξέλιξη των γεγονότων.

Και τα γεγονότα επιβλήθηκαν, χωρίς καμιά απόφαση και σχέδιο. Η παραμονή τόσων εκατοντάδων φοιτητών (γύρω στους 800), ή συγκέντρωση στο μεταξύ κόσμου και έξω από το Πολυτεχνείο δίνουν, από τα πράγματα, την αίσθηση ότι η κατάληψη έχει αρχίσει. Αυτό γίνεται γύρω στις 7 το απόγευμα της Τετάρτης. Αναμφισβήτητα, λοιπόν, η κατάληψη γίνεται «αυθόρμητα», μέσα στο γενικότερο κλίμα εκείνων των στιγμών, δηλαδή χωρίς προμελετημένο σχέδιο οποιασδήποτε παράταξης ή οργάνωσης, ούτε και των αριστεριστών. Το «αυθόρμητο», πάντως, πρέπει να περιορίζεται μόνο στη μορφή αυτή πάλης, -- την κατάληψη του Πολυτεχνείου, -- και κυρίως στη στιγμή που πραγματοποιήθηκε και όχι σε όλη την ανάπτυξη του αγώνα, που γίνεται, αν όχι με σχέδιο, τουλάχιστον με βάση τη γενική γραμμή του ΦΚ και των συνεπών του οργανώσεων (ΚΝΕ και Α/Ε) για ενεργό αγωνιστική αντιμετώπιση του χουντικού σχεδίου για εκλογές.

Δεν μπορεί, επίσης, να υποστηριχθεί ότι υπήρξε μελετημένο σχέδιο (προβοκάτσια) της αντίδρασης για να εξωθήσει σε μια τέτοια μορφή και να πετύχει ορισμένους, σκοπούς. Αυτό προκύπτει και από τη μελέτη υλών των στοιχείων, που ως τώρα έχουν συγκεντρωθεί και μελετηθηκαν. Αλλά προκύπτει και λογικά. Το υπεύθυνο κέντρο λήψης αποφάσεων της αντίδρασης ήξερε τη δύναμη του ΦΚ, καθώς και το πνεύμα αγανάκτησης και έξαρσης που υπήρχε σ' όλο το λαό. Δεν μπορούσε, επόμενα, να εξωθήσει σε τέτοια μορφή αγώνα, που θα είχε απρόβλεπτες συνέπειες. Είναι άλλο το θέμα, σε ποιο βαθμό η αντίδραση προσπάθησε να εκμεταλλευτεί με προβοκάτσιες τον αγώνα αυτόν. Και πραγματικά, αυτό το προσπάθησε, όσο της ήταν δυνατό.

Η κατάληψη δεν έγινε άμεσα γνωστή στην καθοδήγηση του Κόμματος και της ΚΝΕ. Θα αναφερθούμε πάντως εδώ στον τρόπο που αντιμετωπίστηκε, και όταν έγινε γνωστή. Γενικά, είναι γνωστό ότι ο ρόλος του Κόμματος και της ΚΝΕ ήταν καθοριστικός στην εξέλιξη των γεγονότων. Οι οπαδοί και τα μέλη του Κόμματος και της ΚΝΕ όχι μόνο βρέθηκαν στο κέντρο των γεγονότων, αλλά έπαιξαν και βασικό, πολλές φορές, καθοριστικά καθοδηγητικό ρόλο σ' αυτά, όπως φάνηκε κι από όσα ειπώθηκαν ως εδώ και θ' αναφερθούν και παρακάτω. Αλλά, πέρ' απ' αυτό, πρέπει να λεχθεί ότι η κατάληψη αποτέλεσε αιφνιδιασμό για τις καθοδηγήσεις του Κόμματος και της ΚΝΕ. Δεν ήταν προετοιμασμένες να δουν τις μεθόδους παρέμβασης τους στα γεγονότα, καθώς και τις μεθόδους συντονισμού της δράσης τους. Η ΚΟΑ και το Γραφείο του ΚΣ της ΚΝΕ είδαν καταρχήν την κατάληψη σαν μια επικίνδυνη περιπλοκή στην ανάπτυξη της αντιχουντικής πάλης. Η σκέψη τους ήταν κυρίως να πάρουν μέτρα για την άμεση απαγκίστρωση των φοιτητών από το Πολυτεχνείο και για εξέλιξη της εκδήλωσης σε αντιδικτατορικές διαδηλώσεις προς μια ή περισσότερες κατευθύνσεις. Πιο συγκεκριμένα:

- Το Γραφείο Κλιμακίου της ΚΕ είχε δει την ανάπτυξη των αγώνων των φοιτητών, των εργαζομένων. Για εκδηλώσεις όμως σαν κι αυτές δεν είχε προβληματιστεί - «για αγώνα σε τέτοια έκταση δεν

υπήρχε ούτε καν σκέψη». Είχε μόνο προγραμματιστεί, μαζί με την ΚΝΕ, μια δημόσια εκδήλωση για το Γληνό στις αρχές Δεκέμβρη. «Τα γεγονότα μας έπιασαν απaráσκευους και μην προβλέποντας την έκτασή τους». Το Γραφείο Κλιμακίου όχι μόνο δεν προέβλεψε τα συγκεκριμένα γεγονότα, αλλά ούτε μπόρεσε να τα παρακολουθήσει (και φυσικά, πολύ περισσότερο, να τα καθοδηγήσει), δεν ήξερε ούτε στην πορεία τους την έκταση που είχαν πάρει, αφού «ακόμα και την Παρασκευή το μεσημέρι είναι γεγονός ότι δεν πήγε το μυαλό μας πως τα γεγονότα θα έπαιρναν αυτή την εξέλιξη». (Τα αποτελέσματα είναι από έκθεση, εκείνης της περιόδου, του Κλιμακίου).

- Το Γραφείο της ΚΟΑ, επίσης δεν ήταν προετοιμασμένο να αντιμετωπίσει τέτοια γεγονότα. Τα παρακολούθησε όμως από κοντά και προσπάθησε να κινητοποιήσει (με αρκετή επιτυχία) τις λαϊκές δυνάμεις για συμπάρσταση και εκδηλώσεις, όπως θα αναφερθεί και παρακάτω.
- Το Γραφείο του ΚΣ της ΚΝΕ έμαθε τα γεγονότα σχεδόν τυχαία την Πέμπτη το πρωί. Δεν εξασφαλίστηκε όμως άμεση επαφή ούτε με την ΚΟΑ, ούτε με το Γραφείο Κλιμάκων, ούτε με το Γραφείο Σπουδάζουσας της ΚΝΕ. Πρώτη του εκτίμηση ήταν ότι τα γεγονότα αποτελούν ανεύθυνη, ως ένα βαθμό, ενέργεια, έξω από τη γραμμή της οργάνωσης. Ωστόσο, παίρνει μέτρα για αποκατάσταση επαφών, έκδοση διαφωτιστικού υλικού και χαράζει τη σωστή προοπτική να μετεξελιχθεί η στατική μορφή της κατάληψης σε έξοδο και αφού στο μεταξύ κινητοποιηθούν και άλλες δυνάμεις.
- Το Γραφείο Σπουδάζουσας της ΚΝΕ θεώρησε ότι η κατάληψη, παρόλο που έπρεπε να είχε αποφευχθεί, μπορούσε να αξιοποιηθεί θετικά για το ανέβασμα της φοιτητικής και γενικότερα της λαϊκής πάλης ενάντια στο χουντομαρκεζινικό καθεστώς. Κι αυτό θεωρεί ότι μπορεί να γίνει μέσα από την προσέλκυση της λαϊκής συμπάρστασης για την επίτευξη του στόχου του ΦΚ, -για ελεύθερες εκλογές και για την προβολή κοινών αντιχουντικών συνθημάτων ζύμωσης. Παίρνει ορισμένα μέτρα για τη συγκρότηση καθοδηγητικού κέντρου στο Πολυτεχνείο (όχι όμως με επιτυχία), που θα προωθούσε αυτούς τους στόχους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Τα γεγονότα 14 - 18 Νοέμβρη 1973

3.1. Τα γεγονότα μέσα στο Πολυτεχνείο

Όταν τελικά παιρνόταν ή απόφαση να «μείνουμε απόψε» μέσα στο Πολυτεχνείο ήταν περίπου 1.500 φοιτητές. Έφυγαν μερικοί που διαφώνησαν για την παραμονή (κυρίως του ΡΦ) ή για άλλους λόγους. (Αργότερα, ορισμένοι ξαναγύρισαν και πήραν ενεργό μέρος, όπως θα λεχθεί παρακάτω). Οι άλλοι έμειναν, μαζί και όλα τα στελέχη της ΚΝΕ (υπήρχε και τριμελές Γραφείο ΚΝΕ Πολυτεχνείου που έμεινε μέσα) και της Α/Ε. Απέξω είναι συγκεντρωμένες μερικές χιλιάδες λάου που μένουν ως τις 1 μετά τα μεσάνυχτα.

Από τη στιγμή που έμειναν μέσα, φάνηκε η ανάγκη για το συντονισμό και έλεγχο της κατάστασης. Το Γραφείο της ΚΝΕ Πολυτεχνείου, και για αντικειμενικούς λόγους, αλλά κυρίως για υποκειμενικούς, δεν έπαιξε καθοδηγητικό ρόλο ούτε τώρα, ούτε ως το τέλος. Εξάλλου, υπήρχαν και φοιτητές από άλλες σχολές. Υπήρχε η ανάγκη παρουσίας του Γραφείου Σπουδάζουσας της ΚΝΕ, αλλά δεν βρέθηκε επιτόπου. Την πρωτοβουλία πήραν τα στελέχη ΚΝΕ και Α/Ε, μαζί με μερικούς ακόμα επηρεαζόμενους, που, αξιοποιώντας και την πείρα από την κατάληψη της Νομικής, συγκρότησαν Συντονιστική Επιτροπή (ΣΕ) από αντιπροσώπους των σχολών. Από τις 15 σχολές της Αθήνας, οι 13 είχαν αντιπροσώπους στη ΣΕ. Απ' αυτούς 6 - 7 ήσαν οργανωμένοι στην Α/Ε, 2-3 επηρεάζονταν από Α/Ε, 1 ήταν του ΡΦ και 1 της επιρροής του, 1 αριστεριστής και 1 μάλλον του ΠΑΚ. Πρέπει να εκτιμηθεί θετικά η πρώτη αυτή πρωτοβουλία των στελεχών. Αυτή η ΣΕ λειτούργησε μέχρι την Πέμπτη τα μεσάνυχτα, χωρίς όμως σταθερή σύνθεση.

Η πρώτη ΣΕ, αν και με πολλές αδυναμίες και ελλείψεις, κατάφερε να βάλει σε κάποιο έλεγχο τα γεγονότα τις πρώτες ώρες. Γύρω στις 10 το βράδυ της Τετάρτης δούλεψε γρήγορα και αποφασιστικά. Κατόρθωσε να επιβάλει ένα χαλαρό έλεγχο, στο χώρο, στα μεγάφωνα, στον πρώτο πομπό (που λειτούργησε για λίγο και ασθενικά), στην προμήθεια και διάθεση τροφίμων κ.λ.π., πήρε ορισμένα μέτρα περιφρούρησης και, - με καθυστέρηση και με δισταχτικότητα, - άρχισε να παίρνει μέτρα περιορισμού των αριστεριστών (απόσπασε, λόγω χάρη, πολυγράφο από αναρχικούς, ξεσκέπασε τους τροτσκιστές στην πρώτη ψευτο-«εργατική συνέλευση», που ήθελαν να κηρύξουν «σοσιαλιστική επανάσταση» κ.λ.π.), καθόρισε μια πρώτη σειρά συνθημάτων, που όμως ακόμα δεν κυριαρχούν. Στη φάση αυτή κυριαρχούν αυθόρμητα ή αυτοσχέδια συνθήματα. Υπάρχουν επίσης τροτσκιστικά, αναρχικά, αριστεριστικά συνθήματα σε πανώ και στους τοίχους: Κάτω το κράτος, Κάτω το κεφάλαιο, Εργατικά Συμβούλια κλπ.

Η ΣΕ, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις (κυρίως ύπαρξη άμεσης καθοδήγησης από την ΚΝΕ), θα μπορούσε να αποτελέσει το μαζικό όργανο καθοδήγησης του αγώνα. Δεν το κατάφερε, γιατί υπήρχαν συγχύσεις για το χαρακτήρα της, πολλές αδυναμίες και δυσκολίες για να παίξει αυτό το ρόλο: α) Η ΣΕ δεν είχε συνείδηση ότι είναι ένα τέτοιο όργανο. Κυρίως δεν θέλησε και δεν μπόρεσε να πάρει πολιτική ευθύνη. (Έτσι, ενώ είχε αναγγείλει ότι θα δώσει στους δημοσιογράφους, τα μεσάνυχτα της Τετάρτης, συνέντευξη με αιτήματα και στόχους, - θα τα έβαζαν οι πρωινές εφημερίδες και αυτό θα έπαιζε σοβαρό ρόλο στην ενημέρωση και κινητοποίηση του λαού, - δεν πήρε την ευθύνη αυτή, υποκύπτοντας στην πίεση των αριστεριστών. Μια ανακοίνωση το πρωί της Πέμπτης με καταγγελία προβοκατόρικων συνθημάτων έγινε όχι εκ μέρους της ΣΕ, άλλα με την υπογραφή «μέλη των εκλεγμένων επιτροπών που εκφράζουν τη γνώμη όλων των φοιτητών που βρίσκονται στο ΕΜΠ»). β) Δεν υπήρχε καλή σύνδεση καθοδήγησης ΚΝΕ και Α/Ε με τα μέλη στη ΣΕ. Και αυτά δίσταζαν και δεν μπορούσαν (δεν είχαν πείρα) να παίξουν αυτόβουλα τέτοιο καθοδηγητικό ρόλο. γ) Δεν κατάλαβαν ότι χρειάζεται όχι, - όπως όλοι οι φοιτητές, - να γυρίζουν, να φωνάζουν συνθήματα και πρόχειρα να αντιμετωπίζουν μερικά ζητήματα, αλλά να κυριαρχήσουν σε αποφασιστικά σημεία, όπως ήταν: η θέση του «συντονιστή» (στο εσωτερικό τηλεφωνικό κέντρο που κρατούσε επαφή με όλους τους χώρους, έδινε οδηγίες κλπ.), των υπεύθυνων πολυγράφων, των υπεύθυνων στις πόρτες του Πολυτεχνείου, του υπεύθυνου στον πομπό (παρόλο που οι εκφωνητές ήταν κυρίως δικοί μας, τα συνθήματα και τις εκπομπές δεν τις ελέγχαμε πάντοτε) κλπ. δ) Αναλώθηκαν σε συζητήσεις, κάτω από την πίεση αριστεριστών και του ΡΦ, που τους κατηγορούσαν διαρκώς για «καπέλωμα» στις συνεργασίες. Από την έλλειψη της συνεργασίας σε επίπεδο οργανώσεων και από έλλειψη πείρας των δικών μας μελών στη ΣΕ, η πίεση αυτή έγινε φρένο στην ανάπτυξη της δουλιάς της ΣΕ.

Την Πέμπτη το πρωί έχει πέσει η μαζικότητα της εκδήλωσης και ο ενθουσιασμός. Υπάρχει σκεπτικισμός για την πορεία των γεγονότων. Αλλά δεν επικρατεί αποθάρρυνση και ο συγκρατημένος διαλύεται, όταν, προς το μεσημέρι της Πέμπτης, μεγαλώνει απότομα η λαϊκή συμπαράσταση, σαν αποτέλεσμα και της κατεύθυνσης που δόθηκε από την ΚΟΑ και τις κομματικές οργανώσεις για την κινητοποίηση των εργαζόμενων και του λαού των συνοικιών, αλλά και της κατεύθυνσης της ΚΝΕ Αθήνας προς τους νέους, ειδικά τους μαθητές, που έρχονταν κατευθείαν από τα σχολειά τους, μόλις σχολούσαν. Και φυσικά κάτω από τη γενική απήχηση και την επιρροή που εξασκούσαν τα γεγονότα στο Πολυτεχνείο σε όλους τους νέους και το λαό της Αθήνας, κυρίως με τις εκπομπές του Σταθμού του Πολυτεχνείου, τις εκπομπές της ΦΑ, την προφορική ζύμωση που γίνονταν πλατιά μέσα σε όλα τα στρώματα του λαού.

Μετά το μεσημέρι της Πέμπτης μπορεί να διακρίνει κανείς μια δεύτερη φάση στην κατάληψη ως το μεσημέρι της Παρασκευής. Στη φάση αυτή διακρίνονται νέα στοιχεία στις εξελίξεις. Υπάρχει μεγαλύτερη συμπαράσταση του κόσμου, αύξηση της μαζικότητας και του ενθουσιασμού, δυνάμωμα της εσωτερικής οργάνωσης. Ο Σταθμός (εγκαταστάθηκε νέος ισχυρός Σταθμός) ακούγεται πια σε μεγάλη απόσταση. Τα συνθήματα, μετά την πρώτη τους αοριστία και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τον εξτρεμισμό τους, περνούν πια σε συνεπή αντιχουντική-αντιαμερικάνικη κατεύθυνση. Τα πόστα της εκδήλωσης κρατούνται βασικά από μέλη της Α/Ε. Περιορίζεται σημαντικά ο ρόλος των αριστεριστών. Αλλά η κατεύθυνση που επικρατεί γενικά είναι ακόμα το «βλέποντας και κάνοντας». Δεν έχει ξεπεραστεί η σύγχυση.

Μέλη του Γραφείου Σπουδάζουσας της ΚΝΕ και ο Γραμματέας του βρίσκονται στο διάστημα αυτό στο Πολυτεχνείο. Δεν συγκροτείται όμως καθοδηγητικό κέντρο της ΚΝΕ, ούτε κατεβαίνει ενιαία γραμμή στα μέλη της. Υπάρχει μια τάση να 'ναι υπεύθυνοι όλοι και κανείς. Γίνονται τυχαίες συνεννοήσεις μελών μας, παίρνονται ατομικές πρωτοβουλίες, φτιάχνονται στιγμιαίες συμμαχίες, ανάμεσα σε Κλιτές και μέλη του ΡΦ.

Στο διάστημα αυτό μπορεί να διακρίνει κανείς 4 βασικές ομάδες της ΚΝΕ που προσπαθούν να καθοδηγήσουν τα γεγονότα, αλλά δρουν ανεξάρτητα, - ακόμα πότε-πότε και σε αντίθεση - έστω και αν, κατά κάποιο τρόπο, διασταυρώνονταν ή έκαναν πρόχειρες συνεννοήσεις στη διάρκεια των γεγονότων: α) Ομάδα στρατευμένων φοιτητών που είχαν απολυθεί την προηγούμενη από τα γεγονότα και έπαιξαν ρόλο λόγω του κύρους που είχαν στους φοιτητές. β) Ομάδα Κνιτών, βασικά από την οργάνωση ΤΣ. γ) Ομάδα Συνδικαλιστών του Πανεπιστημίου, βασικά της Νομικής. δ) Το Γραφείο ΚΝΕ του Πολυτεχνείου, κάπως αποσπασμένο όμως από τη δουλιά των συνδικαλιστών του.

Διάφορες θέσεις κατέβαιναν σε γραμμή της καθοδήγησης, χωρίς να μπορεί να εξακριβώσει κανείς τότε ποια ήταν η γνώση. Το απόγευμα της Πέμπτης φτάνει στους συνδικαλιστές μια γραμμή που ζητούσε να ρίχνονται βασικά φοιτητικά αιτήματα, η οποία δεν «πιάνει» ούτε στα μέλη μας. Και όπου την υπερασπίστηκαν έτσι απόλυτα, ζημίωσε και είχε σαν αποτέλεσμα ορισμένα στελέχη της Α/Ε ν' αποτύχουν στις εκλογές των γενικών συνελεύσεων. Το βράδυ της Πέμπτης ρίχνεται το σύνθημα «Απεργία Γενική», που υποστηρίχθηκε και υποβοηθήθηκε από τον ΡΦ και τους αριστεριστές. Πολλοί Κνίτες, και απ' αυτούς που συμμετείχαν σε καθοδηγητικά όργανα, το υιοθέτησαν αργότερα, για να το εγκαταλείψουν όλοι την Παρασκευή το πρωί, αν και, παρ' όλα αυτά, το σύνθημα επανήλθε και αργότερα. Από την Παρασκευή το πρωί μπαίνει ακόμα μεγαλύτερη πειθαρχία, τα συνθήματα γίνονται πιο σωστά. Γενικότερα, στο θέμα των συνθημάτων

παρουσιάστηκαν σοβαρές αδυναμίες, στις όποιες θ' αναφερθούμε παρακάτω πιο συγκεκριμένα.

Από τη νύχτα της Πέμπτης γίνονται γενικές συνελεύσεις, που εκλέγουν άμεσα νέα Συντονιστική Επιτροπή γιατί αμφισβητούνταν η εγκυρότητα της πρώτης, επειδή δεν είχε εκλεγεί στη διάρκεια των γεγονότων. Η κάποια ταλάντευσή μας, η κάπως μονοκόμματη προβολή, επί ένα διάστημα της γραμμής για τα φοιτητικά μόνον αιτήματα και μια ορισμένη αδράνεια, επειδή έλλειπε η ενιαία καθοδήγηση, δεν μας επιτρέψαν να επιλέξουμε την πλειοψηφία στη νέα ΣΕ από οπαδούς ΚΝΕ - Α/Ε. Οι εκλογές ευνοούν το ΡΦ και τους αριστεριστές. Από τα 32 μέλη της 7 είναι της Α/Ε,, 8 του ΡΦ, 3 - 4 αριστεριστές οργανωμένοι και άλλοι διάφορων τάσεων, βασικά αριστεριστές, ανοργάνωτοι. Υπήρχαν επίσης 2 εκπρόσωποι της «εργατικής συνέλευσης».

Στην πρώτη Συνεδρίαση, το μεσημέρι της Παρασκευής, μετά από θυελλώδεις συζητήσεις και διαπληκτισμούς, η ΣΕ καταλήγει στην πασίγνωστη πια ανακοίνωση που καθόρισε το χαρακτήρα της εκδήλωσης σαν αντιφασιστικής-αντιιμπεριαλιστικής εκδήλωσης. Υπήρξε ιδιαίτερα σοβαρή διάσταση για την τελευταία παράγραφο της, κυρίως από αντίθεση των αριστεριστών. Αντιπροσωπεία της Γραμματείας διάβασε το κείμενό της στους δημοσιογράφους, χωρίς την παράγραφο αυτή. Τελικά, όμως, στον πομπό, υστέρησε από συμφωνία μελών Α/Ε και ΡΦ, το κείμενο διαβάστηκε μαζί με αυτή την παράγραφο, που έλεγε: «Πιστεύοντας ότι αυτή τη στιγμή του αγώνα εκφράζουμε τη θέληση όλου του ελληνικού λαού για ενότητα, καλούμε όλες τις αντιδικτατορικές-αντιστασιακές δυνάμεις και όλα τα δημοκρατικά αντιδικτατορικά κόμματα ν' αγωνιστούν μαζί μας. Να κάνουν κοινό πρόγραμμα, βασισμένο οπωσδήποτε στις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας και της εθνικής ανεξαρτησίας, με βασικό στόχο την ανατροπή της δικτατορίας».

Το μεσημέρι της Παρασκευής, λίγα λεπτά πριν από τη συνεδρίαση της ΣΕ, ο τότε Γραμματέας ΚΝΕ του Πολυτεχνείου συναντά μέλος της ΣΕ και του ανακοινώνει ότι λίγο πριν η καθοδήγηση του έβαλε ζήτημα για το πως θα κατορθώσουν να φύγουν από το Πολυτεχνείο. Ωστόσο, ο Γραμματέας του Πολυτεχνείου δεν είχε πειστεί για τη γραμμή αυτή, δεν την προώθησε συγκεκριμένα και άμεσα για εφαρμογή. Αλλά, φαίνεται, ότι και ο καθοδηγητής του επίσης, που του την είχε μεταφέρει λίγη ώρα πριν, δεν είχε καθαρή αντίληψη για το τι θα γινόταν, πως και με ποιο στόχο θα εφαρμοζόταν. Αυτή η γραμμή για απαγκίστρωση από το Πολυτεχνείο χάθηκε μέσα στις ανάλογες θέσεις που άρχισαν να διαμορφώνονται κείνες τις ώρες. Δεν έφτασε στα μέλη της ΣΕ, άλλα ούτε και στα μέλη του Γραφείου Σπουδάζουσας (πλην του συντρόφου που την είχε μεταφέρει, υστέρησε από επικοινωνία του με το Γραμματέα του ΚΣ της ΚΝΕ), ούτε στο μέλος του Γραφείου ΚΣ της ΚΝΕ, που κρατούσε τη Σπουδάζουσα.

Στη φάση αυτή υπάρχει έντονος προβληματισμός μέσα στους υπεύθυνους και από τους φοιτητές πάνω στο θέμα «πού πάμε;», ποια εξέλιξη πρέπει να δώσουμε ώστε η πρωτοβουλία των εξελίξεων να 'ναι σε μας και όχι στη χούντα. Υπάρχουν όμως πολλές αυταπάτες για τις προθέσεις της χούντας, που τις ενθαρρύνει η αναμονή των δηλώσεων του Μαρκεζίνη που θα γίνονταν, το Σάββατο. Στη συνάντηση μάλιστα της ΣΕ με την επιτροπή των καθηγητών του Πολυτεχνείου, η ΣΕ προτρέπει από τους καθηγητές να συνεχίσει τον αγώνα ως το Σάββατο, ώστε να κάνει μεγαλύτερες υποχωρήσεις ο Μαρκεζίνης. Γενικά, το «κοινό αίσθημα» των εγκλειστών μάλλον εκφράζεται στη θέση: «ας κάτσουμε κι απόψε και αύριο φεύγουμε».

Από το μεσημέρι της Παρασκευής αρχίζει μια άλλη φάση στα γεγονότα μέσα στο Πολυτεχνείο. Η εκδήλωση τώρα φτάνει στο μέγιστο της μαζικότητας. Τα συνθήματα διορθώνονται ακόμα περισσότερο. Η ΣΕ και οι άλλες επιτροπές έχουν επιβάλει μεγάλη τάξη μέσα στο Πολυτεχνείο. Οι δυνάμεις της Α/Ε, έστω και ασύνδετες, ελέγχουν τα πιο επίκαιρα σημεία (σταθμός, μεγάφωνα, περιφρούρηση). Από τις 3 το μεσημέρι, αρχίζει να διαδίδεται ότι η αστυνομία θα χτυπήσει το βράδυ. Τέτοιες πληροφορίες φέρνει και η Σύγκλητος του Πολυτεχνείου. Αργότερα οι σπουδαστές πιάνουν με δέκτη τις συνεννοήσεις της αστυνομίας που αποκάλυπταν ότι βρίσκονται μπροστά σε επίθεση. Εκνευρισμός κυριαρχεί και είναι έντονο το αίσθημα πως πρέπει να δοθεί μια διέξοδος. Δεν υπάρχουν όμως οι υπεύθυνες δυνάμεις που θα έπαιρναν μια πρωτοβουλία συγκεκριμένη και από τότε οι εγκλειστοί πέφτουν σε μια παθητική κατάσταση αναμονής. Δεν λείπουν ακόμα και οι αυταπάτες ότι «δεν πρόκειται να χτυπήσουν εδώ μέσα».

Με όλο τον ενθουσιασμό που υπάρχει ακόμα, παρά την τεράστια μαζικότητα, ακόμα, παρά τις αυταπάτες, οι μάζες των εγκλειστών δεν «τραβάνε με κλειστά μάτια», δεν «αριστερίζουν», βάζουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, το ερώτημα: «Τι λέει η ΣΕ, τι κάνουμε από δω και πέρα». Οι μάζες αναζητούσαν ενστικτώδικα ηγεσία. Αλλά η ΣΕ δεν αποφασίζει. Τα μέλη της έχουν έντονα την αίσθηση ότι πρέπει να παρθεί μια πρωτοβουλία για απαγκίστρωση, αλλά ταυτόχρονα ζουν έντονα το ηρωικό κλίμα των στιγμών κι είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τη θυσία των «ελεύθερων πολιορκημένων». Ωστόσο, ήταν φανερό πως μια απόφαση για αποχώρηση δεν θα σήμαινε ηττοπάθεια. Και, τέλος, γύρω από αυτό το πρόβλημα υπήρχαν δυνατότητες να κλειστεί μια συμφωνία ανάμεσα στα μέλη της ΚΝΕ, του ΡΦ, τους ανεξάρτητους, αλλά και ένα μέρος αριστεριστών. (Ορισμένοι «αριστεριστές», κάτω από την πίεση της λογικής των πραγμάτων, γίνονταν συνετοί και συνεργάζονταν).

Το βράδυ της Παρασκευής αρχίζουν να γενικεύονται οι συγκρούσεις. Στο διάστημα αυτό η ΣΕ και όλα τα αρμόδια όργανα δεν κάνουν πια «πολιτική», μα καταπιάνονται με τα τρομερά πρακτικά προβλήματα, που βάζει η επίθεση και τα αποτελέσματά της. Γίνεται μια ηρωική, πραγματικά, προσπάθεια να μην κυριαρχήσει πανικός (και δεν κυριάρχησε), να προστατευθεί ο κόσμος, να εξουδετερωθούν τα ασφυξιογόνα, οργανώθηκε το νοσοκομείο κλπ. Από ένα σημείο και ύστερα όλοι περιμένουν το «μοιραίο». Μέσα στο Πολυτεχνείο υπάρχουν αρκετοί νεκροί, που σκοτώθηκαν έξω. Ρίχτηκαν και μεμονωμένες βολές μέσα στο πλήθος του Πολυτεχνείου με τραυματίες. Ακολούθησαν μετά οι γνωστές εξελίξεις. Οι εκπομπές του Σταθμού συνεχίστηκαν ως τις 5 το πρωί του Σαββάτου 17 Νοέμβρη, συνδυάζοντας την αποκάλυψη του καθεστώτος της τυραννίας και αμερικανοκρατίας με την ενημέρωση και καθοδήγηση των αγωνιστών. Οι εκπομπές, ιδιαίτερα των δυο τελευταίων ωρών, έδωσαν ένα χαρακτήρα ηρωικό στον ξεσηκωμό, πράγμα που μένει σαν στοιχείο έμπνευσης στους παραπέρα αγώνες του λαού.

Μετά τη σύντομη αναφορά στα γεγονότα, χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη αναφορά σε δύο ζητήματα: για τη δουλιά της δεύτερης ΣΕ και για τα συνθήματα.

I. Παρά τις απώλειες που είχαν οι συνεπείς δυνάμεις του ΦΚ στη δεύτερη ΣΕ, εξακολουθούν να είναι μεγάλη ομάδα, δεν είχαν όμως την απόλυτη πλειοψηφία. Οι αριστεριστές είχαν έντονη παρουσία, παρά το ότι τα οργανωμένα μέλη τους σ' αυτήν ήταν ελάχιστα. Αυτό, γιατί συσπείρωναν ορισμένα αυθόρμητα στοιχεία, ανοργάνωτους κλπ. με τη δημαγωγία. Ο ΡΦ, που ήταν ανύπαρκτος στην πρώτη ΣΕ, επωφελήθηκε από τη δική μας αδράνεια και ταλάντευση και αύξησε πολύ τη δύναμή του στη δεύτερη ΣΕ. Εμείς διαθέταμε σ' αυτή σχετικά έμπειρους από προηγούμενους μαζικούς αγώνες συνδικαλιστές, αλλά που δεν κατάφεραν να συντονίσουν τις ενέργειές τους.

Γενικά όλη η ΣΕ, ετερόκλητη όπως ήταν, χωρίς σχέδιο, χωρίς πείρα και τις απαιτούμενες ικανότητες, χωρίς πολιτική καθοδήγηση, βρέθηκε να παίζει ένα ρόλο που αντικειμενικά δεν μπορούσε να παίξει. Βρέθηκε να παίζει «καθοδηγητικό ρόλο» όχι μόνο μέσα στο Πολυτεχνείο, αλλά και γενικότερα, με τα μέσα που διέθετε, με τα συνθήματά της, με το στοιχείο που είχε να είναι εγκαταστημένη και να «διευθύνει», το χώρο που αποτελούσε τον πόλο συσπείρωσης. Παρά την αντικειμενική αδυναμία της να καθοδηγήσει τέτοια γεγονότα, έπαιξε πολύ σοβαρό ρόλο. Έλυσε σοβαρά πρακτικά προβλήματα. Στο όνομά της βασίστηκε μια εσωτερική πειθαρχία. Εκτόπισε τα αριστεριστικά συνθήματα. Οργάνωσε με πρωτοφανή (για τέτοια μεγάλη και όχι προσχεδιασμένη εκδήλωση) τάξη την εσωτερική ζωή του ιδρύματος. Κρατώντας κάτω από τον έλεγχό της τα στρατηγικά σημεία (πομπός, μεγάφωνα, είσοδοι κλπ.), εμπόδισε τους προβοκάτορες να παίξουν γενικότερο ρόλο.

Η οργάνωση της ΚΝΕ δεν κατανόησε πλήρως τις δυνατότητες που είχε η ΣΕ, ούτε πήρε μέτρα για την αξιοποίησή της. Και δυνατότητες τέτοιες είχε αρκετές. Αν δινόταν κατεύθυνση στην ομάδα της Α/Ε, που ήταν μέσα στη ΣΕ και διατάσσαμε σωστά όλες τις οργανωμένες μας δυνάμεις, θα μπορούσε ίσως να δοθεί άλλη διάσταση στα γεγονότα και, στην εξέλιξή τους. Η δύναμη της ΣΕ, - που έκανε και δυνατή την εφαρμογή των αποφάσεών της, - βρισκόταν σε ένα πλατύ δίκτυο έγκυρων συνδικαλιστών (καταξιωμένων όπως τους έλεγαν αργότερα) και μερικών στρατευμένων φοιτητών, που στην πλειοψηφία τους ήταν μέλη της Α/Ε και, κατά δεύτερο λόγο, του ΡΦ και ανεξάρτητοι. Το δίκτυο αυτό έδινε στην ΚΝΕ μεγάλες δυνατότητες, αφού στα βασικά «πόστα» θα ήταν δικοί μας. Αυτή τη δυνατότητά μας και τη δικτύωση οι αριστεριστές, τρομοκρατημένοι τότε, τη χαρακτήρισαν «εσωτερικό πραξικόπημα».

Αν παίρνονταν, - παρ' όλες τις οργανωτικές μας αδυναμίες, - ορισμένα βασικά οργανωτικά μέτρα και αξιοποιούνταν η ΣΕ και τα μέσα που διέθετε, τότε μπορούσε, να δοθεί πιο σωστός προσανατολισμός στην κατάληψη και θα 'ταν και δυνατή μια πετυχημένη, συνταγμένη υποχώρηση. Ήταν δυνατό να λειτουργήσει, συνδυασμένα, ένα σύστημα καθοδήγησης με επίκεντρο «ελεύθερο» κοινό κέντρο ΚΝΕ - ΚΚΕ και με άλλα Κνίτικα ή κομματικά κέντρα καθοδήγησης στις βασικές εστίες του μαζικού κινήματος και πρώτα - πρώτα στο Πολυτεχνείο. Αυτό δεν βρίσκεται σε αντίθεση με τέτοιες μορφές εκπροσώπησης των μαζών, όπως η ΣΕ, άμεση εκλογή κλπ. Αντίθετα, τότε ιδίως, το ένα απαιτούσε το άλλο.

II. Θα πρέπει όμως να σταθεί κανείς πιο αναλυτικά στο ζήτημα της πείρας από τα συνθήματα που ρίχτηκαν και το πώς ρίχτηκαν. Έχει κάποια σημασία και το πώς εξελίχτηκαν χρονικά, γιατί καθρέφτιζαν τις διαθέσεις των μαζών, αλλά και τις προσπάθειες της ΣΕ για τον καθορισμό τους μέσα σε ορισμένα πλαίσια.

Ας θυμηθούμε πως στο μνημόσυνο του Γ. Παπανδρέου ακούστηκαν τα συνθήματα: Όχι στις χουντοεκλογές. Κάτω η χούντα. Ένας είναι αρχηγός, ο κυρίαρχος λαός. Δημοκρατία, κ.ά. Συνεχείά τους είναι τα συνθήματα των γεγονότων των ημερών αυτών. Την Τετάρτη το απόγευμα οι φοιτητές, που είχαν έρθει από άλλες σχολές, ρίχνουν συνθήματα: Έξω οι Αμερικάνοι. Έξω από το ΝΑΤΟ. Κάτω η χούντα, κ.ά. Διατυπώθηκε η άποψη ότι, ίσως, το «έξω από το ΝΑΤΟ» είναι άκαιρο, γιατί απομόνωνε από τις μάζες (αυταπάτες για το ρόλο του ΝΑΤΟ ως προς τη χούντα).

Το βράδυ της Τετάρτης τα συνθήματα εκφράζουν την εξεγερμένη διάθεση του συγκεντρωμένου γύρω από το Πολυτεχνείο λαού, που τα φώναζε αυθόρμητα: Λαέ πείνας, γιατί τους προσκυνάς. Έξι χρόνια αρκετά, δεν θα γίνουμε εφτά. Δεν περνάει ο φασισμός. Συμπαράσταση λαέ. Επανάσταση λαέ. Μαρκεζίνη μασκαρά. Δημοκρατία και όχι κοροϊδία. Κάτω η χούντα. Κάτω ο Παπαδόπουλος. Λαέ, λαέ, ή τώρα ή ποτέ. Απόψε πεθαίνει ο φασισμός κ.ά. Υπήρχαν δηλαδή και συνθήματα άκαιρα ή αποπροσανατολιστικά. Έδειχναν όμως μια διαμορφωμένη αντιχουντική συνείδηση και διάθεση για κάτι πιο «προχωρημένο», πιο «επαναστατικό».

Από την Πέμπτη τα συνθήματα ελέγχονται καλύτερα από τη ΣΕ: Ελευθερία, Δημοκρατία. Έξω οι Αμερικάνοι. Έξω ο βος στόλος. Έξω από το ΝΑΤΟ. Εργάτες, αγρότες και φοιτητές. Ψωμί - παιδεία - ελευθερία. Ένας είναι αρχηγός, ο κυρίαρχος λαός. Κάτω η χούντα. Κάτω ο Παπαδόπουλος. Έτσι εκφραζόταν πιο σωστά το αντιφασιστικό - αντιιμπεριαλιστικό περιεχόμενο. Οι αριστεριστές (ΑΑΣΠΕ) έριξαν το σύνθημα «Λαοκρατία», που απαγορεύτηκε από τη ΣΕ.

Το βράδυ της Πέμπτης ρίχτηκε το σύνθημα: «Απεργία Γενική», μάλιστα σαν σύνθημα άμεσης δράσης. Την ευθύνη για την επινοήσή του έχουν μέλη του ΡΦ και της επιρροής του (δογματική μεταφορά του μυθοποιημένου από το ΡΦ συνθήματος για «εθνική απεργία» του Ισπανικού ΚΚ). Αντιπαράταχθηκε και στην κάπως υπερβολική επιμονή των δικών μας για φοιτητικά μόνο αιτήματα. Πάντως το σύνθημα αυτό δημιούργησε συγχύσεις. Στην αρχή μάλιστα έπεσε σαν σύνθημα δράσης, σαν καθοδήγηση για άμεσες ενέργειες. Παρόλο που λίγο αργότερα ανακλήθηκε σαν τέτοιο, κι εξηγήθηκε ότι μπαίνει σαν σύνθημα προοπτικής, εξακολούθησε να επιδρά στις ενέργειες των εργαζομένων. Κι είναι πολλοί, που δεν πήγαν στις δουλιές τους, ή άλλοι, που, ακόμα και την Παρασκευή το πρωί, σταματούσαν τα λεωφορεία και κατέβαζαν τον κόσμο. Ευθύνη έχουν και τα στελέχη της Α/Ε, που δεν αντιτάχθηκαν αποφασιστικά, ταλαντεύθηκαν και, με την ανοχή τους, το σύνθημα προωθήθηκε και στον πομπό, προκαλώντας πολλές συγχύσεις. Ας προστεθεί ακόμα ότι και η ΦΑ στις εκπομπές της το ανέφερε, ανάμεσα και στα άλλα συνθήματα του Πολυτεχνείου, χωρίς να κάνει καμιά κριτική του, πράγμα που επίσης προκάλεσε σύγχυση.

Την Παρασκευή τα μεσάνυχτα, όταν άρχισαν να κατεβαίνουν τα τάνκς, ρίχτηκαν από τον πομπό τα συνθήματα: Στρατός, λαός μαζί. Ο στρατός με το λαό.

Είναι φανερό πως γενικά, στο σύνολό τους, τα συνθήματα, από τη στιγμή μάλιστα που ελέγχονταν από τη ΣΕ και απομονώθηκαν τα εξτρεμιστικά (κάτω το κράτος, κάτω το κεφάλαιο, ζήτω η σοσιαλιστική επανάσταση κ.λ.π.), βοήθησαν στη συσπείρωση των μαζών κι εκφράζανε, σε μεγάλο βαθμό, τις ρεαλιστικές διαθέσεις των μαζών. Μάλιστα, από τον πομπό του Πολυτεχνείου το μόνο άστοχο σύνθημα που ακούστηκε ήταν το «γενική απεργία». Ορισμένα άλλα εξτρεμιστικά συνθήματα που ακουστήκαν έξω, προέρχονταν πομπό ανεύθυνο, έξω από το χώρο του Πολυτεχνείου. Βασικές αδυναμίες είναι: α) Δεν προέκυψαν από μια επεξεργασμένη πολιτική γραμμή, για εκείνη την στιγμή, του Κόμματος και της ΚΝΕ. Μάλιστα ο υπερτονισμός των φοιτητικών αιτημάτων, ή, ακριβέστερα, ο τρόπος που μεταφέρθηκε αυτή η γραμμή, προκάλεσε ταλάντευση στα στελέχη της Α/Ε που τα έκανε να μένουν αναποφάσιστα, ανάμεσα στα «φοιτητικά αιτήματα», την «οικουμενική κυβέρνηση» και την «αντιφασιστική - αντιιμπεριαλιστική επανάσταση» (της ΑΑΣΠΕ) και δεν τους έδωσε τη δυνατότητα να επιδράσουν πιο ενεργά στη διαμόρφωση και μεθόδευση των συνθημάτων. β) Υπήρξε (από έλλειψη πείρας και την πίεση του ΡΦ και των αριστεριστών) μεγάλη σύγχυση ανάμεσα σε συνθήματα ζύμωσης και δράσης, στο πέρασμα από ένα σύνθημα σε άλλο, από μια μορφή συνθήματος σε άλλη μορφή του.

3.2. Ο ρόλος της καθοδήγησης από το Κόμμα και την ΚΝΕ

Φάνηκε ολοκάθαρα, από όλη την ως τώρα έκθεση της εξέλιξης των γεγονότων ότι η συμβολή του Κόμματος και της ΚΝΕ ήταν σημαντική και σε πολλές περιπτώσεις καθοριστική. Την επίδρασή του το Κόμμα την εξάσκησε, πριν απ' όλα, όπως αναφέρθηκε, με τη σωστή πολιτική του γραμμή, - και γενικά και ειδικά σε σχέση με τη «φιλελευθεροποίηση», - με τη μεγάλη βοήθεια που έδινε η ΦΑ και πριν και στη διάρκεια των γεγονότων, με τη σχετικά γρήγορη δραστηριοποίηση της ΚΟΑ προς την κατεύθυνση της κινητοποίησης των εργαζομένων και όλου του λαού στις συνοικίες της Αθήνας και γύρω από το Πολυτεχνείο και προπαντός με την κινητοποίηση όλων των δυνάμεων της ΚΝΕ, της Α/ Ε και της επιρροής τους, μέσα κι έξω από το Πολυτεχνείο και την ανάληψη, από τα στελέχη και τα μέλη της ΚΝΕ και της Α/Ε, καθοριστικού και, σε μεγάλο βαθμό, επιτόπου καθοδηγητικού ρόλου στα γεγονότα. Ωστόσο, στο συγκεκριμένο τρόπο, που οργανώθηκε η επιτόπου και άμεση καθοδήγηση των δυνάμεων μας εκείνες τις ημέρες, υπήρχαν αντικειμενικές δυσκολίες και παρουσιάστηκαν υποκειμενικές αδυναμίες, από τα καθοδηγητικά κέντρα του Κόμματος και της ΚΝΕ. Πιο συγκεκριμένα:

Το Γραφείο του Κλιμακίου δεν μπόρεσε, έστω και μετά τον αιφνιδιασμό που δέχτηκε με την έναρξή τους (όπως λέχτηκε στα προηγούμενα) να καθοδηγήσει τα γεγονότα αυτά. Όπως φαίνεται και από την έκθεση (του Δεκέμβρη 1973) του Κλιμακίου, την πρώτη επαφή ο Γραμματέας του την είχε με τον Γραμματέα της

ΚΟΑ την Παρασκευή 16/11. Το μόνο που, όπως γράφεται, καθορίστηκε ήταν: «να ενισχύσουμε με εκδηλώσεις των εργατών για συμπάρταση στους κλεισμένους φοιτητές». Αυτό το είχε κάνει κιόλας, με πρωτοβουλία του, το Γραφείο της ΚΟΑ από την Τετάρτη. Ο Γραμματέας του Γραφείου του Κλιμακίου δεν πήρε επίσης επαφή με το σύντροφο του Γραφείου που καθοδηγούσε την ΚΝΕ. Και, όπως γράφεται στην έκθεση: «η ηγεσία της συγκεκριμένης εκδήλωσης τελικά ήταν μεν στα χέρια μας, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι υπεύθυνα το Γραφείο η αλλά μέλη του Κλιμακίου κρατούσαν τα νήματα».

Ούτε, βέβαια, από τη μεριά του ΠΓ μπορεί να λεχθεί ότι δόθηκε κάποια συγκεκριμένη, εκείνη τη στιγμή, καθοδηγητική κατεύθυνση. Με τον τρόπο που ήταν οργανωμένη τότε η δουλιά μας, αυτό ήταν αντικειμενικά αδύνατο. Δεν υπήρξε ανακοίνωση του ΠΓ, αμέσως με την εκδήλωση των γεγονότων. Η ανακοίνωση του ΠΓ εκδόθηκε στις 18.11.1973. Υπήρχε, βέβαια, η ΦΑ. Αλλά άραγε, ως ποιο βαθμό μπορούσε να παρέμβει (με την έννοια καθοδηγητικών κατευθύνσεων) στα γεγονότα; Για να το κάνει έπρεπε να έχει, συγκεκριμένη ενημέρωση, υπεύθυνη, από το Γραφείο του Κλιμακίου (και δεν την είχε). Τα μόνα στοιχεία που διέθετε ήταν δημοσιογραφικές (άμεσα, από στελέχη μας στο Εσωτερικό) πληροφορίες. Με βάση αυτά, κατάφερε να έχει ικανοποιητική ενημερότητα, αν μάλιστα πάρει κανείς υπόψη του πόσο γρήγορα εξελίσσονταν τα γεγονότα. Με την έννοια αυτή η συμβολή της ήταν σημαντική. Οι κλεισμένοι στο Πολυτεχνείο, οι κομμουνιστές και οπαδοί μας στην Αθήνα την παρακολουθούσαν συστηματικά κι η συμβολή της ήταν, αναμφισβήτητα, μεγάλη. Κι ωστόσο, θα μπορούσε να πει κανείς ότι θα ήταν δυνατό οι εκπομπές αυτές να προσανατολίζαν περισσότερο. Λόγου χάρη, είναι φανερό ότι δεν θα έπρεπε το Πολυτεχνείο να είναι το μοναδικό κέντρο συγκέντρωσης του λαού για την ανάπτυξη των εκδηλώσεων του, αλλά έπρεπε, όπως σωστά είχε δώσει η ΚΟΑ κατεύθυνση, οι εκδηλώσεις και συγκεντρώσεις να κατευθυνθούν και σε άλλα σημεία. Η ΦΑ δεν έριξε, βέβαια, σύνθημα «συγκεντρωθείτε γύρω στο Πολυτεχνείο». Αλλά, μεταδίνοντας πληροφοριακά τις συγκεντρώσεις λαού στο Πολυτεχνείο, μπορούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι υιοθετεί αυτή μορφή (είναι χαρακτηριστικό ότι καθοδηγητικά στελέχη έχουν και τώρα την εντύπωση ότι η ΦΑ έριξε τέτοιο σύνθημα, ενώ αυτό δεν είναι σωστό, όπως προκύπτει από τα γραφτά κείμενα των εκπομπών της). Επίσης: Μετάδωσε ότι οι φοιτητές ρίχνουν το σύνθημα «γενική απεργία», χωρίς να πάρει καμιά κριτική θέση πάνω σ' αυτό.

Το Γραφείο της ΚΟΑ ενέργησε άμεσα και, γενικά, σωστά. Την Πέμπτη το πρωί μέλη του Γραφείου της ΚΟΑ συζήτησαν σχετικά με την εξέλιξη των γεγονότων, αποφάσισαν την ακόμα μεγαλύτερη δραστηριοποίηση των οπαδών και μελών του Κόμματος για ενίσχυση της λαϊκής συμπάρτασης, την ένταση των προσπαθειών για να γίνει πιο σημαντική η παρουσία των δικών μας δυνάμεων μέσα κι έξω στο Πολυτεχνείο, με προσπάθεια να συμβάλουν και στη βελτίωση και την επικράτηση των σωστών συνθημάτων. Το Γραφείο της ΚΟΑ σαν κύρια κατεύθυνση έδωσε να εκφραστεί η συμπάρταση όχι τόσο μέσα στο Πολυτεχνείο, όσο έξω απ' αυτό και κυρίως στις συνοικίες με οργάνωση λαϊκών εκδηλώσεων. Καθοδηγητές του επίσης ήταν και στο χώρο του Πολυτεχνείου, χωρίς όμως και να μπορέσουν να δημιουργήσουν κάποιο κέντρο καθοδήγησης επιτόπου. Δυστυχώς με την ΚΝΕ Αθήνας το Γραφείο δεν είχε επαφή (έλειπε από την Αθήνα ο Γραμματέας ΚΝΕ Αθήνας). Εδώ εκφράστηκε και μια γενικότερη οργανωτική αδυναμία, ότι ο Γραμματέας της ΚΝΕ Αθήνας δεν συμμετείχε μόνιμα στο Γραφείο της ΚΟΑ, πράγμα όχι σωστό. Πάντως, η παρέμβαση της ΚΟΑ εκφράστηκε, βασικά, με την κινητοποίηση, - κυρίως μέσω της εργατικής Αχτίδας που είχε συγκροτηθεί μόλις μια βδομάδα πριν από τα γεγονότα, αλλά και μέσω της αχτίδας των ιδιωτικών υπαλλήλων και όλων των συνοικιακών αχτίδων, - των εργαζομένων προς το Πολυτεχνείο. Πολλοί, μαζί και καθοδηγητές από τις αχτίδες της ΚΟΑ, κυρίως την εργατική αχτίδα και την αχτίδα οικοδόμων, μπήκαν και μέσα στο Πολυτεχνείο. Δεν μπόρεσαν όμως να έχουν επαφές με τα στελέχη μας της Σπουδάζουσας και να συντονίζουν τη δράση τους.

Η κύρια, βέβαια, προσπάθεια άμεσης καθοδήγησης στα γνωστά γεγονότα έγιναν από το Γραφείο του ΚΣ της ΚΝΕ. Η πληροφόρηση του Γραφείου ΚΣ για τα γεγονότα, έγινε σχεδόν τυχαία, και όχι από την οργάνωση της Σπουδάζουσας, την Πέμπτη το πρωί. Ο καθοδηγητής της Σπουδάζουσας μπορούσε να επικοινωνήσει με το Γραφείο, μέσω γιάφκας, αλλά δεν τη χρησιμοποίησε, ενώ την πρώτη μέρα ήταν εύκολο. Έτσι η επαφή Γραφείων ΚΣ και Σπουδάζουσας έλειψε, γεγονός που έβαλε αρνητικά τη σφραγίδα του στην εξέλιξη των γεγονότων. Το ίδιο αρνητική ήταν και η, μη ύπαρξη επαφής με την κομματική καθοδήγηση (Κλιμάκιο), αν και υπήρχε δυνατότητα, αφού και, ο Γραμματέας ΚΝΕ και ο σύντροφος από το Γραφείο Κλιμακίου ήταν νόμιμοι. Αλλά δεν είχαν ορίσει κανένα σημείο έκτακτης συνάντησης, εκτός από το σπίτι του πρώτου. Την Πέμπτη το πρωί όμως ο Γραμματέας ΚΝΕ βρισκόταν έξω από το σπίτι του, έτσι η προσπάθεια του συντρόφου από το Κόμμα για επικοινωνία αποτύχε. Το απόγευμα δεν επαναλήφθηκε η προσπάθειά του, ενώ υπήρχε στο σπίτι και τον περίμενε άνθρωπος. Ούτε όμως ο Γραμματέας της ΚΝΕ έκανε άλλη προσπάθεια επικοινωνίας με το Κλιμάκιο. Επίσης, επειδή ο Γραμματέας της ΚΝΕ της Αθήνας που κρατούσε επαφή με ΚΟΑ, έλειπε όπως ειπώθηκε ήδη, το νήμα ήταν κομμένο και από και.

Δuo μέλη του Γραφείου ΚΣ της ΚΝΕ, την Πέμπτη το πρωί εξέτασαν τα γεγονότα επιτόπου, έκαναν τις πρώτες εκτιμήσεις και καταλήξαν σε μερικά μέτρα που έπρεπε να παρθούν. Οι εκτιμήσεις τους ήταν οι παρακάτω: Η «παθητική» στάση της αστυνομίας προβληματίζει. Η «κατάληψη» απέξω έδινε εντύπωση, τότε ακόμα,

εξτρεμισμού. Τα αριστεριστικά συνθήματα επικρατούσαν. Γίνονταν προκλήσεις σε αστυνομικούς. Οι χειρόγραφες προκηρύξεις (τρυκ κλπ.), καθώς και οι πολυγραφήμενες, είχαν προωθημένα και αριστεριστικά συνθήματα. Ήσαν, οπωσδήποτε, πρόχειρα και πολλά αυτοσχέδια. Έτσι, εκτιμήθηκε ότι πρόκειται για μια ανεύθυνη και βιαστική κίνηση με έντονο το αριστεριστικό στοιχείο, που ήταν, ως ένα βαθμό, έξω από τη γραμμή της οργάνωσης, η οποία εκείνο τον καιρό, γενικά ήταν κατά των καταλήψεων και των βιαστικών και απρογραμματίστων ανοιχτών εκδηλώσεων. Η θέση αυτή, φυσικά, δεν ήταν πολύ καθαρή και επεξεργασμένη. Ήταν φανερό επίσης, πως η αστυνομία καιροφυλαχτεί, θα χτυπήσει σε κατάλληλη ώρα, ενώ τώρα αφήνει τις αναρχοεξτρεμιστικές εκδηλώσεις, για να εκθέσει το ΦΚ. Στο κέντρο της Αθήνας, τέλος, υπήρχε μια γενική αναστάτωση.

Η εικόνα αυτή ανησύχησε. Παίρνοντας υπόψη την κατάσταση της οργάνωσης, οι δυο καθοδηγητές της ΚΝΕ περιορίστηκαν κυρίως στο πως θα ελεγχθεί η κατάσταση, με σκοπό την απαγκίστρωση. Με βάση αυτό καταλήξαν την Πέμπτη το πρωί:- Να εντείνουν τις προσπάθειες για επαφή με τη Σπουδάζουσα. Να στείλει η Σπουδάζουσα δυνάμεις και κυρίως συνδικαλιστές. Να βγάλει ο μηχανισμός τρυκ με σωστά συνθήματα φοιτητικά, αλλά, και συνθήματα κατά της χούντας. Να σβήσουν, να αλλάξουν τα λαθεμένα συνθήματα. Να πάρουν επαφή με Κλιμάκιο. Προβληματισμός για δημιουργία άμεσου, επιτόπου καθοδηγητικού κέντρου, με στόχο την αξιοποίηση αυτών των γεγονότων, δεν υπήρξε. Και το απόγευμα επίσης, που τα γεγονότα παίρνουν έκταση, δεν μπαίνει πάλι αυτό το ζήτημα. Κυριαρχεί η (γενικά σωστή) σκέψη της απαγκίστρωσης.

Το μεσημέρι ακούν τον πομπό που μίλησε «για γενική απεργία» και άλλα συνθήματα που και πάλι έδειχναν προχειρότητα. Με τη Σπουδάζουσα δεν μπόρεσαν να εξασφαλίσουν καμιά επαφή. Ο μηχανισμός έκδοσης ειδοποιήθηκε. Το απόγευμα έβαλαν το ζήτημα της προοπτικής και κατάληξης. Να ρίξουμε όσες περισσότερες δυνάμεις μπορούμε μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο, με σκοπό, την Παρασκευή προς το απόγευμα, όταν θα έχει μαζευτεί και κόσμος, να μπορέσουμε να σπρώξουμε τα πράγματα σε διαδηλώσεις. Η κατεύθυνση όμως αυτή χαρακτήριζε έτσι γενικά, χωρίς να μπει το ζήτημα: μέχρι που θα πάει, τι θα γίνει με την αστυνομία, τι έκταση μπορεί να πάρει κλπ. Δεν έγινε καμιά σκέψη για επιτόπου καθοδήγηση, ούτε τότε.

Την Παρασκευή το πρωί τελικά εξασφαλίζεται επαφή με τη Σπουδάζουσα, όχι με τον υπεύθυνο, αλλά μέλος του Γραφείου. Η εικόνα ήταν κάπως διαφορετική: εικόνα πανηγυριού, ενθουσιασμού κλπ., χωρίς όμως και συγκεκριμένη προοπτική. Του εξηγήθηκε η κατεύθυνση που δινόταν και κανονίστηκε απογευματινή συνάντηση για να εξεταστεί τι θα γίνει παραπέρα. Ειδικά, μπήκε το ζήτημα του συντονισμού με το Γραφείο Σπουδάζουσας, της προώθησης, πιο οργανωμένα, στις επιτροπές δικών μας μελών και του συνδυασμού φοιτητικών και γενικών πολιτικών συνθημάτων. Δεν μπήκε και δεν εκτιμήθηκε πάλι το πρόβλημα του κέντρου καθοδήγησης, παρ' ότι είχε δοθεί ήδη στην οργάνωση Αθήνας της ΚΝΕ η κατεύθυνση να κατέβει, κυρίως έξω από το Πολυτεχνείο, και έμπαινε πρόβλημα συντονισμού.

Όλα αυτά δείχνουν την έλλειψη μιας πλήρως σωστής κατεύθυνσης για το αντιχουντικό περιεχόμενο των αγώνων. Αν και στα γραφτά της ΚΝΕ (λόγου χάρη, υλικά του «Οδηγητή» στο φύλλο Σεπτέμβρη-Οκτώβρη) ακριβώς αυτό το περιεχόμενο δινόταν στο ΦΚ. Αλλά, ωστόσο, επικράτησε η σκέψη πως η στιγμή δεν ήταν κατάλληλη. Η αιτία ήταν ότι δεν είχαν οι δυο πρώτοι καθοδηγητές της ΚΝΕ κανονική επαφή και βοήθεια από το Κόμμα και δεν μπόρεσαν σωστά να ενημερωθούν, για να καταλάβουν την κατάσταση, που αντικειμενικά είχε δημιουργηθεί. Σοβαρή έλλειψη ήταν ότι δεν είδαν την ανάγκη ενιαίου καθοδηγητικού κέντρου, που θα δημιουργούνταν επιτόπου. Τέτοιο ενιαίο κέντρο δεν δημιουργήθηκε ούτε μέσα στο Πολυτεχνείο, παρόλο που τελικά θα ήταν δυνατό, ξεπερνώντας πολλές αντικειμενικές δυσκολίες. Η σωστή πρωτοβουλία του υπεύθυνου της Σπουδάζουσας να μπει στο Πολυτεχνείο (παρόλο που φαινόταν να παραβιάζει την ως τότε παραδεχτή συνωμοτική τάξη) δεν συνοδεύτηκε με προσπάθεια διαμόρφωσης τέτοιου κέντρου και λήψης επαφής με Γραφείο ΚΣ ΚΝΕ. Ταυτόχρονα, καθοδηγητικό κέντρο έπρεπε να δημιουργηθεί έξω από το Πολυτεχνείο, από ΚΟΑ και ΚΝΕ, και να εξασφαλίζει κανονική επαφή με το κέντρο μέσα στο Πολυτεχνείο, με κατάλληλους συνδέσμους, αλλά και με τεχνικά μέσα.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι ούτε το Γραφείο του ΚΣ της ΚΝΕ μπόρεσε οργανωμένα και πλήρως να καθοδηγήσει τα γεγονότα. Αλλά και στο βαθμό που έδωσε ορισμένες κατευθύνσεις, αυτές δεν ήσαν επεξεργασμένες, δεν ήσαν καθαρές, ούτε μεταφέρθηκαν (όσες μεταφέρθηκαν) σωστά.

3.3. Η επέκταση των εκδηλώσεων. Η έξοδος

Εκδηλώσεις, ξεσπάσματα και ξεσηκώματα, ή απόπειρες για τέτοια, γίνονται και σε όλη τη χώρα, αλλά σε περιορισμένη κλίμακα, και μόνο από την Παρασκευή αρχίζουν και γίνονται πιο αισθητά. Αυτά είναι γνωστά, τα αναφέρουμε μόνο: Καταλήψεις των Πανεπιστημιακών κτιρίων γίνονται επίσης στη Θεσσαλονίκη και την Πάτρα. Ξεσήκωμα των αγροτών στα Μέγαρα. Εκδηλώσεις στο Αιγάλεω. Ιδιαίτερα όμως: Όλη σχεδόν η Αθήνα παρουσιάζει εικόνα αναταραχής και επικρατεί μεγάλη αγωνιστική έξαρση. Την Παρασκευή η Αθήνα δεν

δίνει την εντύπωση χουντο-κρατούμενης πόλης. Από κάθε παράθυρο, και πολύ δυνατά, ακούγονται εκπομπές του Σταθμού Πολυτεχνείου, της ΦΑ, άλλων ξένων σταθμών. Όταν ο πομπός άρχισε να δίνει σωστά επεξεργασμένα συνθήματα και να καλεί σε συμπάρασταση, η ανταπόκριση είναι σταθερή και ανοδική. Λαός συγκεντρώνεται προς το Πολυτεχνείο. Αλλά και στις συνοικίες ο κόσμος βρίσκεται σε αναβρασμό, συγκεντρώνεται κατά ομάδες ή κατεβαίνει προς το κέντρο κατά παρέες. Το ίδιο γίνεται και από τον Πειραιά, από την Αττική, ακόμα και από τη Χαλκίδα. Είναι γνωστή η πολύπλευρη συμπάρασταση με τρόφιμα, χρήματα, φάρμακα, τεχνικό εξοπλισμό κλπ.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η συμμετοχή του λαού σε συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις, στην αρχή γύρω από το Πολυτεχνείο. Την Παρασκευή η μαχητικότητα του λαού της Αθήνας ανεβαίνει. Διαδηλώσεις με πολλές χιλιάδες κατεβαίνουν από τη λεωφόρο Αλεξάνδρας και από την Πατησίων και συγκλίνουν στο Πολυτεχνείο. Το πιο οργανωμένο κομμάτι είναι των οικοδόμων, αλλά συμμετέχουν και ιδιωτικοί υπάλληλοι, εργαζόμενοι, και φυσικά πολλοί νέοι και μαθητές, συνολικά πολλές χιλιάδες κόσμου. Υπολογίζεται να είναι σε κινητοποίηση γύρω στις 150.000 κόσμος.

Σε όλο σχεδόν το κέντρο της Αθήνας γίνονται εκδηλώσεις, διαδηλώσεις, ενώ από τις 7 1/2 περίπου το βράδυ της Παρασκευής αρχίζει η έφοδος της αστυνομίας, με κύριο στόχο την απομάκρυνση του κόσμου από το Πολυτεχνείο.

Οι συμπλοκές πυκνώνουν. Η αστυνομία εντείνει τις επιθέσεις με δακρυγόνα, γκλομπς και σφαίρες. Στήνονται οδοφράγματα, για να παρεμποδιστεί η επίθεση της αστυνομίας. Αυτά όμως, εν μέρει, επιδρούν και αρνητικά, γιατί το Πολυτεχνείο βρέθηκε σε κλειστό οδοφραγμάτων και απομονώθηκε από τις άλλες εκδηλώσεις. Ιδιαίτερα, μανιασμένη είναι η επίθεση της αστυνομίας στη μεγάλη διαδήλωση οικοδόμων και εργαζομένων που ξεκινάει από το Πολυτεχνείο, ανεβαίνοντας στο Σύνταγμα. Η αστυνομία τη χτυπάει λυσσασμένα, φονικά, στη Δημαρχία, στην Κλαυθμώνος. Αλλά και το ηθικό του λαού δεν κάμπτεται. Οι διαδηλωτές διαλύονται και ξανά συγκεντρώνονται. Οργανώθηκαν μερικές επιθετικές ενέργειες των διαδηλωτών που ήταν βασικά απρογραμμάτιστες. Οι κυριότερες είναι στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και στη Νομαρχία (Αιγάλεω).

Στις 12 τη νύχτα από διάφορα σημεία μπαίνουν στην Αθήνα στρατός και τάνκς. Το πρόβλημα της υποχώρησης των δυνάμεων μπαίνει άμεσα. Και είναι ακόμα οξύτερο για τους κλεισμένους μέσα στο Πολυτεχνείο. Η κατεύθυνση είχε δοθεί από το Γραφείο ΚΣ ΚΝΕ, αλλά σχέδιο συγκεκριμένο δεν υπήρχε. Εξάλλου, αυτή η σκέψη καλλιεργούνταν πια και μέσα στο Πολυτεχνείο. Η πρώτη άποψη που επικρατούσε στη ΣΕ είναι να επιμείνουν στην κατάληψη ως το Σάββατο» που ήταν να εξαγγείλει τις δηλώσεις του ο Μαρκεζίνης και κάτω απ' αυτή την επίδραση, μπορούσαν να εκβιαστούν καλύτερα αποτελέσματα. (Στην ουσία πρόκειται για αρκετά απλοϊκή αντίληψη, όπως το καταλαβαίνει κανείς καλύτερα τώρα). Ωστόσο, από την Παρασκευή το μεσημέρι, που είχε μαθευτεί ότι το βράδυ θα γίνει επίθεση (είχαν πιαστεί τα σήματα της αστυνομίας), κυριαρχεί η σκέψη να αποκλειστεί το ματοκύλισμα και αναζητούνταν κάποια διέξοδος. Υπήρξε η σκέψη μιας μαζικής εξόδου για διαδήλωση, αλλά δεν έγινε δυνατό να πραγματοποιηθεί. Και όπως λέχτηκε και προηγούμενα, στα ίδια τα μέλη της ΣΕ υπήρξε δισταγμός να προτείνουν την αποχώρηση, αν και είχαν αρχίσει να κατανοούν την αναγκαιότητά της. Έτσι, οι τελευταίες ώρες είχαν, αναμφισβήτητα, το ηρωικό στοιχείο, αλλά κανένα σχέδιο δεν επινοήθηκε, ούτε από τη ΣΕ. Η υποχώρηση έγινε τελικά μπροστά στο μπάσιμο τάνκς και στρατού στο Πολυτεχνείο. Χωρίς βέβαια πανικό, αλλά πάντως δεν ήταν συνταγμένη υποχώρηση με καθορισμένο στόχο.

Διαδηλώσεις και συγκεντρώσεις συνεχίστηκαν και την ημέρα του Σαββάτου. Ακόμα και την Κυριακή το πρωί (18.11.1973) έγιναν συγκρούσεις, ενώ στο μεταξύ είχε κηρυχτεί ο στρατιωτικός νόμος.

3.4. Η τακτική των δυνάμεων του εχθρού

Η τακτική της αστυνομίας και των άλλων δυνάμεων δίωξης και βίας δεν είναι ενιαία από την αρχή, έχει σημάδια σύγχυσης και αιφνιδιασμού από την έκταση των εκδηλώσεων. Έχει γίνει ήδη η καταρχήν διαπίστωση πως δεν μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η συγκέντρωση και ο εγκλεισμός των φοιτητών στο Πολυτεχνείο πρέπει να θεωρηθούν έργο προβοκατόρων. Οπωσδήποτε όμως η αντίδραση φροντίζει και να εκμεταλλευτεί τα γεγονότα αυτά για να επισπεύσει την «αλλαγή φρουράς» στη χούντα, που της χρειαζόταν για πολλούς λόγους. Όπως ήδη αναφέρθηκε, και πριν από το Πολυτεχνείο υπήρχαν πληροφορίες, που έφεραν τον Ιωαννίδη σε ριζική αντίθεση με τον Παπαδόπουλο, μιλούσαν μάλιστα για σχέδια πραξικοπήματος του Ιωαννίδη κατά του Παπαδοπούλου. Την Παρασκευή το πρωί στο Πολυτεχνείο δίνεται η πληροφορία ότι οι Ιωαννίδης και Ρουφογάλης ζητούν από τον Παπαδόπουλο να επέμβει στο Πολυτεχνείο, αλλιώς θα επέμβουν αυτοί. Η βίαιη επίθεση θα γινόταν, έτσι ή αλλιώς. Η διαφορά είναι ότι ο Ιωαννίδης ήθελε να τη χρησιμοποιήσει για την κάλυψη και πραγματοποίηση των δικών του σχεδίων.

Την Τετάρτη και Πέμπτη η στάση της αστυνομίας ήταν ανεκτική προς τους έγκλειστους φοιτητές. Δεν τους διαλύει, ενώ είχε τη δυνατότητα. Η στάση αυτή εξηγείται από τη γενικότερη επιμονή στο σχέδιο «φιλελευθεροποίησης» και από τη σύγχυση που επικρατεί, τις πρώτες ώρες, στην αντίδραση από την έκταση των γεγονότων. Ωστόσο, οι δυνάμεις της αστυνομίας παρακολουθούσαν άγρυπνα τα γεγονότα, παίρνουν μέτρα για να μπορέσουν, στην κατάλληλη ώρα, να επιτεθούν βίαια. Έχουν συγκεντρωθεί περίπου 10.000 άνδρες, - εκτός από τις στρατιωτικές δυνάμεις και τους πράκτορες, - προσπαθούν να κρατούν απομονωμένο το Πολυτεχνείο. Και η αντίδραση επεμβαίνει, για την ώρα, στο Πολυτεχνείο με τους πράκτορες, που είναι πολλοί και παντός είδους από διάφορες υπηρεσίες. Με την απομόνωση και τους πράκτορες, ελπίζουν να εκτονώσουν, αποδυναμώσουν και διαβάλουν το ΦΚ, ώστε το χτύπημά του, όταν θα έρθει η ώρα, να είναι ευκολότερο και χωρίς να προκαλέσει ευρύτερη αντίδραση στο λαό και τη διεθνή κοινή γνώμη. Αυτό φαίνεται και από το ότι, ενώ η αστυνομία ήταν έτσι ανεκτική προς τους έγκλειστους φοιτητές, χτυπάει ανελέητα τις απόπειρες εκδηλώσεων του συγκεντρωμένου απέξω κόσμου.

Την Παρασκευή πια η στάση της αλλάζει. Την εξαναγκάζουν σ' αυτό: Το γεγονός ότι η συγκέντρωση των εργαζομένων, παρά τις επιθέσεις της, γίνεται όλο και μεγαλύτερη και πιο μαχητική. Και το γεγονός ότι οι έγκλειστοι έχουν, στην ουσία, εξουδετερώσει το έργο των προβοκατόρων, αν και οι προσπάθειές τους δεν σταματούν εντελώς. Η αστυνομία τώρα πια χτυπάει με δακρυγόνα, ακόμα και σφαίρες, το χώρο του Πολυτεχνείου, πολλές ώρες πριν από την είσοδο των τάνκς στο Πολυτεχνείο. Από το μεσημέρι πια αποφασίζεται η βραδινή έφοδος. Και αποφασίζεται να γίνει κυρίως με το στρατό και δυνάμεις της ΕΣΑ: Είτε γιατί κρίνεται ότι η αστυνομία δεν θα τα καταφέρει καλά, ή δεν θα τα καταφέρει αστραπιαία. Είτε, εξαιτίας των εσωτερικών αντιθέσεων των διάφορων δυνάμεων κρούσης της χούντας. Είτε, ακόμα, γιατί θεωρείται πως δεν είναι εντελώς σίγουρο αν θα χτυπήσει, όπως πρέπει, η αστυνομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Γενικές εκτιμήσεις.

Συμπεράσματα και διδάγματα

4.1. Κρίση του χουντικού καθεστώτος και άνοδος των αγώνων

α) Στη διάρκεια του 1973 η κρίση του χουντικού καθεστώτος επιταχύνεται και βαθαίνει.

Κύριος παράγοντας σ' αυτό ήταν η παλλαϊκή αποδοκιμασία, η λαϊκή αντίθεση, αντιπαράθεση και αντίσταση, που όχι μόνο συνεχίζονται, αλλά και δυναμώνουν. Το λαϊκό κίνημα ανεβαίνει, παίρνει μεγαλύτερη έκταση και αρχίζει να περνάει σε ανώτερες μορφές (απεργίες, μαζικές εκδηλώσεις κλπ.). Γίνεται κιόλας, μέσα στο 1973, φανερό πως η λαϊκή αντίσταση κατά της δικτατορίας, αν και ακόμα δεν έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό που να μπορεί να γίνει δύναμη ανατροπής του χουντικού καθεστώτος, - ούτε, όπως είναι γνωστό, πρόλαβε ως το τέλος ν' αναπτυχθεί σε τέτοια δύναμη, - είναι όμως, αναμφισβήτητα, ο καταλύτης των εξελίξεων στη χώρα μας.

Οι διεθνείς εξελίξεις, καθώς και οι εσωτερικές δυσκολίες και αντιθέσεις του αμερικανονατοϊκού ιμπεριαλισμού και της δικτατορίας, εντείνουν το βάθεμα της κρίσης του χουντικού καθεστώτος. Έτσι: Η όξυνση των εσωιμπεριαλιστικών αντιθέσεων εκφράζεται στον ελληνικό χώρο και με αντιθέσεις των βασικών ιμπεριαλιστικών κύκλων γύρω από τη μορφή άσκησης της εξουσίας των μονοπωλίων στη χώρα μας, με στόχο πάντοτε την όσο το δυνατό καλύτερη στερέωση της αμερικανονατοϊκής επικυριαρχίας στην Ελλάδα. Η ανάπτυξη του κινήματος διεθνούς συμπαρατάσεως και αλληλεγγύης, πριν απ' όλα των σοσιαλιστικών χωρών και του παγκόσμιου εργατικού κινήματος, έκανε ακόμα πιο φανερή τη διεθνή απομόνωση της χούντας και ξεσκέπασε την πολιτική των ιμπεριαλιστών στη χώρα μας. Η προώθηση της πολιτικής ειρηνικής συνύπαρξης και ύφεσης στις διεθνείς σχέσεις έκανε, αναγκαστικά, πιο δύσκολη την εφαρμογή της τυχοδιωκτικής πολιτικής του ιμπεριαλισμού στην περιοχή και στη χώρα μας.

β) Χαρακτηριστικό στοιχείο της ανάπτυξης του λαϊκού κινήματος μέσα στο 1973 ήταν η μεγάλη άνοδος του ΦΚ. Εκείνη τη στιγμή στη χώρα μας, εξαιτίας ειδικών, αντικειμενικών και υποκειμενικών, συνθηκών, το ΦΚ αναδείχεται σε δύναμη κρούσης του λαϊκού κινήματος.

Οι φοιτητικές κινητοποιήσεις της άνοιξης του '73 αποτελούν κορυφαία, ως τότε, εκδήλωση αντίστασης στον αντιχουντικό αγώνα. Η πείρα απ' αυτές παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των αγώνων των φοιτητών. Από την πείρα αυτή θα 'πρεπε να εξαρθεί ιδιαίτερα η σωστή αξιοποίηση και των μικρών, έστω, νόμιμων δυνατοτήτων, που παρέχονταν μέσα στα πλαίσια του χουντικού καθεστώτος. Στην ανάπτυξη του μαζικού

αυτού κινήματος φάνηκε επίσης η ορθότητα της θέσης του Κόμματος για τις μορφές πάλης στις συνθήκες εκείνες. Ότι, δηλαδή, η κύρια προσοχή πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη του μαζικού κινήματος.

γ) Η μελέτη όμως της πείρας αυτής, - σε σχέση με τις μορφές που χρησιμοποιήθηκαν, τον τρόπο που καθοδηγήθηκαν, τις αδυναμίες που παρουσιάστηκαν, - δεν έγινε συστηματικά από το Γραφείο Κλιμακίου της ΚΕ του ΚΚΕ και το Γραφείο ΚΣ της ΚΝΕ. Και κυρίως, δεν πάρθηκαν τα αναγκαία μέτρα αναδιάρθρωσης των δυνάμεων και βελτίωσης του τεχνικού εξοπλισμού και του μηχανισμού συνδέσεων για την καλύτερη αντιμετώπιση παρόμοιων εκδηλώσεων στο μέλλον. Δεν εξασφαλίζεται, ειδικά, στο βαθμό που απαιτούσαν οι αγώνες και η προοπτική ανάπτυξής τους, η σωστή αναδιάρθρωση των οργανωμένων δυνάμεων της ΚΝΕ μέσα στο ΦΚ και η εξασφάλιση του γρήγορου και με ακρίβεια περάσματος της γραμμής της ΚΝΕ μέσα σ' αυτό.

Πρόκειται για αδυναμία όχι μόνο οργανωτική, αλλά και πολιτική. Αν και στα πολιτικά ντοκουμέντα του Κόμματος υπήρχε, γενικά, η πρόβλεψη για απότομα ξεσπάσματα, ωστόσο η συγκεκριμένη πολιτική και οργανωτική προετοιμασία για την πρόβλεψη και αντιμετώπιση απότομων εξάρσεων του λαϊκού κινήματος δεν ήταν ικανοποιητική.

δ) Οι αδυναμίες αυτές εκφράζουν, ασφαλώς, και το επίπεδο οργανωτικότητας του λαϊκού κινήματος γενικά και του κομμουνιστικού κινήματος ειδικότερα. Οι οργανώσεις του Κόμματος και της ΚΝΕ παρά τα βήματα που γίνονται για τη βελτίωσή της γενικά και για την καλύτερη οργάνωση του τεχνικού μηχανισμού ειδικότερα, καθυστερεί. Η οργανωτική κατάσταση του Κόμματος και της ΚΝΕ δεν βρίσκεται σε επίπεδο αντίστοιχο με την ανάπτυξη των λαϊκών αγώνων και τις απαιτήσεις του λαϊκού κινήματος. Δεν είναι ικανοποιητικός ο βαθμός σύνδεσης των οργανώσεων με το μαζικό κίνημα και τους φορείς του.

ε) Η χούντα και οι πάτρωνές της επιχειρούν να αντιμετωπίσουν το βάθεμα της κρίσης της δικτατορίας, παίρνοντας ορισμένα μέτρα «φιλελευθεροποίησης» του καθεστώτος τους. Η τάση αυτή διαφαίνεται ακόμα από το 1972, αλλά γίνεται χαρακτηριστική από τις αρχές του 1973. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια κινιόταν και το πυροτέχνημα της κατάρτησης της μοναρχίας και ανακήρυξης της «δημοκρατίας» που συνοδεύτηκε και με κάποιες, ελάχιστες, χαλάρωση των καταπιεστικών μέτρων πάνω στον Τύπο και τις λαϊκές εκδηλώσεις, με την απόλυση του μεγαλύτερου μέρους των πολιτικών κρατουμένων τον Αύγουστο του 1973 και εξελίχθηκε, αμέσως ύστερα, στο χουντομαρκεζινικό πείραμα «πολιτικοποίησης» και υπόσχεσης «ελεύθερων εκλογών». Με εξαίρεση τις γνωστές περιπτώσεις των «γεφυροποιών» και «συνομιλητών» και, ακόμα χειρότερα, την απαράδεκτη ομορτωριστική γραμμή της ηγεσίας των αναθεωρητών - αποστατών, το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού κόσμου και, κυρίως, το λαϊκό αντιδικτατορικό κίνημα, απορρίπτουν, έτσι ή αλλιώς, τον ελιγμό αυτό. Το λαϊκό κίνημα, οπλισμένο με σωστή κατεύθυνση, αξιοποιεί σωστά τις νέες δυνατότητες που δημιουργούνται και περνάει σε νέα φάση ανάπτυξής του.

4.2. Το αντιχουντικό κίνημα το φθινόπωρο του 1973

α) Μετά τον Αύγουστο '73, κι ιδιαίτερα τον Οκτώβριο - Νοέμβριο '73, βαθιάει πολύ περισσότερο η κρίση του καθεστώτος της χούντας. Το λαϊκό κίνημα βρίσκεται σε έξαρση, πετυχαίνει εντονότερη ανάπτυξη των μαζικών διεκδικητικών αγώνων, καλύτερη σύνδεση των οργανώσεων με τους μαζικούς φορείς.

Αυτό φαίνεται καθαρότερα στο ΦΚ, όπου οι μαζικοί φορείς δραστηριοποιούνται, καθιερώνονται, πετυχαίνουν κάποιο συντονισμό της δράσης τους. Πολύ πιο προχωρημένο, έτοιμο για απότομα πετάγματα είναι το ΦΚ. Αυτό δίνει στα στελέχη του ενθουσιασμό, αυταπάρανηση, άλλα και υπερβολική αυτοπεποίθηση στις δικές τους, αποκλειστικά, δυνάμεις, που καταντάει, σε τελευταία ανάλυση, να είναι λαθεμένη (τα γεγονότα της Ταϊλάνδης, με το διαστρεβλωμένο μάλιστα τρόπο που φωτίζονται από τον Τύπο, έπαιξαν επίσης κάποιο ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή). Πιστεύουν, έστω και αν δεν το συνειδητοποιούν και δεν το διακηρύσσουν ανοιχτά, ότι το ΦΚ μπορεί μόνο του, χωρίς το ανέβασμα της πάλης όλου του λαϊκού κινήματος, να εξαναγκάσει έκτακτες καταστάσεις, που να οδηγήσουν ακόμα και στην ανατροπή της δικτατορίας. Το Κόμμα και η ΚΝΕ σωστά προφύλασαν από την αντίληψη αυτή, αλλά και δεν κατάφεραν να την περάσουν σε όλο το ΦΚ. Ούτε τα ίδια τα δικά μας στελέχη τη συνειδητοποιούν πλήρως. Το δίδαγμα που βγαίνει από τη διαπίστωση αυτή, είναι πολύ σημαντικό. Το φοιτητικό κίνημα, όπως και το κίνημα νεολαίας γενικά, πρέπει να καταφέρνει να συντονίζει στο έπακρο τη δράση του με το υπόλοιπο λαϊκό, το εργατικό πριν απ' όλα, κίνημα. Κι αυτό όχι μόνο γιατί είναι γνωστή - και σωστή - η θέση μας για τη ρόλο της εργατικής τάξης, αλλά και γιατί, γενικά, ο αγώνας κάποιου τομέα, όταν βάζει ευρύτερους στόχους, δεν μπορεί να πετύχει, αν δεν συνδεθεί με τους αγώνες των άλλων τομέων του κινήματος.

Αναμφισβήτητα, πάντως, η κατάσταση είναι ώριμη, αντικειμενικά, για μεγάλα ξεσπάσματα. Κάτι το καινούργιο κυοφορείται. Και παρόλο που ο υποκειμενικός παράγοντας, οργανωτικά κυρίως (αλλά, σε ορισμένο βαθμό, και πολιτικά - ιδεολογικά) δεν είναι έτοιμος, ο καθένας ένοιωθε πως τα ξεσπάσματα δεν έπρεπε να αποκλείονται.

β) Το χουντομαρκεζινικό καθεστώς καταλαβαίνει την κατάσταση. Επιχειρεί να την αντιμετωπίσει με την παραπέρα προώθηση του ελιγμού της «φιλελευθεροποίησης», διακηρύσσει ότι προετοιμάζει «εκλογές» και προσπαθεί επίμονα να κερδίσει τη συμπαράσταση του πολιτικού κόσμου ή τουλάχιστο την ανοχή του. Ή προσπάθεια του πέφτει και πάλι στο κενό. Στο σύνολό του σχεδόν ο πολιτικός κόσμος (με θλιβερή, πάντα, εξαίρεση την ηγεσία των αναθεωρητών) απορρίπτει τον ελιγμό. Ιδιαίτερη σημασία έχει η σωστή και καθαρή θέση του ΚΚΕ, η μόνη πλήρης, ολοκληρωμένη και χωρίς ταλαντεύσεις θέση, που παίζει σοβαρό ρόλο στην όλη εξέλιξη του λαϊκού κινήματος τότε. Πρόκειται για μια περίπτωση, όπου, ακόμα μια φορά και πολύ χαρακτηριστικά, εκδηλώθηκε η εξαιρετικά μεγάλη, καθοριστική συμβολή του ΚΚΕ στον όλο αντιχουντικό αγώνα της εφταετίας. Και αναμφισβήτητα, μέχρι σήμερα αποτελεί πολύτιμο πολιτικό κεφάλαιο.

Στο φοιτητικό χώρο η χούντα επίσης επιχειρεί ελιγμό, κάνει μερικές υποχωρήσεις, προσπαθώντας να δεσμεύσει το ΦΚ με «εκλογές» όπως αυτή τις ήθελε, που θα διεξαχθούν μετά τις βουλευτικές. (Επιδιώκει να γίνουν οι φοιτητικές μετά τις βουλευτικές εκλογές, γιατί έτσι έλπιζε να σταθεροποιήσει τη θέση της και να μπορέσει, υστέρτα, να ανακόψει τη ριζοσπαστικοποίηση του ΦΚ και να το χτυπήσει ευκολότερα). Ούτε όμως το ΦΚ εξαπατήθηκε. Αντίκρουσε τον ελιγμό. Κι εδώ τη σωστή κατεύθυνση έδωσαν η ΚΝΕ και Α/Ε που καθόρισαν ενεργητική αποχή και ταυτόχρονα αγώνα για κατάκτηση, στην πράξη, αμέσων και ελεύθερων εκλογών, σε αντίθεση με τη στάση του ΡΦ (αναμονή, να μην απορρίψουμε το νόμο της χούντας) και τη στάση των αριστεριστικών ομάδων (καμιά συζήτηση, ούτε πάλι για άλλες εκλογές στους φοιτητές). Η σωστή γραμμή της ΚΝΕ και της Α/Ε επικράτησε κι αυτή έδωσε αγωνιστική προοπτική και συνέχεια στην πάλη των φοιτητών.

γ) Το Κόμμα είχε σωστά, πολιτικά, εκτιμήσει τον ελιγμό της «φιλελευθεροποίησης» και την εξαγγελία των «εκλογών». Στην πολιτική του γραμμή υπήρχε σαφής προοπτική της ανάπτυξης των αγώνων του λαού, της κλιμάκωσής τους μέχρι και την ανατροπή της δικτατορίας. Η αντίθετη άποψη, ότι δεν υπήρχε τέτοια προοπτική που θα αποτελούσε καθοδηγητική γραμμή για τους αγώνες του λαού μας και θα προέβλεπε μια κλιμακωμένη χρησιμοποίηση των διάφορων μορφών πάλης για την ανατροπή της δικτατορίας, δεν είναι σωστή. Πραγματικά, το Κόμμα δεν είχε την προοπτική κλιμάκωσης των αγώνων, εκείνη τη στιγμή, ως την ανατροπή της δικτατορίας. Και σωστά. Γιατί αυτό δεν ήταν δυνατό να γίνει μόνο με το ΦΚ, χωρίς την ανάλογη ανάπτυξη αγώνων της εργατικής τάξης, που, παρόλο ότι είχαν ανέβει, δεν ήταν στο επίπεδο εκείνο που θ' απαιτούσε μια τέτοια σύγκρουση, αν όχι με εντελώς σίγουρες, τουλάχιστον με λίγο-πολύ αρκετές πιθανότητες επιτυχίας. Αυτό δεν ήταν δυνατό να γίνει επίσης, γιατί το επίπεδο ανάπτυξης της οργάνωσης των δυνάμεων της πρωτοπορίας ήταν σε χαμηλό επίπεδο, κάτω από τις διαθέσεις των μαζών (και αυτό ισχύει και για το ΦΚ). Η αντίθετη άποψη, που αναφέρθηκε παραπάνω, οφείλεται σε αβανγκαρντιστική υπερτίμηση του ΦΚ, είναι μια αντίληψη που και στην πορεία, συνειδητά ή όχι, επικράτησε σε στελέχη του ΦΚ και είχε ορισμένες αρνητικές συνέπειες.

Ωστόσο, η πολιτική μας θέση-γραμμή, σε κείνες τις στιγμές, αν και σωστή, δεν ήταν πλήρης και ολοκληρωμένη.

Η έλλειψη βρισκόταν στο ότι δεν υπήρξε συγκεκριμένη προοπτική και επεξεργασία του τρόπου που οι οργανώσεις μας έπρεπε να παρέμβουν σε απότομα ξεσπάσματα, του τρόπου που έπρεπε να δράσουν σε τέτοιες περιπτώσεις, των στόχων που έπρεπε να βάλουν μπροστά στις μάζες, των μορφών πάλης που έπρεπε να προωθούν. Στα ντοκουμέντα της ΚΕ υπάρχει γενικά και η προοπτική για απότομα ξεσπάσματα, έστω κι αν δεν γινόταν συγκεκριμένη και σαφής προβολή της θέσης. Η έλλειψη αυτή ήταν πιο ουσιαστική για την πολιτική που, πιο συγκεκριμένα, έπρεπε να χαράξει το Γραφείο Κλιμακίου της ΚΕ. Πάντως, σ' αυτά τα σημεία πρέπει να εντοπιστεί η έλλειψη πολιτικής προετοιμασίας.

Πέρα απ' αυτό, υπήρξε, βέβαια, η σοβαρή έλλειψη οργανωτικής και τεχνικής προετοιμασίας, ακόμα και για την παρακολούθηση (πολύ περισσότερο για την καθοδήγηση) τέτοιων καταστάσεων. Σ' αυτό συντέλεσε σημαντικά η σχεδόν ανύπαρκτη, από το Γραφείο Κλιμακίου, μελέτη και επεξεργασία της πείρας των αγώνων της άνοιξης του 1973.

Στα ίδια πλαίσια, όπως ήταν επόμενο, κινούνται κι οι ελλείψεις της καθοδήγησης της ΚΝΕ. Κι εδώ όμως είναι λαθεμένη η κριτική που γίνεται ότι οι θέσεις της στρέφονταν σε αγώνες μόνο για τα φοιτητικά αιτήματα. Αντίθετα, η ΚΝΕ προωθώντας σωστά την προβολή των φοιτητικών αιτημάτων - και των μερικών και

γενικότερων για τις συνδικαλιστικές και πολιτικές ελευθερίες - τα συνδύαζε με την όλη αντιχουντική πάλη, τα έντασσε μέσα στα πλαίσια αυτής της πάλης, υπογραμμίζοντας (σωστά) την ανάγκη συντονισμού με ολόκληρο το λαϊκό κίνημα. Αυτό αποδείχτηκε και από τα ντοκουμέντα της ΚΝΕ, που μερικά αναφέρθηκαν. Υπάρχει, βέβαια, ένα άλλο ζήτημα: αν και σε ποιο βαθμό, έγινε δυνατό η γραμμή της αυτή να φτάσει σωστά ως τα στελέχη της ΚΝΕ και της Α/Ε, που μέσα στους φοιτητικούς χώρους τη χειρίζονταν. Υπήρξαν εδώ αδυναμίες κι η γραμμή αυτή, ορισμένες φορές, εφαρμόστηκε μονοκόμματα, - επιμονή για φοιτητικά μόνον αιτήματα και αποκλεισμός γενικότερων συνθημάτων αντιχουντικής και αντιιμπεριαλιστικής πάλης - πράγμα που προκάλεσε δυσκολίες.

δ) Η μορφή αγώνα - κατάληψη - ξεπήδησε στις μέρες του Νοέμβρη «αυθόρμητα». Πρέπει σωστά όμως να κατανοηθεί αυτό το «αυθόρμητο». Σα μορφή αγώνα, η κατάληψη είχε χρησιμοποιηθεί και την άνοιξη του '73, - μια φορά με επιτυχία, μια δεύτερη όχι με πλήρη επιτυχία. Το σύνθημα για κατάληψη κυκλοφορούσε στους φοιτητές, είχε και συγκεκριμένα προβληθεί στις εκδηλώσεις 8 και 9 Νοέμβρη. Και τελικά είχε ωριμάσει μέσα στη συνείδηση των φοιτητών. Επίσης, ήταν μέσα στη λογική της ανάπτυξης των αγώνων που προωθούσαν τα στελέχη του ΦΚ και πριν απ' όλα οι αριστεριστές, αλλά και τα στελέχη της ΚΝΕ και της Α/Ε. Με αυτή την έννοια, το αυθόρμητο στοιχείο περιορίζεται, δεν είναι δηλαδή η κατάληψη απλώς ένα τυχαίο κι έξω από κάθε προοπτική ξέσπασμα. Είναι όμως και αυθόρμητο, γιατί: 1) Δεν υπήρξε σχέδιο καμιάς οργάνωσης, ούτε των αριστεριστών. 2) Δεν υπήρξε καμιά απόφαση για ν' αρχίσει η κατάληψη, απόφαση που να πάρθηκε έστω κι εκείνη τη στιγμή.

Η μορφή αυτή δηλαδή επιβλήθηκε «εκ των πραγμάτων», χωρίς και οι ίδιοι οι φοιτητές έγκαιρα να το συνειδητοποιήσουν: Μέσα στο γενικό κλίμα ξεσηκωμού και κάτω από την πίεση συνθημάτων, που γενικά κι αόριστα, πίεζαν για πιο «δυναμικές» μορφές πάλης. Μέσα στο πλαίσιο της ταλάντευσης που έδειξαν τα στελέχη της Α/Ε, που, επειδή ήσαν απροετοίμαστα να προτείνουν συγκεκριμένες μορφές παραπέρα πάλης, δέχτηκαν, «παθητικά», χωρίς να παίρνουν θέση, μια κατάσταση που επιβαλλόταν. Μπορεί να μελετηθεί παραπέρα το ζήτημα, αν τα στελέχη της Α/Ε θα μπορούσαν, - από τη στιγμή που έγκαιρα και σχεδιασμένα υπεράσπιζαν κάποιες άλλες, συγκεκριμένες θέσεις (όχι πάντως άρνηση απλή, αλλά θετικές προτάσεις άλλων μορφών πάλης), - να στρέψουν όλο το ΦΚ σε κάποια άλλη μορφή αντιμετώπισης. Κάτι τέτοιο, φαίνεται, όχι μόνο δεν πρέπει να αποκλείεται, αλλά αντίθετα είναι μάλλον βέβαιο ότι αν η ΚΝΕ ήταν σωστά προετοιμασμένη και τα στελέχη της δούλευαν έγκαιρα, σωστά και επιτόπου μέσα στο ΦΚ, με αυτή την κατεύθυνση, θα ήταν δυνατό ή να μην επιλεγεί καθόλου η μορφή της κατάληψης ή, και αν προσωρινά ποαγματοποιούνταν, να στρεφόταν γρήγορα προς άλλες εξελίξεις. Πρόκειται για συμπέρασμα που έχει πάντοτε, και σήμερα, αξία. (ΣΗΜ.: Είναι φανερό πως κι εδώ κι όπου αλλού γίνεται λόγος για αδυναμίες της καθοδήγησης της ΚΝΕ, αυτές αντανακλούν άμεσα τις ελλείψεις βοήθειας του Κόμματος στην ΚΝΕ).

Πάντως, είχε μεγάλη σημασία ότι από τη στιγμή που επιβλήθηκε η μορφή κατάληψης, τα στελέχη της ΚΝΕ και η Α/Ε έμειναν και προσπάθησαν να αντιδράσουν, όπως νόμιζαν καλύτερα, στις παραπέρα εξελίξεις. Πρόκειται για μια θετική πείρα που επίσης πρέπει να αξιοποιηθεί.

ε) Τα γεγονότα των ημερών εκείνων (και όχι μόνο η κατάληψη του Πολυτεχνείου) αποτέλεσαν αιφνιδιασμό για το Γραφείο του Κλιμακίου. Κι αυτό εξαιτίας της έλλειψης της πολιτικής και οργανωτικής προετοιμασίας που αναφέρθηκε προηγούμενα. Κι ακόμα γιατί το Γραφείο Κλιμακίου δεν είχε προβληματιστεί για το ενδεχόμενο τέτοιων εκδηλώσεων. Μια τέτοια έλλειψη προβληματισμού είναι λάθος, πολύ περισσότερο που υπήρχαν τα γεγονότα της άνοιξης '73, υπήρξε και τώρα ένα κλίμα, που έδειχνε ότι μορφές αγώνα, σαν αυτές ή παρόμοιες, δεν έπρεπε να αποκλείονται. Και θα πρέπει να υπογραμμιστεί η σημασία που έχει το να μπορεί η καθοδήγηση, και σε οποιασδήποτε συνθήκες παρανομίας, να ενημερώνεται πολύ γρήγορα στις οποιεσδήποτε απότομες αλλαγές και εξελίξεις. Αυτό δεν μπόρεσε να το καταφέρει τότε το Γραφείο Κλιμακίου. Ανάλογες αδυναμίες υπήρξαν και στην ΚΝΕ. Επίσης: Ήταν σωστή η θέση του Γραφείου Κλιμακίου (και της ΚΝΕ) για αποφυγή προγραμματίσιμων ενεργειών, αλλά έπρεπε να συνοδεύεται με θέσεις για αντιμετώπιση των καταστάσεων αυτών, όταν «εκ των πραγμάτων» επιβάλλονται.

(Η πείρα αυτή είναι όχι μόνον για το μέλλον, αλλά και για σήμερα πολύ σημαντική). Έτσι το Γραφείο του Κλιμακίου και το Γραφείο ΚΣ της ΚΝΕ βρέθηκαν, σε μεγάλο βαθμό, απροετοίμαστα μπροστά στα γεγονότα.

Το Γραφείο του Κλιμακίου της ΚΕ ήταν, βέβαια, τότε απορροφημένο με την προσπάθεια ανασυγκρότησης των οργανώσεων, το πέρασμα στελεχών στην παρανομία, την αποστολή στελεχών για το 9ο Συνέδριο και δεν πρόλαβε ν' αντιμετωπίσει πλήρως και σωστά όλα τα προβλήματα. Ωστόσο, αυτές οι δυσκολίες θα μπορούσαν, ίσως, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, να αντιμετωπιστούν. Ανεξάρτητα όμως από τις δυσκολίες αυτές και το αν ήταν δυνατόν, και σε ποιο βαθμό, να αντιμετωπιστούν από το Γραφείο Κλιμακίου, είναι

φανερό πως οι αδυναμίες κι οι ελλείψεις αυτές πρέπει να υπογραμμιστούν, σαν απαραίτητα διδάγματα για το κίνημα.

4.3. Οι μέρες του Πολυτεχνείου

α) Όπως ξεκίνησε απρογραμματίστα η κατάληψη έτσι και συνεχίστηκε. Μια προωθημένη μορφή αγώνα συνδυάστηκε: Με ξεσηκωμό σχετικά περιορισμένων μαζών, βασικά φοιτητών μόνο, και με οξυμμένη, απλώς, τη γενική αντιχουντική και αντιιμπεριαλιστική διάθεση ευρύτερων μαζών. Με έλλειψη ξεκαθαρισμένων στόχων και προοπτικής για την εξέλιξη του αγώνα. Στην πορεία, με άξονα τη ΣΕ, γίνεται προσπάθεια να επανορθωθούν οι ελλείψεις αυτές, πράγμα που πετυχαίνεται ως ένα μόνο βαθμό. Οι ελλείψεις αυτές και η αδυναμία να επανορθωθούν γρήγορα οφείλονται στο γενικά χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης του λαϊκού κινήματος, στην έλλειψη της προετοιμασίας των συνεπών αντιδικτατορικών δυνάμεων που αναφέρθηκαν ήδη, καθώς και στην αδυναμία της ΣΕ να μετεξελιχτεί σε πραγματικό κέντρο ολόπλευρης καθοδήγησης του ξεσηκωμού. Στο τελευταίο αποφασιστική στάθηκε η αδυναμία συγκρότησης μέσα στο Πολυτεχνείο ενιαίου κέντρου καθοδήγησης και ακόμα περισσότερο, η αδυναμία γενικότερου συντονισμού της καθοδηγητικής δουριάς από το Κόμμα και την ΚΝΕ για όλη την Αθήνα.

β) Φάνηκε και στα γεγονότα αυτά η μεγάλη σημασία της σωστής επιλογής και της σωστής προβολής των διαφόρων συνθημάτων. Συνδυασμός των μερικών με τα γενικά. Διάκρισή τους σε συνθήματα προπαγάνδας, ζύμωσης και δράσης. Σωστή μεθόδευση της αλλαγής, στην πορεία, του χαρακτήρα ενός, συνθήματος. (Στο κεφάλαιο 3 δόθηκε αναλυτικά η πείρα από την πορεία χρησιμοποίησης των συνθημάτων στις μέρες του Πολυτεχνείου).

γ) Πρέπει να αξιοποιηθεί η πείρα (κυρίως θετική) από την οργάνωση της εσωτερικής ζωής και διεύθυνσης του αγώνα μέσα στο Πολυτεχνείο, αλλά και να υπογραμμιστεί η σημασία που έχει, σε τέτοιες περιπτώσεις, το να καταχτούν τα στελέχη μας (έτσι η αλλιώς, αυτά έχουν την ευθύνη απέναντι στο λαϊκό κίνημα) θέσεις-κλειδιά (συντονισμός, τηλεφωνικό κέντρο, πομπός, πόρτες κλπ.), ώστε να μπορούν να ελέγχουν ουσιαστικά τις εξελίξεις. Να μπορούν να ελέγχουν ουσιαστικά τις εξελίξεις. Να μπορούν αποτελεσματικά να εξαρθρώσουν τις προσπάθειες και ύποπτων στοιχείων.

δ) Συντονιστικές επιτροπές ή επιτροπές αγώνα, σε τέτοιες περιπτώσεις, μπορούν και πρέπει ν' αναδειχτούν σε ουσιαστικούς μαζικούς φορείς καθοδήγησης των αγώνων. Τα στελέχη μας, που συμμετέχουν σ' αυτές τις «Επιτροπές, έχουν πρωταρχική υποχρέωση να προσπαθούν να πάρουν επαφή με την κομματική καθοδήγηση και όταν δεν το καταφέρνουν, να επωμίζονται, πρωτόβουλα και με θάρρος (δουλεύοντας συλλογικά), την ευθύνη της καθοδήγησης των επιτροπών αυτών.

ε) Ο κλειστός χώρος προσφέρεται, ίσως, (σε κατάλληλη στιγμή του κινήματος) σαν εστία αγώνα για λύση περιορισμένων, τοπικών προβλημάτων. Για γενικότερες εκδηλώσεις μπορεί να παίξει το ρόλο πόλου συσπείρωσης, αλλά όχι καθοδήγησης των ευρύτερων μαζών. Και οπωσδήποτε, σε τέτοιες περιπτώσεις, ακόμα πιο ευνοϊκό είναι να μπορεί κανείς να δημιουργεί περισσότερες εστίες ξεσηκωμού, Έτσι ή αλλιώς, πρέπει να δράσει, με το μέγιστο της ενεργείας του, το κομματικό - Κνίτικο κέντρο καθοδήγησης. Την ευθύνη αυτή έχει το αρμόδιο όργανο. Όταν, για οποιουδήποτε λόγους, αυτό δεν γίνει άμεσα δυνατό, πρέπει τα στελέχη του Κόμματος ή της ΚΝΕ να πάρουν την πρωτοβουλία και να συγκροτήσουν προσωρινό καθοδηγητικό κέντρο, που να προσπαθήσει να πάρει επαφή με την καθοδήγηση, άλλα και να επωμιστεί άμεσα, πρακτικά την ευθύνη της καθοδήγησης του κινήματος.

στ) Η λειψή προετοιμασία του Γραφείου Κλιμακίου και του Γραφείου ΚΣ της ΚΝΕ αναφέρθηκε προηγουμένα. Προστίθεται ο πλήρης αιφνιδιασμός του από το ξέσπασμα. Και η αδυναμία του γρήγορα να συνέλθει από τον αιφνιδιασμό και να καθοδηγήσει τα γεγονότα. Και στο επίπεδο που τότε βρισκόμαστε ήταν, ως ένα βαθμό, δυνατό να γίνει αυτό. Δεν υπήρξε απόφαση δημιουργίας καθοδηγητικού κέντρου, τοποθετημένου μάλιστα κοντά στα γεγονότα. Στις περιπτώσεις αυτές πρέπει, αλλάζοντας τη συνηθισμένη συνωμοτική τάξη, να διατίθενται καθοδηγητικά στελέχη για να αναλαβαίνουν αυτή την ευθύνη. Να εξασφαλίζεται με τον καλύτερο τρόπο η πλήρης συνδεσμολογία των διάφορων κρίκων με συνδέσμους και με τον ανάλογο τεχνικό εξοπλισμό επικοινωνίας. Και φυσικά, ο τεχνικός αυτός μηχανισμός πρέπει από τα πριν να είναι εξασφαλισμένος. Η

αξιοποίηση δυνατοτήτων, όπως της ΦΑ, να γίνεται ολόπλευρα και με τη μετάδοση κειμένων που έχουν καθοδηγητικό χαρακτήρα. Αλλά και τα πληροφοριακά κείμενα να είναι έτσι ελεγμένα, ώστε να μη δημιουργούν συγχύσεις ως προς τη γραμμή μας. Αυτό ισχύει και για τις σημερινές συνθήκες, - στα δημοσιεύματα, λόγου χάρη, του «ΡΙζοσπάστη».

ζ) Ν' αξιοποιηθεί η πείρα από τις μορφές και τους τρόπους της διαφώτισης, όπως: Τα συνθήματα πάνω σε αυτοκίνητα. Προκηρύξεις και τρυκ που ρίχνονται μέσα σε αυτοκίνητα. Κόλλημα πάνω σ' αυτά πρόχειρων πλακάτ με συνθήματα ή σκίτσα. Μικροφωνικές εγκαταστάσεις. Δημοσιεύματα στον Τύπο (μπορούσε και απέξω η καθοδήγηση του Κόμματος και της ΚΝΕ να διοχετεύσει τέτοια στον Τύπο). Τρυκ, προκηρύξεις, Ξένοι σταθμοί. Και πάνω απ' όλα, πομπός - μια πείρα που ολόπλευρα πρέπει να μελετηθεί και να εξασφαλιστούν από τώρα τα αναγκαία μέσα για την αξιοποίησή της.

η) Η υποχώρηση δεν έγινε δυνατό να είναι συνταγμένη. Αποτελεί όμως αυτό βασικό πρόβλημα σε τέτοιες μάχες. Αν η καθοδήγηση έγκαιρα καταπιανόταν με το πρόβλημα αυτό, πιθανόν θα μπορούσε κατάλληλα να προετοιμάσει μια τέτοια υποχώρηση (πριν από την τελική έφοδο των τάνκς) που θα εξελισσόταν σε μαζικές διαδηλώσεις και άλλες εκδηλώσεις σε όλη την Αθήνα, μεταφέροντας και διατηρώντας το πνεύμα της αγωνιστικής έξαρσης. Είναι αυτό βασικό στοιχείο της διεύθυνσης μιας μάχης, όταν δεν μπορεί άμεσα να οδηγηθεί σε νικηφόρα έκβαση.

4.4. Γενικά συμπεράσματα

α) Τα γεγονότα του Νοέμβρη '73 δεν πρέπει να κληθούν σαν ένα ξαφνικό ξεκομμένο περιστατικό. Ο λαϊκός αυτός ξεσηκωμός, η έκταση και το βάθος του, δεν μπορεί ν' αποδοθούν σε τυχαία και συγκυριακά φαινόμενα. Πολύ περισσότερο, ούτε γενικά οι αγώνες αυτοί, ούτε οι ειδικές μορφές που πήραν, δεν μπορεί να αποδοθούν, σε κάποιο «σχέδιο» αριστεριστών ή προβοκατόρων, ούτε γενικά, στο αυθόρμητο, όσο κι αν Κάποια ειδική μορφή (λόγου χάρη, η κατάληψη του Πολυτεχνείου) παρουσίασε στην αρχή το στοιχείο του αυθόρμητου. Πέρ' απ' όλα ειπώθηκαν προηγούμενα, πρέπει να προστεθεί πως οι αγώνες αυτοί έχουν τις ρίζες τους πολύ βαθιά. Ξεκινάνε από τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα και την κατάσταση, οικονομική και πολιτική, που είχε διαμορφωθεί από παλιά στη χώρα μας, και βέβαια, άμεσα από την όξυνση των προβλημάτων και της κατάστασης που έφερε η εφτάχρονη χουντική τυραννία. Συνδέονται άμεσα με τις πολύχρονες παραδόσεις αγώνων, αντιφασιστικής, αντιιμπεριαλιστικής πάλης του λαού, με την καθολική του αντίθεση και τη συνεχή ανάπτυξη των αγώνων του σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας.

Πιο συγκεκριμένα, το ξέσπασμα των γεγονότων του Νοέμβρη '73 ήρθε σαν αποτέλεσμα: Των αντικειμενικών συνθηκών που είχαν δημιουργηθεί στη διάρκεια, και ιδιαίτερα (στο τέλος, του 1973, - και εσωτερικά στη χώρα μας και διεθνώς. Της ανάπτυξης που είχε σημειώσει τότε η αντιχουντική διάθεση και αντίθεση όλου του λαού, της ανόδου που είχε πραγματοποιήσει όλο το λαϊκό κίνημα, κι ιδιαίτερα (για ειδικούς λόγους) το φοιτητικό, κίνημα. Της βελτίωσης που είχε σημειωθεί στις οργανωμένες δυνάμεις του λαού και πάλι απ' όλα στις δυνάμεις του Κόμματος και της ΚΝΕ.

Σωστά αξιοποιήθηκαν οι ειδικές αντικειμενικές συνθήκες, που αναφέρθηκαν (όξυνση της κρίσης του χουντικού καθεστώτος και των εσωτερικών του αντιθέσεων, όξυνση των εσωιμπεριαλιστικών αντιθέσεων, προώθηση της πολιτικής ειρηνικής συνύπαρξης και ύφεσης στις διεθνείς σχέσεις, ανάπτυξη της διεθνούς αλληλεγγύης και συμπάραστασης στον αγώνα του λαού μας κλπ.). Αυτές πίεζαν προς την κατεύθυνση κάποιας αλλαγής στη χώρα μας, την οποία, βέβαια, ο ιμπεριαλισμός και οι ντόπιοι πράκτορες του προσπαθούσαν να την πραγματοποιήσουν όσο το δυνατό πιο ανώδυνα, να την κάνουν όσο το δυνατό λιγότερο ουσιαστική. Στην κατεύθυνση αυτή προσπάθησαν να εφαρμόσουν το πείραμα της «φιλελευθεροποίησης» και «πολιτικοποίησης» του χουντικού καθεστώτος. Σ' αυτές τις συνθήκες δημιουργούνταν πιο ευνοϊκές δυνατότητες για την εκδήλωση της λαϊκής αντίθεσης και της ανάπτυξης της λαϊκής πάλης με κατεύθυνση την ανατροπή της δικτατορίας.

Η συσσωρευμένη πείρα αγώνων, η συνεχής, έστω παθητική ή με όχι έκδηλα ενεργητικές μορφές, πάλη του λαού σ' όλο το διάστημα της δικτατορίας, έδωσαν τη βάση, τη συσσωρευμένη «ποσότητα», από την οποία ξέσπασε η νέα «ποιότητα» αγώνων. Το πείραμα της «φιλελευθεροποίησης» δεν εξαπάτησε το λαό, δεν αποπροσανατόλισε, στο σύνολο σχεδόν, τον πολιτικό κόσμο. Περισσότερο και πάνω απ' όλα, η τιμή για μια πλήρως σωστή και αταλάντευτη στάση, που ξεσκέπασε την απάτη του χουντομαρκεζινικού πειράματος, ανήκει στο ΚΚΕ. Η γραμμή αυτή διάλυσε τις οποιοσδήποτε αυταπάτες και συγχύσεις, προσανατόλισε σωστά το λαϊκό κίνημα όχι στην αποδοχή της «φιλελευθεροποίησης», αλλά στην αξιοποίηση των πρόσθετων δυνατοτήτων που δημιουργούνταν για το δυνάμωμα των οργανωμένων φορέων της αντιδικτατορικής πάλης

και πριν απ' όλα των οργανώσεων του Κόμματος και της ΚΝΕ, για την ανάπτυξη της λαϊκής πάλης μέχρι την ανατροπή της δικτατορίας.

Γέννημα αυτών των συνθηκών και της σωστής κατεύθυνσης στο λαϊκό κίνημα είναι η κορυφαία έξαρση των αγώνων το Νοέμβρη 1973.

β) Ο ρόλος του Κόμματος (όπως και της ΚΝΕ επίσης) ήταν εξαιρετικά σημαντικός. Το ΚΚΕ, σε όλη τη διάρκεια της εφταετίας, είχε την πιο συνεπή αντιχουντική γραμμή και την πιο σωστή τακτική πάλης. Έτσι, η επιρροή του στην ανάπτυξη του λαϊκού αντιδικτατορικού αγώνα ήταν καθαριστική. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η συμβολή του, με την αποφασιστική και συνεπή στάση του απέναντι στο χουντομαρκεζινικό πείραμα, στάση που επηρέασε καθοριστικά και τις θέσεις των άλλων αντιχουντικών δυνάμεων και του λαϊκού κινήματος γενικότερα. Αντικειμενικά, στις συνθήκες εκείνες, η στάση αυτή τον Κόμματος, έπαιξε καθοδηγητικό ρόλο στο αντιδικτατορικό κίνημα. Πέρ' απ' αυτό, η δημιουργία, από το 1968 της ΚΝΕ και βοήθεια που της έδωσε το ΚΚΕ για ν' αναπτυχθεί σημαντικά και να μπορέσει να παίξει σοβαρό ρόλο στο ΦΚ και σε όλο το κίνημα νεολαίας, να σταθεί στις πρώτες γραμμές της πάλης στις μέρες του Νοέμβρη, ήταν, αναμφισβήτητα, μεγάλη συμβολή στον αγώνα κατά της χούντας. Στην ανάπτυξη των φοιτητικών αγώνων η αποφασιστική παρεμβολή της ΚΝΕ ήταν ο ουσιαστικός παράγοντας. Γενικότερα, κάτω από την καθοδήγηση της ΚΝΕ, αναπτυσσόταν όλη την εφταετία το πιο οργανωμένο κίνημα νεολαίας κατά της δικτατορίας. Ανεξάρτητα από τις αδυναμίες και τον μη ικανοποιητικό βαθμό ανάπτυξης τους, οι οργανώσεις του Κόμματος ήσαν, σχετικά με το υπόλοιπο, κίνημα, οι πιο σημαντικές οργανωμένες αντιδικτατορικές δυνάμεις, στήριγμα όλου του αντιχουντικού αγώνα. Ιδιαίτερα πρέπει να υπογραμμιστεί επίσης ο πολύ σοβαρός ρόλος που έπαιξε η ΦΑ σε όλο τον αντιδικτατορικό αγώνα, καθώς και στις μέρες του Νοέμβρη. Στις συνθήκες εκείνες η ΦΑ έπαιξε πραγματικά το ρόλο του μαζικού προπαγανδιστή και οργανωτή των λαϊκών αγώνων και βοήθησε στην ανάπτυξη ξεχωριστών αγώνων και κινητοποιήσεων σε διάφορους τομείς.

Η υπογράμμιση του ρόλου του Κόμματος (όπως και της ΚΝΕ) με κανένα τρόπο δεν σημαίνει υποτίμηση των βασικών αδυναμιών που, - αντικειμενικά, κυρίως, - υπήρχαν, είτε που παρουσιάστηκαν από υποκειμενικές ελλείψεις των οργανώσεων του και της καθοδήγησης τους. Και οι αδυναμίες που σημειώθηκαν στην πορεία του πενθήμερου της έξαρσης των αγώνων και που δεν επιτρέψαν μια καλύτερη έκβαση των αγώνων αυτών, οφείλονται ακριβώς στο χαμηλό βαθμό οργάνωσης των δυνάμεων μας, στις ελλείψεις της οργανωτικής και τεχνικής προετοιμασίας. Επειδή αναφέρθηκαν και προηγούμενα, εδώ σημειώνουμε επιγραμματικά, ότι αυτές κυρίως εκφράστηκαν: Στη λειψή ενημέρωση πάνω στα γεγονότα και στην όχι ικανοποιητική παρακολούθηση και καθοδήγηση τους στην έκλειψη της κατάλληλης συνδεσμολογίας, με ανθρώπους και τεχνικά μέσα. Στην αδυναμία δημιουργίας του κατάλληλου, επιτόπου, καθοδηγητικού κέντρου, με άμεση και έγκαιρη αλλαγή των μεθόδων καθοδήγησης που είχε επιβάλει η «συνθητισμένη» συνωμοτική τάξη.

Εκείνο πάντως που, αναμφισβήτητα, προκύπτει σαν βασικό δίδαγμα, και από την πείρα των αγώνων του Νοέμβρη '73, είναι η μεγάλη σημασία που έχει καλή οργάνωση των συνεπών επαναστατικών δυνάμεων, των δυνάμεων του Κόμματος ιδιαίτερα (καθώς και της ΚΝΕ). Σ' αυτό βρίσκεται ένας πολύ σοβαρός, καθοριστικής σημασίας παράγοντας για κάθε επιτυχία.

γ) Το φοιτητικό κίνημα στους αγώνες του Νοέμβρη '73 έπαιξε το ρόλο δύναμης κρούσης του λαϊκού κινήματος. Οι φοιτητές βρέθηκαν, εκείνη τη στιγμή, στις πρώτες γραμμές του λαϊκού ξεσηκωμού.

Το συμπέρασμα αυτό δεν έρχεται σε καμία αντίφαση τη γενική θέση για το ρόλο της εργατικής τάξης, σαν πρωτοπορίας του λαϊκού κινήματος. Αντίθετα μάλιστα. Και οι αγώνες αυτοί επιβεβαιώνουν, από μίαν άλλη πλευρά, τη θέση αυτή. Ο ειδικός ρόλος που έπαιξαν οι φοιτητές στην περίοδο εκείνη βρίσκει τη σωστή του τοποθέτηση στα παρακάτω:

Ι) Έχει και άλλοτε αποδειχθεί (από τη διεθνή και ελληνική πείρα) πως σε ειδικές περιπτώσεις, σε στιγμές που προωθούνται για λύση πανδημοκρατικά προβλήματα, αιτήματα εθνικής ανεξαρτησίας κ.λ.π., και ταυτόχρονα το οργανωμένο εργατικό κίνημα, για οποιουσδήποτε λόγους, βρίσκεται σε αδύνατο σημείο ανάπτυξης, που το επίπεδο οργάνωσης του Κόμματος και των οργανώσεων του είναι πολύ χαμηλό, είναι δυνατό το ΦΚ να παίξει, για μια ορισμένη περίοδο, το ρόλο δύναμης κρούσης του λαϊκού κινήματος, να προωθηθεί στις πρώτες γραμμές της λαϊκής πάλης. Αυτή ήταν γενικά η περίπτωση στη χώρα μας, στην περίοδο της δικτατορίας, μαζί και με μερικούς ακόμα παράγοντες που υπάρχουν πάντοτε στο ΦΚ (συγκέντρωση σε ένα χώρο μεγάλων δυνάμεων, δυνατότητες επαφής και οργάνωσης πλατιών κινήσεων, γενική έφεση προς μια ελεύθερη, δημοκρατική λειτουργία), είτε άλλους

ειδικούς παράγοντες που εμφανίστηκαν τότε, όπως μια προσπάθεια της χούντας να κάνει ειδική «πολιτική» προς τους φοιτητές, νομίζοντας πως έτσι θα τους προσεταιριστεί. Ολ' αυτά συμβάλανε τότε στην άνοδο του ΦΚ.

II) Και στις περιπτώσεις αυτές το ΦΚ δεν μπορεί να φτάσει σε ανώτατες εξάρσεις, χωρίς μια κάποια ανάπτυξη του όλου λαϊκού κινήματος, και πριν απ' όλα, των αγώνων της εργατικής τάξης. Η έξαρση του ΦΚ το Νοέμβρη '73 δεν στηρίχτηκε, βέβαια, σε μια από τα πριν ανάπτυξη των αγώνων της εργατικής τάξης. Είναι λάθος όμως να υποστηριχτεί πως η έξαρση αυτή ήταν μόνο φυσική συνέπεια της συνεχούς ανάπτυξης των φοιτητικών αγώνων στη διάρκεια του 1972 - 1973. Χωρίς την ανάπτυξη που είχαν γενικότερα οι λαϊκοί αγώνες, και ειδικά οι αγώνες της εργατικής τάξης, το 1973 (όταν, πραγματικά, οι αγώνες αυτοί είχαν, αρχίσει να προωθούνται στο προσκήνιο της αντιχουντικής πάλης), θα ήταν αδύνατο και το ΦΚ να φτάσει σε τέτοιο σημείο εξαρσής του. Άλλωστε, είναι φανερό πως καθοριστικό για την ανάπτυξη του ΦΚ ήταν η δημιουργία και δράση της ΚΝΕ, η οργανωμένη παρεμβολή της σ' αυτό. Αλλά και η ανάπτυξη της ΚΝΕ σημαίνει, πριν και πάν' απ' όλα, την αποφασιστική παρεμβολή στο λαϊκό κίνημα του ΚΚΕ, δηλαδή του συνεπούς, οργανωμένου, πρωτοπόρου τμήματος της εργατικής τάξης.

III) Το Κόμμα και η ΚΝΕ γενικά σωστά προφύλαξαν το ΦΚ από τη λαθεμένη τάση και αντίληψη της «πρωτοπορίας» του. Παρουσιάστηκαν, ωστόσο, αδυναμίες στη συστηματική αντιμετώπιση της τάσης αυτής, στην ανάπτυξη μιας συνεχούς και επίμονης ιδεολογικής και πολιτικής δουλειάς γύρω από την αντίληψη αυτή. Αυτό εκφράστηκε, ειδικά στην ΚΝΕ, και με την οργανωτική καθυστέρησή της στην ανάπτυξη των οργανωμένων δυνάμεων και της επιρροής της μέσα στην εργατική νεολαία. Αυτό φάνηκε και στην περίοδο εκείνη, άλλα και κατοπινά, αμέσως μετά την αλλαγή, φαίνεται ακόμα και σήμερα, σε μικρό βαθμό, στην πράξη, έστω και αν, θεωρητικά, σωστά αντιμετωπίστηκε και αντιμετωπίζεται το ζήτημα αυτό.

IV) Γενικά είναι ολοφάνερο ότι και η εξέλιξη των αγώνων του Νοέμβρη '73 αποδεικνύει πως οι αδυναμίες που παρουσιάστηκαν, και κυρίως η αδυναμία να οδηγηθεί ο ξεσηκωμός αυτός στον πιο σωστό δρόμο και να έχει τα μεγαλύτερα δυνατά αποτελέσματα, οφείλονται ακριβώς στο ότι η εργατική τάξη και το οργανωμένο, πρωτοπόρο κομμάτι της δεν ήταν έτοιμα να παίξουν το ρόλο που ιστορικά τους ανήκει.

Το δίδαγμα που βγαίνει απ' αυτά για τους φοιτητές, τη νεολαία, την ΚΝΕ, για όλο το λαϊκό κίνημα και το Κόμμα μας είναι φανερό, όπως φανερό είναι και η μεγάλη του σημασία. Χρειάζεται να επιμείνουμε περισσότερο στο δίδαγμα αυτό ειδικά μέσα στη νεολαία και τους φοιτητές, και σήμερα.

δ) Από την έκθεση που έγινε και από τα προηγούμενα συμπεράσματα, προκύπτει καθαρά η μεγάλη σημασία που έχει ο σωστός καθορισμός της πολιτικής κατεύθυνσης, σε κάθε στιγμή, για το λαϊκό κίνημα. Η άνοδος των αγώνων το '73 κι ειδικά η έξαρσή τους το Νοέμβρη, στηρίχτηκαν, πριν απ' όλα, στη σωστή πολιτική κατεύθυνση που έδινε το ΚΚΕ (και επομένως η ΚΝΕ στο κίνημα νεολαίας) σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας, καθώς και στη διάρκεια του '73, - ειδικότερα στην περίπτωση του χουντομαρκεζνικού πειράματος.

Ιδιαίτερα, πρέπει να σημειωθεί η μεγάλη σημασία που είχε (και έχει και σήμερα) η θέση του Κόμματος, που κάθε φορά, με ιδιαίτερη έμφαση, υπογραμμίζονταν: Η πάλη για τις άμεσες οικονομικές και πολιτικές διεκδικήσεις των εργαζομένων, για τις συνδικαλιστικές και δημοκρατικές ελευθερίες μπορεί ν' αποτελέσει την αφετηρία, τον άξονα για μεγάλους μαζικούς αγώνες, που θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη ισχυρού αντιδικτατορικού κινήματος, στην ανατροπή της δικτατορίας. Αποδείχτηκε πόσο είχε δίκιο το Κόμμα, όταν, από την αρχή ακόμα της δικτατορίας, υπογράμμιζε πως η άνοδος του αντιδικτατορικού αγώνα δεν θα προκύψει από τις σκόρπιες, μεμονωμένες ενέργειες εκρήξεων αυτοσχέδιων βομβών - όσο προσωπικό ηρωισμό κι αν έδειχναν σ' αυτές οι ξεκομμένοι αγωνιστές, - άλλα από την ανάπτυξη ενός γερού μαζικού κινήματος.

Στην ανάπτυξη των αγώνων αυτών κι ειδικά στην άνοδο του ΦΚ, φάνηκε πολύ καθαρά η σημασία που έχει η γενική κομματική θέση για την αξιοποίηση, μέσα στις οποιεσδήποτε και τις πιο σκληρές συνθήκες παρανομίας των νόμιμων δυνατοτήτων που, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, πάντοτε μπορεί το κίνημα να βρει. Αν το ΦΚ δεν αξιοποιούσε, από τις αρχές του '72, τις δυνατότητες αυτές, - ακόμα και με τις προσφυγές στο Συμβούλιο Επικρατείας για τα διορισμένα διοικητικά συμβούλια, - αν δεν εκμεταλλευόταν σωστά την κάποια «ευαισθησία» που, για τους γνωστούς λόγους, έδειχνε η χούντα προς το ΦΚ, δεν θα είχε καταφέρει να πετύχει αυτά που πέτυχε.

Υπογραμμίζοντας την πρωταρχική σημασία που είχε τότε, - και έχει πάντοτε, - ο σωστός καθορισμός της γενικής πολιτικής κατεύθυνσης, πρέπει να σημειώσουμε ακόμα πως αυτό δεν αρκεί. Χρειάζεται, παραπέρα, να

γίνεται συνεχής παρακολούθηση των καθημερινών εξελίξεων, να υπάρχει πλήρης και έγκαιρη ενημέρωση γι' αυτές και για τις διαθέσεις των μαζών, να γίνεται η συγκεκριμένη επεξεργασία της πολιτικής γραμμής για τις πιθανές εξελίξεις για τις μορφές αγώνα που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν, να εξασφαλίζεται η προετοιμασία των μαζών για τις μορφές αυτές. Γενικά, δεν πρέπει να αποκλείεται καμιά μορφή αγώνα, ούτε, βέβαια, η κατάληψη κτιρίων, αλλά θα πρέπει πάντοτε να επιλέγονται οι πιο κατάλληλες για το δοσμένο επίπεδο ανάπτυξης του κινήματος. Και πρέπει να υπάρχει, παραπέρα, η ανάλογη προετοιμασία για την αντιμετώπιση πιθανών απρόβλεπτων ή απρογραμμάτιστων ενεργειών. Και όχι, μόνο με την άρνηση και καταγγελία των μορφών αυτών, αλλά και με την προετοιμασία της πιο κατάλληλης παρεμβολής μας, από τη στιγμή που αυτές αυθόρμητα, ή «εκ των πραγμάτων», επιβάλλονται. Με την έννοια αυτή, η αρνητική πείρα από την έλλειψη της τέτοιας συγκεκριμένης πολιτικής προετοιμασίας της καθοδήγησης του Κόμματος (Γραφείο Κλιμακίου) και της ΚΝΕ, που έχουμε από τα γεγονότα του Νοέμβρη '73, πρέπει ν' αποτελέσει σοβαρό δίδαγμα για σήμερα και για το μέλλον.

ε) Στους αγώνες αυτούς φάνηκε επίσης η μεγάλη σημασία που έχει η πραγματοποίηση της ενότητας δράσης των μαζών. Την ενότητα αυτή οι φοιτητές είχαν προετοιμάσει με τις επιτροπές αγώνα που είχαν εκλέξει κατά σχολές. Και στη διάρκεια της κατάληψης του Πολυτεχνείου, με τη δημιουργία της ΣΕ. Τη σημασία που έχει η ενότητα δράσης αποδεικνύουν και οι ελλείψεις που παρουσιάστηκαν για την ολοκλήρωσή της. Η μη ανάδειξη της ΣΕ σε πραγματικό καθοδηγητικό όργανο του αγώνα των έγκλειστων σπουδαστών. Η ανεπαρκής σημασία που δόθηκε από τα τοπικά στελέχη και την καθοδήγηση της ΚΝΕ, για τη στελέχωσή της και την πλήρη ενεργοποίησή της. Η μη επιδίωξη μιας σταθερής και μόνιμης επαφής και συνεργασίας με τους εκπρόσωπους των άλλων πολιτικών παρατάξεων, που συμμετείχαν στον ξεσηκωμό (της ΚΝΕ και της Α/Ε με ΡΦ και αριστεριστές). Η ανυπαρξία σχεδίου για τη δημιουργία επιτροπών αγώνα, ή άλλων μορφών κοινής δράσης, στις μάζες του κινητοποιημένου λαού, με την προοπτική της δημιουργίας και Παναθηναϊκού φορέα του αγώνα. Και η θετική και η αρνητική πείρα πείθει ότι η ενότητα δράσης και η δημιουργία των απαραίτητων μαζικών φορέων που θα την εκφράζει αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την πιο πετυχημένη έκβαση των αγώνων του λαού και της νεολαίας του.

Σ' αυτό πρέπει να προστεθεί ακόμα πως, γενικότερα, αν οι αγώνες του Νοέμβρη '73 δεν μπόρεσαν να έχουν πιο άμεσα και καλύτερα αποτελέσματα, αυτό οφείλεται ακόμα στην έλλειψη ενότητας δράσης και συνεργασίας μέσα στις αντιχουντικές δυνάμεις. Έτσι, όχι μόνο δικαιώνεται η επιμονή του Κόμματος, στην περίοδο της δικτατορίας, για την πραγματοποίηση αυτής της ενότητας, αλλά και αποχτάει μεγαλύτερη σημασία και η τωρινή επιμονή του στη συσπείρωση των αντιιμπεριαλιστικών δημοκρατικών δυνάμεων στην πάλη για τους στόχους που επιβάλλει η σημερινή πραγματικότητα.

στ) Ο εχθρός, σε οποιαδήποτε περίπτωση, όταν δεν καταφέρει να εμποδίσει το ξέσπασμα των αγώνων του λαού, προσπαθεί να τους εκμεταλλευτεί, ανάμεσα στ' άλλα, και με την παρεμβολή προβοκατόρων, και την εκπόνηση ολόκληρου προβοκατόρικου σχεδίου άκαιρων και ακατάλληλων αγώνων, για να πετύχει έτσι τη δυσφήμιση και το τσάκισμα του λαϊκού κινήματος. Αν και δεν μπορεί να υποστηριχτεί πως τα γεγονότα του Νοέμβρη '73 ήταν το αποτέλεσμα ενός τέτοιου σχεδίου, ωστόσο πρέπει να υπογραμμιστεί πως, όταν ξέσπασαν, ο εχθρός προσπάθησε να τα εκμεταλλευτεί, στέλνοντας επιτόπου πολλούς προβοκάτορες. Και οι λαϊκές δυνάμεις δεν ήσαν, από την πρώτη στιγμή, έτοιμες να τους αντιμετωπίσουν δραστικά, πράγμα που σχεδόν το κατάφεραν στην πορεία του αγώνα.

ζ) Περισσότερο απ' ό,τι σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση, είναι αναγκαίο σε τέτοιας έκτασης αγώνες να έχει η καθοδήγηση προετοιμαστεί και για το ενδεχόμενο της υποχώρησης πριν να πετύχει την πραγματοποίηση των στόχων του αγώνα. Υποχώρηση, που πρέπει να είναι όσο το δυνατό πιο συνταγμένη, ώστε να εξασφαλίζει την καλύτερη προφύλαξη των στελεχών, τη συνέχιση, από άλλες θέσεις και με άλλες μορφές, του αγώνα. Αυτό είναι πολύ περισσότερο αναγκαίο σε περιπτώσεις που τέτοιοι αγώνες δεν ελέγχονται και δεν καθοδηγούνται από τις συνεπείς επαναστατικές δυνάμεις, από το ΚΚΕ.

η) Οι αγώνες του Νοέμβρη, κι ειδικά η μάχη του Πολυτεχνείου, αποτελούν κορυφαία εκδήλωση της εφτάχρονης αντιχουντικής πάλης και μια από τις κορυφαίες στιγμές των αγώνων του λαού και της νεολαίας του. Δεν είναι, βέβαια, μια γενική λαϊκή εξέγερση, αλλά οπωσδήποτε είναι μια περιορισμένη, μέσα σ' ένα χώρο, εξέγερση, ενός κυρίως στρώματος, των φοιτητών, που προκάλεσε γενικότερο ξεσηκωμό του λαού, και πριν απ' όλα τμημάτων της εργατικής τάξης και των εργαζομένων. Είναι, επομένως, μια περιορισμένη, σε έκταση και σε οργανωμένη συμμετοχή ευρύτερων κοινωνικών δυνάμεων, εξέγερση. Έχει, οπωσδήποτε, το

χαρακτήρα ενός λαϊκού ξεσηκωμού. Οι ελλείψεις που υπήρξαν ή τα λάθη που έγιναν δεν μπορούν σε τίποτα να μειώσουν τη σημασία του ηρωικού εκείνου αγώνα. Η «γενιά του Πολυτεχνείου» μπορεί πραγματικά να είναι περήφανη για το έργο της. Το Κόμμα και η ΚΝΕ έχουν κάθε δικαίωμα να προβάλουν τη συμβολή τους στους αγώνες εκείνους και την υποχρέωσή τους να μελετήσουν συστηματικά την πείρα τους. Οι θυσίες δεν πήγαν χαμένες. Οι μέρες του Νοέμβρη '73 αποτελούν πολύτιμη σελίδα στην Ιστορία των λαϊκών αγώνων, ανεκτίμητο κεφάλαιο αγωνιστικής έμπνευσης, υπέροχο παράδειγμα φρονηματοπισμού και έπαρσης για τη νεολαία, για όλο το λαϊκό κίνημα.

Σήμερα όλοι (ΠΑΣΟΚ - τότε ΠΑΚ - Δεξιά, Κέντρο, αναθεωρητές, αριστεριστές) προσπαθούν να δημαγωγήσουν πάνω στα γεγονότα εκείνα, να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους την παράδοσή τους. Με βάση τα στοιχεία που αναφέρθηκαν στην έκθεση και τα ντοκουμέντα που υπάρχουν, πρέπει σωστά να ξεσκεπάζεται η διαστρέβλωση που κάνουν (ειδικά οι αναθεωρητές και οι αριστεριστές), να αξιοποιηθούν οι τότε δηλώσεις της ηγεσίας των αποστατών και οι εκπομπές των σταθμών καπιταλιστικών χωρών (ιδιαίτερα Κολωνίας, Λονδίνου), που σκόρπαγαν την αποθάρρυνση στους αγωνιστές, που κατάγγελλαν τότε τα γεγονότα σαν «έργο προβοκατόρων» και να αντιπαρατίθενται σ' αυτά οι αποφάσεις, τα ντοκουμέντα του Κόμματος, της ΚΝΕ και τα τότε δημοσιεύματα του Τύπου μας και οι εκπομπές της ΦΑ.

Το ΚΚΕ και η ΚΝΕ πρέπει σωστά να αξιοποιήσουν τις παραδόσεις αυτές, να διαπαιδαγωγούν τα μέλη τους και τους οπαδούς τους, όλο το λαό, με τις αγωνιστικές αυτές παραδόσεις, άλλα και με τη μελέτη και αφομοίωση της θετικής και αρνητικής πείρας των γεγονότων εκείνων.